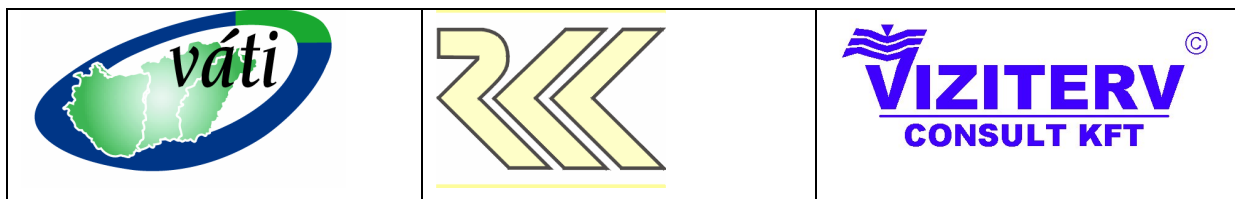

*Megvalósítási terv a Tisza-völgyi árapasztó rendszer (ártér-reaktiválás szabályozott vízkivezetéssel) I. ütemére,
valamint
a kapcsolódó kistérségekben az életfeltételeket javító földhasználati és fejlesztési program*

A Kisteleki kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja

Helyzetértékelés – Konceptió – Operatív program

*VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság
1016 Budapest, Gellérthegy u. 30-32.*

*MTA RKK ATI
5000 Szolnok, Kossuth u. 12/a.*

*VIZITERV Consult Kft.
1149 Budapest, Kövér Lajos u. 13.*

Budapest, 2006. május

A munka az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság szerződése keretében a Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatal és a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium szakmai irányításával készült a VÁTI Kht. Térségi Tervezési Irodáján

MTRFH témafelelőse:	Csóka Judit
Kistérségi kapcsolattartó:	Kácsor Péter
VÁTI Kht. témafelelőse:	Lányiné Fogarasi Kornélia
MTA RKK ATI témafelelőse:	Szoboszlai Zsolt
VÁTI Kht. szakértői:	Czene Zsolt Dálnokiné Devecseri Anikó Földesi Petra Göncz Annamária Majorné Vén Mariann Sárdi Anna Staub Ferenc Vass Gábor Vaszócsik Vilja
MTA RKK ATI szakértői:	Szarvák Tibor T. Hargitai Judit
BOKARTISZ Kht. szakértői:	Molnár Géza Gál Tamás Pásztor Attila Seres Tibor
További szakértők:	Nemes Nagy József Kiss János Péter Lőcsei Hajnalka Szabó József Fragóné Huszár Szilvia Jordán Klára
Irodavezető:	Göncz Annamária
Vezérigazgató:	Csanádi Ágnes

Ez a dokumentáció a VÁTI Kht. szellemi terméke. A hozzá kötődő – szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényben meghatározott – vagyoni jogok a VÁTI Kht-t illetik.

Tartalomjegyzék

I. BEVEZETÉS	4
II. HELYZETELEMZÉS.....	7
II.1. KAPCSOLÓDÁSI PONTOK	7
II.1.1. A Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja	7
II.1.2. A Kisteleki kistérség agrárstruktúra és vidékfejlesztési programjának felülvizsgálata	11
II.1.3. Kistelek Város Térségi Szemléletű Városfejlesztési Koncepciója	12
II.1.4. A Kisteleki kistérség fenntartható fejlődését biztosító környezetvédelmi és infrastruktúra fejlesztési programja (2005)	12
II.1.5. A Kisteleki Kistérség integrált gazdaságfejlesztési programja	13
II.2. TÁRSADALOM.....	14
II.2.1. Demográfiai helyzet.....	14
II.2.2. Foglalkoztatás, munkanélküliség.....	14
II.2.3. Oktatás, képzés.....	16
II.2.4. Kultúra, civil szervezetek, települési megtartóerő	17
II.2.5. Szociális és egészségügyi jellemzők	18
II.2.6. Információs társadalom	20
II.3. A TÁJHASZNÁLAT TERMÉSZETI ÉS GAZDASÁGI ÖSSZEFÜGGÉSEI	21
II.3.1. Természeti adottságok.....	21
II.3.2. Természetvédelem, ökológiai hálózat.....	23
II.3.3. Vízhasználat.....	25
II.3.4. Területhasználat.....	31
II.3.5. Környezeti állapot.....	32
II.3.6. Összegzés: A tájhasználat értékelése és természeti, gazdasági összefüggései	34
II.4. GAZDASÁGI BÁZIS	36
II.4.1. Gazdasági ágak, gazdálkodás.....	36
II.4.2. Vállalkozási szerkezet	44
II.4.3. Összegzés: Relatív pozícióváltozás, gazdasági-társadalmi összefüggések és fejlődési tendenciák ..	45
II.5. INFRASTRUKTÚRA	50
II.5.1. Térségi közlekedési kapcsolatok, elérhetőség.....	50
II.5.2. Települési infrastruktúra.....	52
II.6. INTÉZMÉNYRENDSZER	55
III. KONCEPCIÓ	57
III.1. SWOT-ANALÍZIS	58
III.2. CÉLPIRAMIS	59
III.3. JÖVŐKÉP	60
III.4. A MEGVALÓSÍTÁST SEGÍTŐ INTÉZMÉNYRENDSZER.....	61
III.5. TÁRSADALMI, GAZDASÁGI, KÖRNYEZETI HATÁS	63
III.6. NEGATÍV FORGATÓKÖNYV	65
III. 7. A PRIORITÁSOK ÉS AZ INTÉZKEDÉSEK KÖZÖTTI KAPCSOLAT	66
IV. OPERATÍV PROGRAM.....	67
V. MELLÉKLETEK	113
IV.1. INTERJÚALANYOK	113
IV.2. TÁBLÁZATOS MELLÉKLETEK.....	114
IV.3. TÉRKÉPI MELLÉKLETEK	120
IV.4. FELHASZNÁLT IRODALOM	121

I. Bevezetés

Jelen tervezési dokumentum a Kisteleki kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programjának helyzetfeltárás, koncepció és program munkarésze.

A program tervezése, illetve későbbi megvalósítása lefedi a 244/2003. (XII.18.) Kormányrendeletben meghatározott új KSH besorolásnak megfelelően a Kisteleki kistérség teljes területét, amely az alábbi településeket foglalja magába: Baks, Balástya, Csengele, Kistelek, Ópusztaszer, Pusztaszer. A teljes közigazgatási területre kiterjedő tervezési terület elhelyezkedését a mellékelt térkép mutatja. (1. térkép: A kistérség elhelyezkedése)

A munka a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (a továbbiakban VTT) II. – árvíz tározókkal foglalkozó – tendere keretében készül, az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság megbízásából, az Magyar Terület és Regionális Fejlesztési Hivatal szakmai felügyeletével¹.

Célja, hogy a kistérségi és a VTT-hez kapcsolódó fejlesztéseket harmonizálja, ezen belül segítse elő, hogy a kistérség:

- az árvízvédelmi beruházások által megnyíló térségi fejlesztési lehetőségekkel a - változásokat az egész ártér 1,8 millió lakosa érdekében befogadó kistérség - élni tudjon,
- fejlesztés érdekei, szándékai, projektjavaslatai mind teljesebben érvényesüljenek a 2007-2013-as ciklusra készülő Új Magyarország Programban,
- az eddiginél nagyobb segítséget kapjon:
 - fejlesztési elképzeléseinek új nézőpontból való átgondolására és
 - jelentősebb hazai és EU támogatásra, bővebb kapcsolódási lehetőségekre számíthasson.

A Tisza-mente fejlődése szempontjából meghatározó körülmény a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló program közérdekűségéről és megvalósításáról szóló 2004. évi LXVII. törvény, amely meghatározza a VTT keretében elvégzendő feladatokat, az eljárás elveit, a földhasználati változásokat, és az árvízi beavatkozások ellentételezésének rendjét.

A Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését célzó VTT a Kormány kiemelt feladatai között szerepel. A Kormány a célok megfogalmazásával egyértelművé tette, hogy az árvízvédelmi funkció teljesítésén túl központi kérdésként kívánja kezelni a területen élő népesség életkörülményeinek javítását, a terület népességmegtartó képességének növelését, és a gazdálkodás feltételeinek biztosítását a VTT-hez kapcsolódó támogatási rendszerek kialakításával.

Ennek megfelelően a 1107/2003. (XI.5.) Kormányhatározat előírása szerint 2004-ben egyeztetésre került és elkészült - az egész ártérre vonatkozó - Tisza-menti integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási program. E program teljes

¹ A Kisteleki kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja a VTT első ütemében tervezett hullámtéri beavatkozásokat és árapasztó tározókat (Cigánd-Tiszakarádi, Szamos-Krasznaközi, Tiszaroffi, Nagykörűi, Hanyi-Tiszasülyi, Nagykunsági) befogadó 13 kistérségre készülő sorozat része. A kistérségi program készítésére jelen esetben a Baks közigazgatási területét érintő hullámtéri beavatkozások révén kerül sor.

egészében tartalmazza a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló program I. ütemének feladatait, azaz a Kormány által 2003. novemberben deklarált 130 milliárdos, komplex árvízvédelmi és (az árvízvédelmi beavatkozásokat befogadó településkörre vonatkozóan) infrastrukturális, valamint tájgazdálkodási feladatokat tartalmazó VTT programot.

A tét a lakosság biztonsága, megélhetése, életminősége és az ártér működőképessége. A Tisza problematika integrált kezelésére azért van szükség, mert a térség legégetőbb biztonsági és megélhetési, leszakadási problémáinak gyökerei közösek, alapvetően a víz- és földhasználatához, valamint az ágazati politikákhoz kötődnek. A tünetek: árvíz-, belvíz- és aszálykárok, éghajlatváltozás, elszívatosodás, negatív vízháztartás, stratégiai vízkészletek mennyiségi és minőségi veszélyeztetettsége, illetve ezekkel összefüggésben talajminőség, termékenység, a föld- és vízhasználat határfoka, végül a gyengülő – megszűnő gazdasági szerep és perspektívatlanság.

E problémák – veszélyeztető, figyelmen kívül nem hagyható mértékük és összefüggő jellegük miatt – az egész ártér jövője, fejlődése, illetve leszakadása szempontjából meghatározóak. A közös gyökerek következtében megoldás csak integrált lehet, az érintettek részvételével, összehangolt kormányzati, térségi és interdiszciplináris munkával kialakítva, a természeti és társadalmi, gazdasági együttműködésben megtalált rendezőelv alapján.

A Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja egyidőben és együttműködésben készült az árvízvédelmi és területrendezési tervezéssel. Ez az elmúlt tíz évben kialakult tervezési gyakorlaton túllépve lehetővé tette – és jelen kistérségi munkát is segíti –, hogy az intézkedések, támogatható tevékenységek háttér számításai konkrét adatokkal, illetve részben műszaki tervekkel alátámasztottak legyenek.

A kistérségi tervezési dokumentumok kidolgozásának jogszabályi háttérét a területfejlesztési koncepciók, programok és a területrendezési tervek tartalmi követelményeiről szóló 18/ 1998. (VI.25.) KTM rendelet, valamint azok egyeztetésének és elfogadásának rendjéről szóló 184/1996. (XII.11.) Kormányrendelet előírásai képezik.

A Kisteleki kistérségre most készülő integrált program elsődleges feladata, hogy a 2007–2013-as ciklus Nemzeti Fejlesztési Tervébe beépítendő Tisza-térségi fejlesztési elképzeléseket kistérségi szinten és projekt mélységben pontosítsa, hogy realitássá válhassanak és összeadódhassanak a kistérségi integrált programok előirányzatai, tervezett költségei, ami által működőképessé, eredményessé és fenntarthatóvá válhatnak a következőkben kibontásra kerülő operatív programok.

A kistérségi integrált program olyan stratégiai és operatív programokat fogalmaz meg, amelyekben a kistérségi társulás, illetve munkaszervezete kezdeményező, koordináló, illetve partnerségi szerepet vállal.

A programkészítés során alkalmazott módszerek között a dokumentumelemzés, a KSH hivatalos adatbázisainak elemzése, az interjúkészítés (interjúalanyok listáját lásd a mellékletben), a kérdőíves felmérés és a workshopok szerepeltek.

A tervezés középpontjában – hasonlóan az integrált Tisza programhoz – a következő célok megvalósításának segítése áll:

- a természet, társadalom és gazdaság harmonikus együttműködése,
-

- az árterek rehabilitációja és a folyó egészséges rendszerműködésének helyreállítása, beleértve a tartamos földhasználatot és vízkészlet-gazdálkodást, melyek együttesen szolgálják a lakosság biztonságát, valamint a gazdaság, társadalom és táj egészséges fejlődését,
- a lakosság megélhetését szolgáló diverzifikált és magas multiplikációjú vidékgazdaság kialakítása, beleértve
 - a sajátos agrár, helyi ipari-, idegenforgalmi és szolgáltatási struktúra megteremtését, és megalapozva ezt
 - a periférikus helyzetből adódó hátrányok leküzdésével,
 - a tradíciók kiterjesztésével, a helyhez kötődő identitástudat erősítésével,
 - a képzettségi szint növelésével és
 - a foglalkoztatási helyzet javításával, valamint
 - a hálózatok és a külső-belső együttműködések, illetve
 - a környezetbarát fejlesztések ösztönzésével és
 - a szubszidiaritás elvének kiteljesítésével.

A program speciális, a VTT árvízi beavatkozásaival összefüggő új eleme az ártér reaktíválásra való törekvés, az ökológiai és a vízrendszer rehabilitálása, egy, a táji adottságokra épülő - az egészséges tájszerkezet helyreállítását és fenntartását szolgáló - tájgazdálkodási rendszer javaslatával.

II. Helyzetelemzés

A Kisteleki kistérség integrált programjának helyzetelemzése (előkészítő fázis) a területi egység fejlesztésére ható tényezők rendszerezését, azok értékelését tartalmazza.

II.1. Kapcsolódási pontok

Ahhoz, hogy a legitim tervdokumentumok betölthessék eredeti funkciójukat, azaz kijelöljék, illetve felülvizsgálják a célkitűzéseket, valamint biztosítsák a fejlesztési eszközök hatékony felhasználását elengedhetetlen a vertikális és a horizontális koordináció. A területi egységre ható külső tényezők áttekintése kapcsán, a „felsőbb” szintű tervekhez való kapcsolódási pontok biztosítása érdekében az Országos Területfejlesztési Konceptióban kiemelt térségként kezelt Tisza-térség középtávú fejlesztési programjának, a Tisza-mente integrált programjának fejlődési irányait foglaljuk össze. Belső tényezőkként négy kistérségi szintű fejlesztési dokumentum - A Kisteleki kistérség agrárstruktúra és vidékfejlesztési programjának felülvizsgálata, Kistelek város térségi szemléletű városfejlesztési koncepciója, A Kisteleki kistérség fenntartható fejlődését biztosító környezetvédelmi és infrastruktúra fejlesztési programja, valamint a Kisteleki kistérség integrált gazdaságfejlesztési programja - felvázolt fejlődési irányait mutatjuk be.

II.1.1. A Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja

A Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló programról szóló 1170/2003. (XI.5.) Kormányhatározat 2. pontja alapján készült el a Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja. A program tervezési területe a teljes tiszai ártér minden településére kiterjed. A 445 település lakosainak száma 1 millió 754 ezer fő (az ország népességének 17%-a), területe az ország egynegyede, 2.272,5 ezer hektár, 4 régiót, 9 megyét és 51 - köztük a Kisteleki - statisztikai kistérséget érint.

A Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja az árvízvédelmi fejlesztések mellett a természeti- és épített környezet védelmére, az infrastruktúra, az ipar, a mezőgazdaság és a humán tényezők egyidejű és egymásra vonatkoztatott fejlesztésére tesz javaslatot úgy, hogy egy tudatos jövőkép megvalósítása érdekében integrálja e tényezőket, kezeli a városok és a vidéki térségek, falvak eltérő fejlesztési igényeit. A jövőkép értelmében a Tisza-mente legfőbb küldetése, hogy *az együttműködés térségévé váljon*, ahol megvalósul a fenntartható terület- és vidékfejlesztés, amely

- a természeti örökség megóvását, működésének elősegítését tekinti alapnak,
 - a hagyományokon, identitástudaton, a társadalmi örökség ismeretén alapul,
 - a működésének elősegítésére, fokozatosságra int, szerves fejlődést javasol és lassúbb ütemű fejlődést ígér,
 - a periférikus helyzet leküzdését szolgálja,
 - integrált.
-

Az árvízvédelmi, tájhasználati és területfejlesztési szempontból paradigmaváltó program elveivel való összhang megteremtése, valamint a programokhoz, projektekhez való csatlakozás lehetőségének biztosítása elengedhetetlenül fontos a VTT árvízi beavatkozásait szolgáló kistérségek, így a Kisteleki kistérség számára is.

Célpiramis

JÖVŐKÉP

Az együttműködés térsége

ÁTFOGÓ CÉLOK

A Kárpát-medence természeti rendszerével együttműködő, társadalmilag is hatékony gazdálkodási struktúra kialakítása
A térség népességmegtartó képességét javító, a létbiztonságot garantáló, kiegyenlített és fenntartható társadalmi feltételrendszer biztosítása

PRIORITÁSOK

I. Vízkezelési gazdálkodáson alapuló fenntartható táji rendszerek kialakítása	II. Hagyományokon és innováción alapuló képzési és foglalkoztatási lehetőségek hálózataira támaszkodó fejlesztése	III. A periferikus helyzet leküzdése	IV. A Tisza ökológiai rendszeréhez és társadalmához alkalmazkodó gazdasági struktúra létrehozása	V. A térségi fejlesztési folyamatok demokratizálása és hatékonyságának növelése
--	--	---	---	--

SPECIFIKUS CÉLOK

<i>I.1.</i> <i>Ártéri tájrehabilitáció</i>	<i>II.1.</i> <i>Hálózatok fejlesztése</i>	<i>III.1.</i> <i>Belső-külső közlekedési kapcsolatok javítása</i>	<i>IV.1.</i> <i>Magas multiplikációjú vidékgazdaság kialakítása</i>	<i>V.1.</i> <i>Partnerségi szervezetek megerősítése</i>
---	--	--	--	--

INTÉZKEDÉSEK

I.1.1. Természetközeli, diverz, mozaikos tájszerkezet kialakítása a mélyfekésű területeken, az ártéri vízrendszer rehabilitálására alapozva I.1.2. Természetközeli tájrészek fenntartása és növelése erdősítéssel, gyepesítéssel, az erdők természeti funkciójának visszaállítása, erdőstratégia kidolgozása I.1.3. Degradációra érzékeny talajokon földhasználat váltás	II.1.1. Civil hálózatok fejlesztése II.1.2. Innovációs kapacitások erősítése II.1.3. A szolgáltatások, valamint az alap- és szakellátások biztosításával a kistélepi települések megtartó képességének fokozása	III.1.1. A térség külső elérhetőségének javítása a nemzetközi közlekedési folyosók kiépítésével III.1.2. A Tisza turisztikai és személyhajózási lehetőségeinek megteremtése a kapcsolódó infrastruktúra háttérével együtt III.1.3. A térség belső kapcsolatainak javítása a vasúthálózatok korszerűsítésével és működtetésével III.1.4. A térség belső kapcsolatainak javítása a főúthálózat, alsórendű közúthálózat, kerékpárutak és a folyami átkelések bővítésével, fejlesztésével	IV.1.1. Egyedi arculatú tradicionális vidékipar és környezetvédelmi ipar kialakítása IV.1.2. A rurális tradíciókon és adottságokon alapuló, a piaci feltételekhez is alkalmazkodó speciális termékek előállítására IV.1.3. Meglévő ipari centrumok EU-s normáknak megfelelő fejlesztése és részvállalása a térségi munkamegosztásban IV.1.4. A mezőgazdaság jövedelmezőségének növelése, gazdasági munkamegosztás az EU-s vidékfejlesztési források bevonásával	V.1.1. A szükséges horizontális szerveződések létrehozása a térségi együttműködésekkel V.1.2. A Tisza-menti terület- és vidékfejlesztési, környezetgazdálkodási szervezetek szövetségeinek létrehozása V.1.3. A térségi partnerségi szervezetek és szövetségek ágazati szereplőkkel való megerősítése
---	--	---	---	--

SPECIFIKUS CÉLOK

<i>I.2 Vízkezelési gazdálkodás</i>	<i>II.2. Hagyományalapú innovációk ösztönzése</i>	<i>III.2 Tercier és kvaterner hálózatok fejlesztése</i>	<i>IV.2. Széles körű adottságokhoz alkalmazkodó diverzifikált mezőgazdaság kialakítása</i>	<i>V.2. Térségi tervezési folyamatok társadalmasítása</i>
--	---	---	--	---

INTÉZKEDÉSEK

I.2.1. Stratégiai vízkészletek minőségi és mennyiségi megőrzése és bővítése I.2.2. Ártéri vízrendszer rehabilitáció, vízviszatarítás, a vízjárás szélsőségeinek csökkentése I.2.3. Árvízvédelmi beavatkozások (Vásárhelyi-terv Továbbfejlesztésének árvízvédelmi feladatai, fővédvonalak,)	II.2.1. Szerepek, tradíciók kiterjesztése, integrálása a mindennapok világába II.2.2. Lokális, Tisza és Alföld tudat erősítése II.2.3. A rurális tradíciók és az identitás erősítésével a kistelepülések kiüresedésének, „gettósodásának” mérséklése II.2.4. Sikeres modellek, példaértékű teljesítmények támogatása	III.2.1. Minőségi szolgáltató rendszer létrehozása III.2.2. Gazdasági szereplők és tudáscentrumok közös információs hálózatának kialakítása III.2.3. A logisztikai és kereskedelmi szerepkör erősítése a szolgáltatások minőségi és mennyiségi fejlesztésével III.2.4. Informatikai ellátottság kiegyenlített fejlesztése	IV.2.1. A változó adottságoknak megfelelő területhasználat kialakítása az agrár–környezetgazdálkodási program alapján IV.2.2. Ökológiai gazdálkodás és az alacsony ráfordítás igényű gazdálkodás kialakítása, módszereinek elterjesztése IV.2.3. A vízkivezetésen alapuló ártéri tájgazdálkodás	V.2.1. Az országos, az ágazati és területi tervek készítésekor, felülvizsgálatok az érdekharmozáló, érdekvérvényesítő szervek szerepének hangsúlyosabbá tétele V.2.2. A Tisza-mente integrált programjának társadalmasítása és megvalósítása térségi támogatással V.2.3. Az intézmények felkészültségének fokozása, amellyel javul a térség abszorpciós képessége
---	--	---	--	--

SPECIFIKUS CÉLOK

<i>I.3. Környezetbarát infrastruktúra rendszerek kialakítása</i>	<i>II.3. Képzési potenciálok növelése, foglalkoztatási helyzet javítása</i>		<i>IV.3. Térség adottságaihoz alkalmazkodó sajátos idegenforgalmi struktúra kialakítása</i>	
--	---	--	---	--

INTÉZKEDÉSEK

I.3.1. Decentralizált megújuló energiagazdálkodási önfenntartó rendszerek kiépítése I.3.2. Közműháló zárása és az alternatív szennyvíztisztító programok bevezetése a kis lélekszámú településeken I.3.3. Jól kidolgozott hulladékgazdálkodási tervekre épülő programok elindítása	II.3.1. A hátrányos helyzetű munkaerő foglalkoztatási lehetőségeinek bővítése II.3.2. A digitális informatikai elérhetőségi hátrányok csökkentésével a foglalkoztatás új típusú formáinak elterjesztése II.3.3. Az általános és a speciális képzettségi szint emelése II.3.4. A felsőoktatási hozzáférést akadályozó tényezők mérséklése		IV.3.1. Együttműködésen alapuló, a turisztikai arculattal harmonizáló termécsomagok kialakítása IV.3.2. Az idegenforgalmi infrastruktúra kiépítése IV.3.3. Szelid- és ökoturizmus fejlesztése	
---	--	--	--	--

II.1.2. A Kisteleki kistérség agrárstruktúra és vidékfejlesztési programjának felülvizsgálata

A kistérséget érintő korábbi SAPARD program 2004-ben felülvizsgálatra került. Az új program időtávja rövid, a 2004-2006. éveket öleli át. A program felépítése a következő struktúrát követi:

Általános célkitűzések:

- A gazdaság versenyképességének és a piaci hatékonyságnak a növelése
- A vidéki életminőség javítása és a vidéki területek adaptációs képességének növelése
- A környezetvédelem előtérbe helyezése a társadalom és a gazdaság összhangjának megteremtésével

Sajátos célkitűzések:

- A mezőgazdasági termelés szerkezetének átalakítása, beleértve a mezőgazdasági tevékenységhez szükséges infrastruktúra fejlesztését is
- A foglalkoztatási lehetőségek bővítése a termelés diverzifikációján keresztül
- A piaci hatékonyság növelése érdekében a termelői, feldolgozó és értékesítési csoportok, szövetkezők kialakítása
- A környezetkímélő és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek bevezetése és elterjesztése
- A munkaerő-piaci esélyeket és a piaci hatékonyságot növelő szakképzés és oktatás kialakítása, valamint az információhoz jutás elősegítése
- Az alternatív jövedelemszerzés feltételeinek megteremtése
- Az alternatív energiaforrások lehetőségeinek kihasználása
- A környezetvédelem érdekeinek érvényesítése a társadalmi és gazdasági életben
- A kulturális örökség megóvása
- A vidéki infrastruktúra fejlesztése

Mindezen célok együttesen szolgálják a termelés hatékonyságának a növelését, a foglalkoztatás bővítését, a környezetterhelés csökkentését, a környezetkímélő és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek bevezetését és elterjesztését, a falu és a vidéki élettér megújítását és fejlesztését, a népességmegtartó erő növelését, a migráció csökkentését és a vidéki életminőség javítását, vagyis az általános célokban megfogalmazottakat.

A prioritások és az alprogramok közötti kapcsolat a következő:

I. Mezőgazdasági termelés hatékonyságának növelése

- 1.1 Mezőgazdasági termékek és tevékenységek marketingjének fejlesztése
- 1.2 Mezőgazdasághoz kapcsolódó infrastruktúra fejlesztése
- 1.3 Tőkeellátottság javítása
- 1.4 Együttműködés erősítése

II. A vállalkozói diverzifikáció és innováció fejlesztése

- 2.1 Kis- és középvállalkozások termelési hatékonyságának fejlesztése
- 2.2 Alternatív jövedelemszerzési lehetőségek elősegítése

III. Humán erőforrás fejlesztése

- 3.1 Lakosság életminőségének javítása
- 3.2 Információáramlás hatékonyságának növelése

- 3.3 Munkaerőpiaci helyzet javítása
- 3.4 Oktatási infrastruktúra fejlesztése
- IV. Hagyományörzés és közösségfejlesztés
 - 4.1 Szellemi- és tárgyi örökség védelme
 - 4.2 Civil szerveződés elősegítése
- V. Természeti- és település környezet védelme és fejlesztése
 - 5.1 Települési környezet megújítása
 - 5.2 Környezetvédelem jelentőségének növelése

II.1.3. Kistelek Város Térségi Szemléletű Városfejlesztési Konceptiója

A koncepció elvi alapjaiból két fontos mozzanat kiemelendő, az egyik a területiségre, míg a másik a prioritásokra utal. A városfejlesztési koncepció alkalmazza a területi funkciómegosztás elvét, amely szerint a városok és környező vidékük között kialakuló funkcionális egymásrautaltság a közigazgatási határokon átnyúló önkéntes együttműködést tesz szükségessé a helyi önkormányzatok között, s ezek jelentősen hozzájárulhatnak a régiók versenyképességének erősítéséhez.

Kistelek város a hosszú távú fejlesztési elképzeléseinek középpontjába magát az embert kívánja állítani, ezáltal a város, mint társadalmi szervezet kerül előtérbe, hiszen a sikeres városokban a tudás alapú társadalom megteremtésével és fejlesztésével érik el a szükséges gazdasági szerkezeti és technológiai változásokat.

A fentiek értelmében a város stratégiája a következő pontokban foglalható össze:

1. Gazdasági diverzifikáció, vállalkozásfejlesztés, lakossági jövedelemszerzés elősegítése
2. Közlekedési adottságok javítása: a közlekedési rendszer és infrastruktúra fejlesztése
3. Az épített környezet minőségének javítása: európai színvonalú kisváros felépítése
4. A természeti környezet minőségének javítása, a környezetvédelmet szolgáló infrastruktúra és a zöldterületek fejlesztése
5. A kulturális, sport és szabadidős szolgáltatások bővítése és a hozzá tartozó humáninfrastruktúra fejlesztése, civil társadalom erősítése
6. Az oktatás átszervezésével életképes oktatási intézményrendszer kialakítása, humán-erőforrásfejlesztés
7. Az egészségügyi ellátás és szociális gondoskodás erősítése
8. Térségi gondolkodás, integráció bővítése: a kooperációk fokozása, közös, térséget erősítő programok indítása

II.1.4. A Kisteleki kistérség fenntartható fejlődését biztosító környezetvédelmi és infrastruktúra fejlesztési programja (2005)

A programban a következő alprogramok fogalmazódtak meg és kerültek további bontásra:

1. Önkormányzati kötelezettségek közé közvetlenül nem tartozó környezet-, természet- és tájvédelmi feladatok elvégzésének elősegítése
2. Az erdőterületek növelésének elősegítése. A természetközeli erdőgazdálkodási módszerek és technológiák alkalmazásának elősegítése

3. Környezetszennyezéssel, -biztonsággal, és -veszélyeztetéssel kapcsolatos intézkedések összehangolása
4. Szennyvízelhelyezés megoldásának koordinálása, környezetszennyezést és környezetveszélyeztetést kizáró módon
5. Települési Környezetvédelmi Programok kistérségi összehangolása
6. Energiatakarékosság támogatása
7. Környezetvédelmi vonatkozású helyi jogszabályok kistérségi összehangolása
8. Természet- és tájvédelmi intézkedésekben, természeti területek felmérésében, fenntartásában és bemutatásában való közreműködés
9. Megfelelő ivóvízminőség és –mennyiség biztosítása
10. Vízgazdálkodási fejlesztések, intézkedések támogatása
11. Ipari park kialakításának támogatása
12. Szelektív és veszélyes hulladékgyűjtés megszervezésének koordinálása
13. Szilárd hulladék elhelyezés megoldása környezetszennyezést és környezetveszélyeztetést kizáró módon
14. Kommunális hulladéklerakók felülvizsgálatában és rekultivációjában történő szakmai közreműködés
15. Zajvédelem területén történő intézkedések összehangolása
16. Környezet-egészségügyi intézkedések
17. Kistérség táji védelmének összehangolása
18. Településrendezési tervek kistérségi szintű összehangolása, különös tekintettel a környezetvédelmi szempontokra
19. Települések belterületén lévő zöldterületek és rekreációs zöldterületek növelésének és karbantartásának támogatása
20. Kistérségi közlekedési kapcsolatok összehangolása, különös tekintettel a kerékpárutakra
21. Ökológiai szemléletű mezőgazdasági tevékenységek elősegítése

II.1.5. A Kisteleki Kistérség integrált gazdaságfejlesztési programja

„A Kisteleki Kistérség integrált gazdaságfejlesztési programja” az első olyan összefoglaló tanulmány, amely térségi- a hat települést átfogó- szinten elemzi a helyi gazdaságfejlesztéshez szükséges adatokat, stratégiai célokat. A térség jelenlegi szervezeti és intézményi felkészültségéhez, a vállalkozások, vállalatok meglévő adottságaihoz igazodva a tanulmányban megfogalmazásra kerülnek a gazdaság helyzetét javító legfontosabb intézkedések, akciók. Megfogalmazódnak azok az elképzelések is, amelyek a jövőbeni fejlesztéseket tűzik célul, illetve ehhez vezető utat jelölik ki.

A helyzetelemzés és a SWOT-analízis bemutatása után a programban a következő fejezetek kerültek részletes kidolgozásra:

1. Mezőgazdaság- és kereskedelemfejlesztési program
2. Kistelek és térsége ipari park program
3. Turizmusfejlesztési és termálprogram
4. Energiatakarékossági program
5. Akcióterületek infrastrukturális fejlesztése
6. Humán erőforrás fejlesztés, oktatás
7. Vállalkozás – és szolgáltatásfejlesztés

II.2. Társadalom

A Tisza-mente népességének jelentős része az ország legelmaradottabb, rendszerváltozásban is vesztes településeiben, kistérségeiben él. E vidéki népesség foglalkoztatási- és jövedelmi viszonyai, iskolai végzettsége és szakmai képzettsége is elmarad az országos átlagtól. Ugyancsak jelentős a lemaradás az egyetemet, főiskolát végzettek és az érettségizettek számarányát tekintve. Az elvándorlások, a feltételhiányok, a közösségek fejletlensége miatt kevés a kreativitását - a térség érdekében - kibontakoztató ember. A helyzetelemzés következő, humán erőforrás fejezete azt mutatja be, hogyan érvényesek a fenti megállapítások a Kisteleki kistérség vonatkozásában.

II.2.1. Demográfiai helyzet

A kistérség legnagyobb népességű települése a központi szerepkörrel rendelkező Kistelek, ahol a kistérség mintegy húszezres lakosságának közel 40 %-a él (7.600 fő). A népesség 60 %-át a többi öt település (Baks: 2.300, Balástya: 3.550, Csengele: 2.030, Ópusztaszer: 2.340 és Pusztaszer: 1.670 fős) lakossága adja (1. táblázatos melléklet: Lakónépesség alakulása).

A lakónépesség változása 1997-2001 között kistérségi szinten 100,73%, vagyis stagnálást mutat (Forrás: KSH). Kivétel ez alól Ópusztaszer, ahol a népesség 10%-kal nőtt. A lélekszám növekedésével az inaktív népesség nő, ami természetes folyamatnak mondható. 1 fő foglalkoztatottra 0,4 eltartott jut (munkanélküliséget figyelmen kívül hagyva).

Kedvezőtlen, hogy magas a 60 éven felüliek aránya (24,41 %). Az öregedési index (2004-ben 1,53) térségi szinten nő, kivéve Baksot és Pusztaszert. Pusztaszeren az odavándorlások kedvező hatása miatt jobb az arány, Bakson a roma lakosság sajátosságai miatt (sok a 60 éven aluli lakos). Kisteleken stagnál a mutató. Ennek oka a vándorlások, a természetes szaporodás és fogyás kiegyenlítődése.

A nemek aránya térségi szinten és települési szinten is kedvező. Közel ugyanannyi a férfi-nő lakosok száma.

Jellemző a kistérségre a külterületi népesség magas aránya és növekedése. Megfigyelhető a hátrányos helyzetű rétegek tanyára való kiköltözése is, ami az elszegényedés jele, mivel az alacsony ingatlanárak és a gazdálkodás lehetősége vonzza a szegényebb rétegeket. Egyre több az ilyen, nem tősgyökeres tanyasi a kistérségben.

Az ingázók száma a kistérségben jelentős, a térségből Szegedre ingázók, valamint a Szegedről a kistérségbe ingázó értelmiségiek vonatkozásában egyaránt. Az ingázók magas száma a kistérségnek a megyeszékhelyhez, Szegedhez való erős kötődését mutatja. Ugyanez kistérségi szinten is megfigyelhető, Kistelek központtal.

II.2.2. Foglalkoztatás, munkanélküliség

A foglalkoztatás szempontjából a gazdasági szerkezetváltásnak, az állami támogatások csökkenésének az 1990-es évektől kezdődően alapvetően két következménye lett. Egyrészt megnőtt a munkanélküliek száma, másrészt fokozódott a vállalkozási aktivitás. A korábban mezőgazdaságban és vállalatoknál dolgozók döntően a kereskedelembe, a szolgáltatóiparban és a feldolgozóiparban helyezkednek el. A vállalkozások jelentős része azonban

kényszervállalkozás lett és a vállalkozási aktivitás is viszonylag alacsony maradt. A 2002-ben 1035 volt a kistérségben működő vállalkozások száma.

Ma már 300 fő fölött foglalkoztató ipari vállalat nem működik a kistérségben. A munkáltatók döntően 50 fő alatti létszámú alkalmazottal dolgoznak, ezen belül is jelentős az 1-2 főt foglalkoztató magánvállalkozások száma. A munkáltatók az alkalmazottakat döntően teljes munkaidőben foglalkoztatják. A munkaszerződések közel felét határozott időtartamra kötik, a munkaszerződések átlagos időtartama – minta alapján – 276 nap. Nyugdíjasokat a munkáltatók csak minimális számban foglalkoztatnak.

A térségben a jelentősebb külföldi érdekeltségű vállalkozások száma alacsony. Az egyik legnagyobb cég a Prysmian, mely megvásárolta a Kisteleki Kábelgyárat. Ez azonban nem jelentett új beruházást, a foglalkoztatottak létszáma pedig 300-ról 200-ra csökkent. Szintén külföldi, német érdekeltséggel működik Csengelén a Vetter Kft., amely zöldség- és gyümölcsstermeléssel és kereskedelemmel foglalkozik. Mivel csomagolással és exportálással is foglalkoznak, ezért a külföldi tőke itt erősítette az élelmiszer- és könnyűipart, valamint a kereskedelmet.

A Kisteleki kistérség legfontosabb gazdasági ága a mezőgazdaság. A kistérség adottságait eddig – a természeti és társadalmi, gazdasági erőforrások szerint is – elsősorban a mezőgazdaság által hasznosította.

A mezőgazdasági vállalkozások több, mint 97 %-a egyéni termelő, a társas vállalkozások csak 3 %-os arányt képviselnek. A termelést a kisbirtokok túlsúlya jellemzi. Legtöbb esetben a birtokok elaprózottsága és szétagoltsága, az eszköz- és tőkehiány, a korszerű termelési ismeretek, szaktudás hiánya, ezekkel összefüggésben a technológiai elmaradás hatékony termelést nem tesz lehetővé. Kevés a jól felszerelt, magas színvonalon és jövedelmezően termelő gazdaság.

A foglalkoztatás növelésére kedvező lehetőségek rejlenek az idegenforgalomban. A Kisteleki kistérség országos szempontból is kiemelkedő idegenforgalmi – kultúrtörténeti központtal rendelkezik: az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkkal, az idegenforgalom így alapvetően ma ide koncentrálódik. Ugyanakkor több területen is jelentős turisztikai vonzerővel rendelkezik a kistérség, mint pl. vízi turizmus, vadászat, horgászat, lovaglás, kulturális turizmus, falusi, tanyai turizmus.

Kedvezőtlen, hogy a kistérségben immár tartósan magas a munkanélküliségi ráta (15,3%), a tartós munkanélküliek és a jövedelempótló támogatásban részesülők aránya 12,7%. Éves szinten megfigyelhető a regisztrált munkanélküliek számának ingadozása a szezonális – mezőgazdasági, építőipari, múzeumi, stb. – munkák függvényében: a téli időszakban térségi szinten mintegy 3-400 fővel magasabb a regisztrált munkanélküliek száma.

A munkanélküliek iskolai végzettségét tekintve összességében a Csongrád megyei átlagtól minden tekintetben negatív irányban tér el, így a dél-alföldi térségek közül a legkedvezőtlenebb. Kivétel ez alól a felsőfokú végzettséggel rendelkezők foglalkoztatottsága, amely itt a legmagasabb.

Foglalkoztatási téren a kistérség egyik legnagyobb gyengesége, hogy alacsony az iskolai végzettségi és szakképzettségi szint, az idegen nyelvet beszélő szakemberek száma csekély, hiányoznak a helyi szakemberek, és jellemző az értelmiség elvándorlása. Az értelmiség

megtartásával, az iskolázottsági szint emelésével a munkanélküliség csökkenthető, a foglalkoztatás növelhető lenne.

Az emberi erőforrások kihasználtsága (tekintetbe véve az életkori sajátosságokat és a tapasztalatokat) a 35 év alattiak körében lehet a legkedvezőbb. Az EU-csatlakozás elengedhetetlen szükséglete a nyelvtudás. E tekintetben a kistérség helyzete szerény, a többi térséghez hasonlóan a Kisteleki kistérségnek is fel kell zárkóznia az európai normákhoz.

Problémát jelent a romák foglalkoztatása is. Romák két településen élnek nagyobb számban (Baks, Kistelek), összlétszámuk kistérségi szinten kb. 300 fő, akiknek mindössze 5%-a regisztrált munkanélküli (a valós munkanélküliség ennek a többszöröse). Viszonylag nehezen halad a romák integrálása, melynek egyik legnagyobb gátja a munka világába történő belépésük. Számukra prosperitást jelentett az, hogy az autópálya építkezés viszonylag nagy számban igényelte a hagyományos betanított vagy-és segéd munkát.

A munkaügyi központ prominense szerint szinte minden álláskeresőnek szüksége volna álláskereső tréningekre, de a romák számára rendszeresen szerveznek munkaerő-piaci tréningeket. Nemcsak CKÖ, hanem egyesület is működik a kistérségben, melyek segítik a romák továbbképzését és munkához juttatását. Ebben az évben pályázat útján 40 főnek tudtak munkaviszonyt és tanfolyami képzést biztosítani. A munkaügyi kirendeltség a közvetítésben vett részt.

II.2.3. Oktatás, képzés

A kistérség elsősorban az alapfokú oktatás követelményeit elégíti ki, középfokú oktatás a kistérség központjában, Kisteleken működik. Bölcsőde a térségben nincs, az óvodai ellátottság a megyei átlagnak megfelelő. Általános iskola minden településen van. Az egy osztályra jutó tanulólétszám mind a Dél-Alföldi Régióra, mind a kistérségre vonatkozóan azonos (21-22 fő/tanterem), bár ezek a mutatók az osztály- és iskolaösszevonások miatt nem mutatnak pontos képet.

Kistelek Város Önkormányzata nem kötelező feladat ellátásaként működtet Művészeti Iskolát, gimnáziumot és szakközépiskolát, továbbá kollégiumot. Csongrád megyében egyetlen településként Kisteleken működteti a helyi önkormányzat a gimnáziumot (a megye többi gimnáziuma már megyei kezelésben van). Az Önkormányzat továbbra is vallja, hogy az oktatás révén kialakuló „tudás alapú” társadalom a város felemelkedésének egyik záloga, ezért szándékai szerint meg kívánja tartani saját tulajdonban és kezelésben a kisteleki középiskolát, ahol a gimnáziumi képzés mellett szakközépiskolai oktatás is folyik (Árpád Fejedelem Gimnázium és Postaforgalmi Szakközépiskola).

A kistérség általános iskolai tanulóinak 1.712, középiskolai tanulóinak létszáma 331 volt 2003- ban (Forrás: KSH), a gyereklétszám azonban csökkenő tendenciát mutat. A kistérség településein az iskolák fenntartása egyre komolyabb nehézségekbe ütközik. Gondot okoz az alacsony gyereklétszám, amely nem teszi lehetővé a szakmai színvonal emelkedését, hiszen a gyereklétszám és tanárlétszám aránya nincs összhangban a fenntartási költségekkel. Vagyis a kistelepüléseken nagyon nehéz gazdaságosan iskolát fenntartani, még kevésbé lehet azok oktatási színvonalát növelni. A jelenlegi körülmények között ezt csak egy kistérségi szerepet főlvállaló iskola képes megvalósítani, megfelelő gyereklétszámmal és ebből kiindulva egyes tantárgyak emelt szintű vagy tagozatos oktatásával.

A demográfiai adatok szerint a születések száma csökkenő tendenciát mutat, vagyis egyre kevesebb az óvodába ill. általános iskolába kerülő gyerekek száma. Ez felveti azt a kérdést, hogy a kistérség hosszú távon képes-e fenntartani a jelenlegi állapotot, valamennyi oktatási-nevelési intézményt anélkül, hogy ez ráfizetéses lenne. Az önkormányzatok felelőssége a települések népességmegtartó erejének növelése. Ennek egyik kulcsa az oktatás, a helyben nyújtott „oktatási szolgáltatások” skálájának és minőségének javítása. Ugyanakkor ennek finanszírozása és a hozzá kötődő infrastrukturális beruházások szintén a fenntartót terhelik, ami megköveteli a fenntartás, a gazdaságosabb üzemeltetés érdekében megfogalmazódott lépések szigorú betartását.

Az oktatási, képzési színvonal emelése érdekében szükség lenne a képzési kínálat bővítésére a helyi igényeknek megfelelően, ami az általános tantervű gimnáziumi és a postaforgalmi szakközépiskolai képzés mellett más, a helyi, térségi, regionális igényekhez igazodó képzés bevezetését teszi indokolttá. Ez magában foglalja érettségire épülő szakképzések, OKJ-képzések skálájának bővítését, valamint a felnőttképzés elindítását a térség gazdasági arculatához illeszkedő területeken (pl. mezőgazdasági képzés, alternatív jövedelemszerző tevékenységek oktatása iskolarendszerű képzés, illetve tanfolyami keretek között). A képzési kínálat korszerűsítése mellett ugyanakkor elengedhetetlen az oktatási-nevelési intézmények infrastruktúrájának, információs-technológiai hátterének fejlesztése is.

II.2.4. Kultúra, civil szervezetek, települési megtartóerő

Az évezredek óta lakott, a török- és az azt követő harcok, birtokviták pusztásodása után újraterlelt vidék jelenlegi társadalmának gyökerei a szomszédos szegedi szállások, tanyák mellett a Pest megyei Tápióságba, Jászságba, sőt a távolabbi és egészen más tájhoz kötődő hevesi, nógrádi palóc vidékekre és a szlovák felvidékre nyúlnak. A betelepülés éppen az addig hagyományos, tájhoz kötődést alapként tartó értékrendtől az egyoldalú haszonelv felé fordulás korában történt. Az ebből eredő veszteségek² ismeretében különösen nagy figyelmet célszerű fordítani a helyi társadalom (gazdaság) és táj harmóniájának kialakítására, ápolására, hiszen ez az illeszkedés a fenntartható megélhetés és a lakóhelyhez, kistérséghez kötődés alapja.

A Kisteleki Kistérség országos szempontból is kiemelkedő idegenforgalmi – kultúrtörténeti központtal rendelkezik: az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkkal. A nemzeti emlékhelyen egyszerre találhatók meg a régészeti, történeti, művelődéstörténeti, képzőművészeti, természettudományos és néprajzi emlékek. Ezek közül is kiemelkedik a Feszty-körkép, a romkert és a skanzen. Az emlékpark mellett az építészeti örökség részei az ópusztaszeri – volt Pallavicini – kastély, a pusztaszeri ravatalozó, a csengelei Árpád-kori templommaradvány, valamint a műemlék jellegű templomok Kisteleken, Ópusztaszeren és Balástyán. Jelentős építészeti értéket képviselnek még a paraszti létet bemutató, s az alföldi kultúra részét képező tanyaépületek, tanyaudvarok, sortanyák, tanyai iskolák, a népi és polgári építészetet őrző házak (napsugaras oromzatú házak, iparosházak, raktárépületek, malomépületek).

A közművelődés jelenlegi intézményi feltételei a településeken adottak (faluház, közösségi ház, könyvtár). A legkedvezőbb kulturális intézményellátottsággal Kistelek rendelkezik. A fentebb említett létesítményeken kívül a településen található Teleház, Múzeum és 2002 óta egy Térségi Multifunkcionális Rendezvényház és Sportszarnok, amely lehetőséget nyújt

² Társadalmi oldalról járványok, betegségek, zselléresedés, elszegényedés, táji oldalról túllegettetés, talajpusztulás, az ökológiai szolgáltatások csökkenése, negatív vízháztartás, aszály, stb.

közösségi programok, konferenciák, kiállítások, vásárok és színházi előadások megszervezésére. A térség többi településén a művelődési ház és a könyvtár a helyi kultúra központjai, melyek mostoha körülmények között kénytelenek működni. További probléma, hogy a külterületeken lévő tanyai iskolák és olvasóköri körök megszűntével, a tanyákon élők kulturális szempontból is leszakadnak, így a hátrányos anyagi körülmények között élő tanyai lakosok elzártsága tovább fokozódik.

A kedvezőtlen folyamatok megállítása, a külterületi lakosok kulturális igényeinek kielégítése és a helyi identitás növelése érdekében számos civil szervezet és kezdeményezés jött létre az elmúlt bő egy évtizedben. A civil társadalom összefogása az utóbbi években egyre jobb, bár a társadalmi problémák bővülésével a civileknek még nagyobb aktivitásra lenne szükségük a jobb minőségű érdekképviselés kialakításához. Az egyes településeken működő alapítványok és szervezetek, a civil szféra majd minden területét átfogják, több mint ezer főt aktivizálva. A legerősebb szervezetek a nyugdíjasok körében, valamint a kulturális-művészeti, a településszépítés, az érdekképviselés és a sport terén jöttek létre. Ezek egyelőre helyi hatáskörrel működnek, de már igény mutatkozik a kistérségi szintű vagy akár ezen túlmutató összefogások iránt is.

II.2.5. Szociális és egészségügyi jellemzők

Szociális helyzet, szociális ellátás

Az elmúlt évtizedben végbement gazdasági–demográfiai–társadalmi átalakulás következtében a kistérségben megnőtt az igény a rászorultak védelmét és létbiztonságát jelentő szociális háló megerősítésére. Az országos szinttől elmaradó jövedelmi viszonyok, a munkanélküliség és ezen belül a tartós munkanélküliség alakulása, valamint a kistérség öregedő társadalmára együttesen kijelölték a szociális kérdések legfőbb irányait. A szociális szolgáltatások lehetséges alanyai a kedvezőtlen körülmények között élők, közülük is elsősorban az idősek, betegek, fogyatékosok és hajléktalanok, akik a kistérség településein mintegy tucatnyi segélyből, támogatásból, járadékból és ellátásból részesülhetnek rászorultsági alapon. A lakosság jelentős része állandó megélhetési nehézségekkel küzd, az elszegényedésnek látható jelei vannak. E téren különbség van a belterületi és külterületi lakosság helyzete között is. Elsősorban a tanyai lakosságot fenyegeti az elszegényedés.

A szociális ellátórendszer legnagyobb célcsoportját az idős korosztály adja. A 60 évesek és idősebbek aránya a kisteleki kistérségben meghaladta a 24%-ot – az országos értéknél (21%) igen jelentősen, 3 százalékponttal magasabb – ami fokozottan veti fel az idősgondozás helyzetének áttekintését.

A szociális alapellátást a kistérségben nagyobb részt integrált formában szervezik, s többnyire gondozási központok (Kistelek, Ópusztaszer) keretében látják el. Az alapellátás körébe tartozó étkeztetés és házi segítségnyújtás a térség minden településén megoldott. A kistérség több településén is nagy igény mutatkozik az étkeztetés megszervezése és a házi segítségnyújtás mellett az ellátások összehangolását, a megelőző, tanácsadó, és tájékoztató munkát ellátó szakemberek tevékenységére. Megszervezendő feladatként jelentkezik Baks, Balástya és Ópusztaszer esetében a falu-, illetve tanyagondnok szolgáltatás beindítása.

Fontos szerepet tölt be az idősgondozásban az idősek klubja és az idősek gondozóháza. Idősek klubja Kisteleken (20 fő) és Ópusztaszeren működik, de igény mutatkozik a szolgáltatásra Balástyán és Csengelén is. Idősek gondozóháza a kistérségben az ópusztaszeri intézmény bezárása (2003) óta csak Kisteleken – önként vállalt feladatként – működik. Ez az

intézmény teljes ellátást biztosít, szálláslehetőséggel a rászoruló személyek részére. Az időskorúak megsegítése mellett felvállalja a fogyatékkal élők, a szenvedélybetegek, valamint szükség esetén a hajléktalanok ellátását is. A kilencvenes évek második felében elvégzett fejlesztéseknek köszönhetően az idősök otthonában, napjainkban több mint 100 fő ellátására nyílik lehetőség.

A szociális ellátórendszer fontos elemét képezi a családsegítő és gyermekvédelmi szolgálat, amelynek egységei megtalálhatók Balástyán, Csengelén és Kisteleken. Ez utóbbi település a tájékoztatási és tanácsadási tevékenység mellett jelzőrendszert is működtet.

A folyamatos bővítéseknek köszönhetően a megye egyik legnagyobb bentlakásos intézménye, az ópusztaszeri pszichiátriai otthon (ellátottak száma 307 fő) is a kistérség területén található, ahol egyszerre tudnak biztosítani ápolást-gondozást, rehabilitációs szolgáltatást, valamint lakóotthont.

Egészségügyi helyzet és ellátás

A lakosság egészségügyi állapota romló képet mutat a kistérségben. Gyakoriak a nem megfelelő életmód, a stressz miatti megbetegedések, valamint a dohányzás és az alkoholizmus okozta betegségek. A prevenció szervezeti és intézményi hálózata gyengén kiépített a kistérségben, további gondot okoz a lakosság egészségmegőrzés tekintetében mutatott nem megfelelő magatartása, amit részben a kedvezőtlen anyagi és mentális helyzet vált ki.

Az egészségügyi alapellátás valamennyi településen biztosított. A házi- és gyermekorvosok száma kistérségi szinten 14 fő, akik közül Kisteleken 6, Bakson, Balástyán és Csengelén 2-2, míg Ópusztaszeren és Pusztaszeren 1-1 fő látja el a betegellátási feladatokat. A kistérség egészségügyi központja Kistelek, ahol szakrendelő is működik, melynek hatóköre a térség minden településére kiterjed. (2. táblázatos melléklet: Szakrendelések típusai és a gyógykezelési esetek száma 2004-ben) Az egészségügyi ellátás színvonalának emelése érdekében folyamatosan próbálják emelni a rendelések óraszámát, s az igényekhez alkalmazkodó új szakrendelések (pl. audiológia, ortopédia) bevezetését valósítják meg. A már meglévő szakrendelések színvonalát pedig lehetőség szerint új műszerek beszerzésével (ultrahang-diagnosztika, echocardiographia), illetve a nyitva tartás rugalmas alakításával, valamint az idős és mozgáskorlátozott emberek jobb kiszolgálásával (rámpa, lift) igyekeznek javítani.

A térség központjában a szakrendelőn kívül gyógyászati segédeszközök boltja és mentőállomás is található. A sürgősségi esetek ellátásához pedig esetkocsit is biztosítanak, amely az 5-ös főút térségi szakasza mentén látja el a feladatokat.

Az egészségügyi feladatok ellátását segíti a kistérségben kialakított védőnői hálózat, amely kistérségi szinten 12 fővel működik. Gyógyszertárak Pusztaszer kivételével valamennyi településen (Kistelek 2, Baks, Balástya, Csengele, Ópusztaszer 1-1) működnek.

A külterületeken élők szociális és egészségügyi esélyegyenlőségének fokozása mellett fontos probléma az, hogy a tanyai iskolák és olvasóköri megszűntével, a tanyákon élők kulturális szempontból is leszakadnak, így a hátrányos anyagi körülmények mellett komplex elzártságuk tovább fokozódik.

II.2.6. Információs társadalom

A kistérség több intézményében is jelezték, hogy számukra nagyon fontos az új technológiák megismerése, s a mindennapokban történő használatuk. A kistérség gazdasági és foglalkoztatási helyzeténél fogva nyitottnak kell lennie, hogy az adódó lehetőségeket ki tudják használni a közeljövőben. A kistérség prominens emberei fontosnak tartják az élethossziglan történő tanulást és az információtechnológiával összefüggő fejlesztéseket, melytől a térség népességmegtartó képességén kívül, hatékonyabb információáramlást, a kapcsolati hálózatuk bővülését és több munkahelyet remélnek.

Az információs társadalom kiépítésében az első lépéseket már megtette a kistérség. Egész területén modern kommunikációs hálózat áll a lakosság rendelkezésére. A digitalizáltság 100%-os, ami potenciálisan lehetővé teszi a magas szintű telematikai szolgáltatások kialakulását és igénybevételét.

Sajnos a lehetőségektől lényegesen elmaradó informatikai aktivitást jól mutatja, hogy 2004-ben mindössze 6 IKT vállalkozást tartottak nyilván a kistérségben, s a tartalomszolgáltatáshoz nélkülözhetetlen domain név regisztrációk (18 db) száma Csongrád megyén belül messze a legalacsonyabb volt, s a megyei átlag mindössze 3,8%-át tette ki.

A tartalomszolgáltatás tekintetében az önkormányzatok megpróbálnak jó példával előállni. A kistérség hat települése közül Csengele kivételével valamennyi önkormányzatnak van hivatalos honlapja. Az önkormányzatok fontosnak tartják továbbá, hogy mindenki számára elérhetővé váljék az Internet, ennek érdekében teleházakat tartanak fenn. A kistérségben Ópusztaszeren, Kisteleken, Balástyán és Csengelén található teleházat, ezen kívül Balástyán működik még e-Magyarország pont is.

II.3. A tájhasználat természeti és gazdasági összefüggései

A tájhasználat értékelésében elsősorban a tájhasználat és a természeti rendszerek, valamint a gazdaság egymáshoz való viszonyának vizsgálata, a rendszerműködés lehetőségeinek feltárása illetve elemzése témák, elsősorban a talajviszonyokra és a vízháztartásra tekintettel. Két alapelve került rögzítésre:

1. Nincs kedvezőtlen termőhelyi adottságú terület, csak olyan, amelynek adottságait figyelmen kívül hagyták használatának tervezésekor. A gazdálkodás eredményességét meghatározza az, hogy a társadalmilag hasznos funkció, a haszonvételi elvárás és a tájhasználat illeszkedő, vagy ellentétes a táj adott helyhez kötődő lényegével.
2. A termőhelyi adottságok a jellemző tájhasználat függvényében is alakulnak. Összességében a használat vagy javítja ezeket az adottságokat, és így hosszútávon is fenntartható, vagy rontja, és ez esetben hosszútávon fenntarthatatlan.

II.3.1. Természeti adottságok

A természeti adottságok alatt elsősorban külső meghatározottságként az éghajlat, illetve ide kapcsolódóan a vízellátottság, s részben a vízháztartás értendő, belső adottságként a domborzat jellegzetességei, és a belvízérzékenység, a talajadottságok, illetve a növényzet, pontosabban az egyes növényzettel borított élőhelyek jellege és minősége.

A Kisteleki kistérség települései Csongrád megye ÉNy-i szélén, a Duna-Tisza közti síkvidék és az Alsó-Tisza vidék középtájában helyezkednek el. A kistérséget döntően a Dorozsma-Majsai-homokhát kistáj foglalja magába, míg északi határa a Kiskunsági-lőszősháthoz, a keleti, Tisza menti területei pedig a Dél-Tisza-völgy kistájhoz tartoznak. (3. számú térképi melléklet: Területhasználat)

A kistérség nagyrészt meleg-száraz éghajlatú területnek számít. Az évi napfénytartam igen magas, 2080–2090 óra körüli, az évi középhőmérséklet 10,5-10,7 °C között alakul. A kistérség éghajlatát nagy napi és évi hőmérsékletingadozás jellemzi. A terület sajátossága a korai tavasz, a meleg nyár (július 22,7 °C), a hosszantartó ősz és az enyhe tél (január -0,3 °C). Országos viszonylatban itt emelkedik tavasszal a leghamarabb a hőmérséklet középtérke (április 5-10 között) 10 fok fölé, és itt süllyed legkésőbb 10 fok alá (október 20-25). A korai tavasz következtében a növényzet vegetációs periódusa és a virágzás országos viszonylatban itt kezdődik meg legkorábban.

Az évi csapadék 540–580 mm körül alakul, a vegetációs időszakban várható csapadékmennyiség a kistérségben 310-330 mm között van. A tél csapadékszegénysége miatt tartós és jelentős vastagságú hóréteg csak ritkán alakul ki. A Kisteleki kistérség kontinentális éghajlatú, alapvető jellemzője a szélsőséges csapadékmegoszlás, melynek szélsőségei egyszerre jelentkeznek éven belül, de az évek között is. A térség vízellátottságára a télvégi, kora tavaszi, illetve a nyárvégi, őszi vízbőségek mellett a tavaszi, kora nyári vízhiányok jellemzők. A lehetséges párolgás sok év átlagában jellemzően meghaladja a tényleges párolgás mértékét.

A kistérség a Tisza vízgyűjtőmedencéjéhez tartozik. Egészében száraz, gyér lefolyású, erősen vízhiányos terület, de a mély fekvésű területeken a csapadékos időszakokban a belvíz mégis problémát jelent. A belvizet a kistérségből a Dong-ér-főcsatorna, a Kisteleki-főcsatorna, a Balástya-Csengelei-főcsatorna és a Dorozsma-Majsai-főcsatorna vezeti le a Fehér tóba, mint

átmeneti tározóba, valamint a Tiszába. A kistérséget árvíz csak a keleti részén, Baksnál fenyegeti, a Tisza vonalánál. Az ide torkolló Dong-ér térsége a visszaduzzasztástól védett. A kistérség állandó vizű tavai a Bíbic-tó, a Müllerszék-tó, a Dong-ér-tó, a Büdösszék-tó és az Őszeszék-tó. Mellettük időszakos vízborítású tavak, nádasok, zsombékos területek is kialakulnak.

A kistérség legnagyobb része a homokhátságon fekszik. Itt a belvíz-veszélyeztetettséget a mikrodomborzat, a belső lefolyástalan medencék vízellátottsága szabja meg. Az ártérre eső részek nagyrészt belvízveszélyesek. Nedves időszakban a mélyebben fekvő területek rendszeresen víz alá kerülnek, ugyanakkor belvíz száraz években is jelentkezhet a csapadék éven belüli szélsőségeinek következtében. Ilyenkor ugyanabban az évben egymást rövid időn belül követheti a belvíz és az aszály. A térség belvíz-veszélyeztetettsége tehát elsősorban a mélyfekvésű ártéri területeken nagy. Egy-egy csapadékosabb évben a magasabb fekvésű belső medencékben is kialakulhatnak hosszabb rövidebb ideig tartó vízállások (8. térképi melléklet: Vízgazdálkodás).

A Kisteleki kistérség domborzata két jól elhatárolódó részből áll, egyrészt a Tisza árteréből, másrészt a homokhátság tagolt, változatos, enyhén a Tisza felé lejtő felszínéből. (4. térképi melléklet: Domborzati adottságok) A térség legmélyebb része 76 mBf körüli, míg a legmagasabb térszint 104,5 mBf körül alakul. A közel harminc méteres szintkülönbség tagolt, lefolyástalan belső medencékkel tarkított felszínt takar. A kistérség K-i pereme lejt a Tisza felé, ÉNY irányból DK irányba. Az uralkodó ÉNy-DK-i szelek laza szerkezetű futóhomokból néhol buckás homokhátsókat képeztek. A homokhátság közötti laposok rossz lefolyásúak, időszakosan vízzel borítottak.

A megfelelően tagolt felszín kiválóan alkalmassá teszi a kistérséget a vízviSSzatartáson alapuló gazdálkodásra. Természetesen a vízviSSzatartás más megközelítést igényel az ártéri területeken és mást a homokhátságon. Arra azonban mindkét területen oda kellene figyelni, hogy a mezőgazdasági, illetve vegetációs vízigényeket ne a víztartalékokat képző rétegvizek elfogyasztásából, hanem a felszíni vizekből fenntartható módon biztosítsák.

A térségben a medencealjzat változó, különböző szintben vannak paleozóos, mezozóos rétegek. A medencealjzat 2300-3500 m-re becsülhető. Ezen helyezkednek el a miocén korú sekélytengeri üledékek, melyek vastagsága 100-200 m. Az alsó és felső pannon túlnyomóan agyagos rétegekből épül fel.

A kistérség felszínközeli részeire jellemző, hogy az egymásra települt löszös összleteket futóhomokrétegek tagolják. A jelenkori felszín legnagyobb részét a Dunából származó pleisztocén kori hordalékból kifújtt (0,1-0,3 mm átmérőjű) futóhomok fedi. A homokhátság közötti semlyékben, mélyedésekben a talaj karbonátjait a víz kioldotta, és szilárd, lyukacsos szerkezetű kőzet: réti mészkő (népi nevén darázkő) képződött. A vízfolyások mentén homokos iszapok és réti agyagok települtek, alapzatukban néhol réti mészkő és mésziszap képződött.

A kistérség jellemző talajféleségei a futóhomok, a mezősegi homoktalaj, a barna és szürkésbarna homok, a mésziszap és a szikes talaj. Kisebb foltokban öntéstalaj és réti talaj is előfordul. Jellegzetes talajváltozat a karbonátos, több rétegű humuszos homoktalaj, amely főleg a csernozjom és öntéstalajok zónája közelében fordul elő. A humuszos réteg alatt sok helyen réti mészkő fordul elő. Kistelek és Ópusztaszer körzetében erős szolonyecsesedés van folyamatban. Több helyen szoloncsák típusú szikesek terülnek el, melyek rossz vízgazdálkodásúak, ezért művelésre nem – legfeljebb birkalegelőként – hasznosítják vagy parlagterületként szerepelnek. Nyáron gyakori az ilyen helyeken a sókivirágzás. A talajok

termőképesége tehát összességében gyenge. (5. térképi melléklet: Talajtérkép, 6. térképi melléklet: Szántóföldi alkalmasság)

Az ártéri részek adottságai a térség vízellátottságához igazodnak. A belvízveszélyes területek általában nem, vagy csak korlátozottan alkalmasak szántóművelésre, míg a hátaik talajai - melyek kialakulásában a víz nem, vagy csak kismértékben játszott szerepet - általában szántóként jól hasznosíthatók. (2. térképi melléklet: Agrárkörnyezeti területalkalmasság)

A homokhátságon a vízellátottság hasonló szerepet játszik, azzal a különbséggel, hogy a homokhátaik csak azokon a helyeken művelhetők, ahol a vízpótlást meg lehet oldani. E tekintetben törekedni kellene a vízbő időszakok vízfeleslegeinek visszatartására, még azon az áron is, hogy a térség lefolyástalan medencéinek mélyebben fekvő területei emiatt gyakrabban kerülnének vízborítás alá. A homokhátságon kifejezetten fontos volna a víz megtartása, amelyben a tájhasználat és az ökológiai rendszerek szerepe jelentős lehet. E térségben létkérdés, hogy a tájhasználatához próbáljuk-e igazítani (esetleg fenntarthatatlanul) a tájat, avagy a táji adottságokkal együttműködve alakítjuk ki vízmegtartó tájhasználatunkat, amely a megélhetésünket képes fenntarthatóan szolgálni.

A térség növényföldrajzilag a Pannóniai flóratartomány (Pannonicum) Alföld flóravídekén (Eupannonicum) belül nagyjából a Duna-Tisza-közi (Praemetricum), míg a Dél-Tisza-völgy kistájhoz tartozó területek a Tiszántúl (Crisicum) flórajáráshoz tartoznak. A Dorozsma – Majsai-homokhát és a Kiskunsági- löszöshát *potenciális növénytakasúlsái* sziki-, pusztai- és gyöngyvirágos tölgyesek, tatárjuharos lösztölgyesek, homokpusztai rétek és homoki legelők. A Tisza menti területek természetes vegetációjában fűzligetek, bokorfűzesek, tölgy-kőris-szil ligeterdők, valamint pusztai tölgyesek maradványai figyelhetők meg. Az antropogén hatások és a száraz klíma miatt ma már kevés az összefüggő fás vegetáció a területen. A XIX. században elkezdődött folyószabályozási munkálatok jelentősen átalakították a vidék ökológiai viszonyait, ezzel megszüntetve, összezsugorítva a magasártéri ligeterdők élőhelyeit, és kialakítva ugyanakkor új élőhely típusokat, mint a levágott morotvák mocsarait, illetve a szikeseket.

A természetes rendszerek tehát e kistérségben is leépültek, jellemző a természetszerű erdők hiánya. Csupán a hullámtereken és az ártéri területeken találunk egy-két természetszerű erdőt. Gyepes és vizes élőhelyek tekintetében (a dél-alföldi kistérségek közül a szentesihez hasonlóan itt is) jobb helyzet. A lefolyástalan belső medencékben jellemzően megmaradtak a természetes gyepterületek. Összességében e kistérségről is elmondható, hogy nem gazdálkodik az ide érkező vízzel. A Kisteleki kistérség egyszerre szenved a víztől és annak hiányától, illetve a vízhiány ellensúlyozása érdekében rétegvizet használ fel, tehát feléli tartalékait. (11. térképi melléklet: Természeti rendszerekhez igazodó tájhasználat)

II.3.2. Természetvédelem, ökológiai hálózat

A kistérség legfőbb országosan védett természetvédelmi értékei a *Pusztaszeri Tájvédelmi Körzethez* tartozó homoki és szikes élőhelyek, holtágak és erdőségek területei. (7. számú térképi melléklet: Védett természeti területek, Ökológiai hálózat)

Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet

Hazánk változatos szépségű és egyik legnagyobb (22 151 ha) tájvédelmi körzetét 1976-ban alapították. A nagyterjedésű TK a Tisza jobb partján található hullámteret és az árvízvédelmi töltéseken kívül elterülő mentett területeket foglalja magába. A folyószabályozás természetesen nagy változásokat idézett elő a terület természeti értékeiben, de jelentős természetközeli vagy másodlagosan kialakult, értékes élőhelyek maradtak fenn.

Ezek közül a legfontosabbak a holtágak - kiemelten a Labodári, mely Ramsari terület, és az Erdőrezervátummá nyilvánított Sas-ér, a szikes pusztákkal övezett Búdösszék-tó és szikes mocsarak, a természetközeli cserjeszinttel és aljnövényzettel rendelkező tölgyerdők, a két nagy halastórendszer (Fehér-tó és Csaj-tó).

E mellett jelentős területeket foglalnak el az extenzíven vagy hagyományosan művelt gyepek és szántók, melyek fontos pihenő- és táplálkozóhelyei a vonuló madaraknak. A terület botanikai értékei is igen jelentősek, mivel a Duna-Tisza-közi és a Tiszántúli növénytakaságok itt találkoznak és keverednek egymással.

Ez a változatos táj igen gazdag élővilágnak ad otthont. A vízimadarak kiemelkedő jelentőségűek. A Tisza ártere nemcsak mint fészkelőhely igen jelentős, de fontos szerepet tölt be mint madárvonulási útvonal is.

A botanikai, zoológiai és tájképi nevezetességek mellett kiemelkedő néprajzi, régészeti és kulturális értékek találhatók a tájvédelmi körzetben, amelyek nagyban emelik a terület jelentőségét. Itt található az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark 55 hektáros területe is.

Természetvédelmi területek

A tájvédelmi körzet közelében több országos jelentőségű természetvédelmi terület található a kistérségben.

Pusztaszer község mellett tekinthető meg a *Hét-Vezér Emlékmű Természetvédelmi Terület*. Az emlékmű a honfoglalás millenniumára közadakozásból épült, 1900. június 24-én avatták fel. Az elkészült emlékmű a 7 domb (kunhalom) közül a legmagasabbra, a 35 méter átmérőjű Árpád-halomra épült. A mintegy 4 hektáros terület 1990 óta áll védelem alatt.

A közelben található még a 41 hektáros *Pusztaszeri Fülöp-szék Természetvédelmi Terület*, amely jellegében a Búdös-székhez hasonlít, jelentős szerepet betöltve a vonuló és fészkelő vízimadarak táplálkozó és élőhelyében. Ezidáig 29 fészkelő és 130 átvonuló madár előfordulását észlelték. Tájképi értéke a szikes tó partján elterülő hagyományos tanyák láncolata, őrizve a kiskunsági táj hagyományos képét. A terület szabadon látogatható.

Kiskunfélegyháza és Kistelek között félúton található az 1976 óta védett 740 hektáros *Péteri-tó Természetvédelmi Terület*. A növényzettel borított vadvizes területek, szikes rétek és legelők különleges pusztai növény- és állatvilággal emlékeztetnek az egykori nagy kiterjedésű szikes pusztákra. Az eredeti szikes tó partvonalát felhasználva alakították ki a táj arculatát meghatározó, három egységből álló halastórendszert. A tóparti, nagy kiterjedésű nádasokban gazdag madárvilág talált otthonra. Mintegy 200 madárfaj fordul itt elő. Itt található a Kiskunsági Nemzeti Park kutatószállása, ahol nyári természetismereti táborokat tartanak. Az épületben levő kiállítás a hét állomásból álló, kb. 4 km hosszú – a terület állat és növényvilágát bemutató - tanösvény kiinduló állomása.

Helyi jelentőségű védett területek

A kistérség települései helyi védett természeti értékekkel is rendelkeznek.

A *kisteleki Müller-szék* közel 200 hektáros területe magában foglalja a szikes tavat, a szikes mocsarat és a szikesedő rétet. Különösen a madarak miatt érdemel figyelmet. Itt költ a gulipán, a sziki lile, a gólyatöcs, a goda, a piros lábú cankó, a kendermagos réce. Vonulás idején nagy csapatokban pihennek itt a récék és a parti madarak.

A *kisteleki Bibic-tó* rendkívül lúgos kémhatású időszakos vizű, három oldalról beépített utcák övezik. Ennek ellenére az 56 hektáros terület állandó költő madara - az egyébként félének, emberkerülő – ritka, fokozottan védett gólyatöcs.

A *csengelei kocsányos tölgyfa* csoport 1974-ben lett védett területté nyilvánítva a kör alakban elhelyezkedő, csaknem 30 méter magasságot elérő, 80 cm törzsmérőjű, egészséges és jó növekedésű 8 db kocsányos tölgynek köszönhetően. A tölgyfa csoport életkora 80-85 évre tehető.

A kistérségben több településen is vannak helyi védelem alatt nem álló de természet- illetve tájvédelmi szempontból értékes területek, mint a madárvonulásban fontos szerepet betöltő *balástyai Őszeszéki-tó*, a szintén Balástyán található több száz példányból álló védett törpe nőszirmos élőhelye, vagy a **csengelei** akácos, mely az elsők között volt az országban, Tessedik Sámuel hozta ide az első akácokat Szarvasról. 1805-ben Vedres István mérnök kezdeményezésére itt kezdődött el a homokpuszták erdősítése.

A Natura 2000 területek kijelölésével számos úgynevezett különleges természetmegőrzési és különleges madárvédelmi területtel gazdagodott a térség, amelyek elsősorban a pusztai élőhelyek megmaradt foltjait védik. Az országos védelem alatt álló területek mellett a különleges természetmegőrzési területeket jelölték ki Kistelek és Balástya között *Közép-Csongrádi szikesek* összefoglaló néven. Ezen területek egy része egyben a *Balástya – Szatymaz környéki homokvidék* különleges madárvédelmi területéhez is tartozik.

A kistérség értékes természeti területei főleg a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet területére koncentrálódnak. Ezen kívül néhány Kistelektől D-re, elszórtan elhelyezkedő folt bír természetvédelmi jelentőséggel a döntően intenzíven művelt mezőgazdasági tájban. A még valamennyire természetes jellegű foltok, élőhelyek között a kapcsolat nem megfelelően biztosított, ezért az ökológiai hálózat erősítésre szorul.

II.3.3. Vízhatalás

A kistérség vízrajza és vízgazdálkodása szorosan összefügg tágabb környezetének állapotával, kölcsönösen hatással vannak egymásra, esetenként egészen a teljes vízgyűjtő határáig.

A jelenlegi helyzetértékelés és a tervezett intézkedések az EU Víz Keret Irányelv (VKI) célkitűzéseinek figyelembe vételével készültek. Az irányelvek szerint minden vízgyűjtőn törekedni kell a vizek és víztestek jó ökológiai állapotba hozására és a fenntartható vízgazdálkodásra, illetve hozzá kell járulni az árvizek és aszályok káros hatásainak mérsékléséhez.

E röviden összefoglalt célok megvalósításán túlmenően a Vásárhelyi terv keretében készülő fejlesztési program a területi vízháztartás javítását, az árvizek és aszályok kialakulásának megelőzését tűzte ki célul.

A kistáj keleti határoló vízfolyása a Tisza, jelentősebb mellékvizei az északi határán húzódó Dong-ér, és a Kisteleki-Főcsatorna. A térség az Alsó-Tisza vidéki részvízgyűjtőre esik.

A Tisza folyó szerb-montenegrói szakaszán, Törökbecsénél 1976 óta üzemel vízlépcső, emiatt magyarországi alsó Tisza szakasz a D-i országhatár-Csongrád között duzzasztással befolyásolt.

A kistérség egésze a vízszabályozások következtében alapvetően vízhiányos, száraz, gyenge lefolyású területté változott. (8. térképi melléklet: Vízgazdálkodás)

II.3.3.1. Árvíz elleni védekezés

A kistérség keleti része mélyártéren fekszik, árvizekkel veszélyeztetett helyen. Baks teljes területét, Ópusztaszer és Pusztaszer egynegyedét érinti az ártér. A többi Duna-Tisza-közi település inkább vízhiányos.

A Tiszára jellemzően három nagyobb árvíz vonul le évenként, a tavaszi hóolvadásból keletkező tél-tavaszi árvíz (jeges ár), a nyári árvíz (zöldár), és az őszi árvíz (leveles ár).

A Tisza árvízi vízhozama ezen a szakaszon meghaladja a 4000 m³-t másodpercenként. A vízjáték – a legkisebb és legnagyobb vízszint különbsége - több mint 12 méter. A levonuló legnagyobb árvizek szintje a mentett oldali terep fölött 5-6 métert is elérhet. Az árvizek hosszan tartóak, a hullámteret gyakran teljesen kitöltik, levonulásuk lassan indul meg. A Tisza a területen végig töltésezett.

A települések ár- és belvíz veszélyeztetettségi besorolását a 18/2003. (XII. 9.) KvVM-BM együttes rendelet határozza meg a legveszélyeztetettebb településrész helyzete alapján. A kistérségben a Tisza mentén vannak árvízveszélyes területek, a veszélyeztetett településeket a 3. táblázatos melléklet tartalmazza.

A térség területén a 2.54. sz. szegedi ártéri öblözet található. Az öblözet, ezáltal a települések védelmét a 13,8 km hosszú kiépített gátrendszer látja el, mely az Alsó-Tisza-vidéki Vízügyi és Környezetvédelmi Igazgatóság kezelésében van.

Az öblözet jellemzőit a 9. térképi melléklet tartalmazza.

Az árvízvédelmi fővédvonalak – töltések – magassági és keresztmetszeti kiépítési méreteit, illetve az állékonyság biztonsági tényezőit ágazati rendeletek írják elő. A ma érvényes kiépítési magasság a 15/1997 (IX.9.) sz. KHVM rendelettel meghatározott mértékadó árvízszint egy méteres biztonsággal növelt értékét jelenti. Az elsődleges fővédvonalak kiépítettsége 60 %-os, vagyis jelentős részben magasság- és szelvényhiányosak.

A védelmi rendszert másodlagos védvonalak egészítik ki, összesen 5203 m hosszban.

A kistérség területéből 406,39 ha fekszik hullámtéren. A Tiszának e szakaszon 7-800 m széles a hullámtere, ami az összegyülekező vizek egyetlen kivezetését jelentő alsó szakaszon aránylag keskenynek tekinthető. Fölötte és alatta is sokkal szélesebb szakaszok csatlakoznak hozzá, és itt is nehezíti a lefolyást a földhasználat, az erdők gondozatlansága. E tényezők következtében is vált szükségessé a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése, a kistérséget első ütemben érintő hullámtéri beavatkozásokkal, illetve potenciálisan a víz mélyfekvésű mentett területekre való kivezetésével.

II.3.3.2. Belvíz elleni védekezés

Az árvízvédelmi töltések kiépülése óta a területen keletkező szivárgó-, fakadó-, talajvizek nem tudnak természetes úton a folyókba jutni. A terep mélyebb fekvésű részein gyülekeznek, néha az árvizekével vetekedő elöntéseket okozva. A belvízveszély nemcsak az árvizes területeket érinti, hanem a magasabban fekvő területeket is veszélyezteti. (4. táblázat: Belvízvédelem a Kisteleki kistérségben)

A belvíz főleg a tavaszi időben jelentkezik, nyárra azonban vízhiány alakul ki, beköszönt az aszály. A belvízgazdálkodás prioritásai időjárási periódusonként és az agrárgazdaság elvárásainak függvényében változnak, mai helyzete nagyon labilis. A csapadékosabb időszakok vizeinek tározására a holtágakban, halastavakban, belvíztározókban van lehetőség.

Megállapítható hogy a fenntartás hiánya miatt a csatornahálózat 30-60 %-ban alkalmas csak a belvizek elvezetésére. A mértékadót megközelítő belvíztömegek levezetése a kiépítésnek megfelelő 14 nap helyett 28-42 nap alatt valósulhat meg, jelentős műszaki beavatkozások elvégzése mellett.

A szivattyútelepi kapacitások kihasználtsága a belvízlevezető hálózat fenti állapota miatt nem vehető igénybe, csak a kapacitások 30-60%-val üzemeltethetők.

Ebben a helyzetben már egy közepes nagyságú belvíz megjelenésekor is számolni kell az igen jelentős, akár két-háromszoros védekezési költségekkel.

A privatizáció óta megszakadt a művek és tulajdonok közötti összhang. A föld tulajdonviszonyok megváltoztak, a birtokok elaprózódtak, a belvízelvezető csatornák tulajdonviszonyai, és kezelőinek helyzete nem tisztázott.

Az állami tulajdonú főműveket az Alsó-Tisza-vidéki Vízügyi és Környezetvédelmi Igazgatóság kezeli, a társulati kezelésű műveket

Szeged és Környéke Vízgazdálkodási Társulat	432,8 km
Kiskunmajsa és Környéke Vízgazdálkodási Társulat	257,2 km
Csongrád és Környéke Vízgazdálkodási Társulat	232,1 km
Tisza-Kunsági Vízgazdálkodási Társulat	27,8 km

A kisebb csatornákat a birtokosok sokszor beszántották, akinek a földje nincs közvetlen belvízveszélynek kitéve, nem akar részt vállalni a közös terhekből. A belvízgazdálkodás állami támogatása mára bizonytalanná vált, a csökkentett támogatás töredékét kapják meg a társulatok.

A csatornák nyomvonalát, vízz szállító képességét, fenntartását és áramlásszabályozását biztosítani kell, függetlenül az egyéni érdekektől, törekvésektől.

Öntözés

Az öntözés jelentősége a száraz, meleg klímájú, ám jó termőképességű mezőgazdasági területeken nem elhanyagolható.

Az öntözésre berendezett területek nagysága azonban a '90-es évek közepéhez képest 25%-al csökkent. A halastavak területén ez a csökkenés csupán az utolsó 1-2 évre jellemző.

Ugyanakkor a felszín közeli talajvíz rétegeket egyre jobban terheli az öntözésre szolgáló – főleg illegális – vízhasználat.

Belterületi vízelvezetés

A belterületekről többnyire nyílt árkos rendszerben vezetik le a vizet; ahol nincs szennyvízcsatorna, ott jelentősen megemelkedhet a talajvízszint. A belterületek belvíz veszélyeztetettsége főleg a kistérség alacsonyabban fekvő, ártéri részén jellemző.

A helyzet ma is megoldatlan, a levezető árkok, kapubejárók tisztítása, karbantartása még várat magára. A szűkös anyagi lehetőségek ellenére a csatornák fenntartását, karbantartását, felújítását folyamatosan kell végezni. Megoldást jelenthet a közmunka program, vagy a háztulajdonosok aktív közreműködése.

II.3.3.3. Aszály elleni védekezés

A kistérség árvízzel és belvízzel is veszélyeztetett, ugyanakkor a nyári időszakban a tartósan vízhiányos időszakok a jellemzőek. Nyugati széle az erősen aszályos zónába tartozik (Pálfi Index_{10%} = 8 – 9), míg a Tisza menti területei a nagyon erősen aszályos zónába esnek (PAI_{10%} = 9 – 10), országosan itt a legerősebb az aszályhajlam.

Az aszály káros hatásainak csökkentésére sokrétű, körültekintő intézkedésekre, a tájhasználati szemlélet alapvető megváltoztatására van szükség.

Hatásos lehet a természetes rendszerek vízháztartás javító szerepének erősítése, az erdők, gyepek területének növelése, minőségük, működőképességük javítása, a vizek alkalmas területeken való visszatartása, az öntözés lehetőségeinek jobb kihasználása, a táj mozaikosságának visszaállítása. A még most is jellemző egybefüggő, nagy területű szántók táblahatáraitra telepíthető erdő- és növény-sávok csökkenthetik a szél szárító hatását, párolgásukkal részt vesznek a légköri nedvességtartalom növelésében. Az úgynevezett szárazgazdálkodás elterjesztése is javíthat a helyzeten.

II.3.3.4. A VTT árvízvédelmi feladatai és vízpótlási, tájgazdálkodási lehetőségei

A Kormány VTT programjának megfogalmazására a közelmúlt veszélyes árvíz sorozata következtében került sor. Az eddig nem tapasztalt magasságú árvízszintek kialakulása a vizsgálatok³ szerint döntően a meder, a hullámtér vízzállító képességének csökkenésével, illetve a vízgyűjtőn bekövetkezett terület- és vízhasználati változásokkal magyarázható, a hidrometeorológiai tényezők kedvezőtlen egybeesése mellett. E folyamatok által ma már a magyar szakasz bármelyik részén előállhat a mértékadó árvízszintet 1 m-rel meghaladó vízszint (MÁSZ+1 m).

A biztonság növelése érdekében legalább a fentiekkel megegyező szinten kell beavatkozásoknak és változásoknak történnie, mégpedig az 1022/2003. (III. 27.), illetve az 1107/2003. (XI. 5.) kormányhatározatok értelmében úgy, hogy az egyben a beavatkozásokkal érintett lakosság megélhetésének javulását és a fenntarthatóságot is szolgálja. Jelen programalakításnak éppen az a célja, hogy elősegítse az árvízkezelési és a vidékfejlesztési szempontok összehangolását.

A VTT alapvető célkitűzése olyan rendszer kidolgozása, amely a fenti problémát, a jelenleg érvényes mértékadót 1 m-rel meghaladó szintű árvizeket is képes kezelni. Az árvíz elleni védekezés a hullámtér vízzállító kapacitásának növelése mellett a területhasználat részvételét, mentett oldali árvíztározók, biztonsági árapasztó szelepek építését is tartalmazza. Itt is része a VTT fejlesztésnek a 2004. évi LXVII. törvény szerinti tájgazdálkodás elősegítése, amely által az érintett területek egyszerre szolgálják az ártéri, illetve hullámtéri adottságoknak megfelelő, társadalmi szempontból hasznos árvízvédelmi- és egyéb ökológiai funkciók betöltését. Ennek megfelelően az itt gazdálkodók megélhetésének alapja az e funkciók betöltésének elősegítésében elvégzett munkájuk ellentételezése kell legyen.

A Kisteleki kistérség a VTT I. ütemében a gátak közötti gyorsabb vízlevezetést elősegítő baksi hullámtéri beavatkozások révén érintett, a következők szerint:

³ A VTT egész vízgyűjtőre kiterjedő megalapozó vizsgálatait a BME, a KÖTIVIZIG és a VIZITERV Consult Kft. készítette.

Tereprendezés

A hullámtér egyes szakaszain a meglévő terepalakulatok rendezésével, bejáró utak, illetve csatornák depóniáinak visszabontásával lehet a lefolyási viszonyokat javítani. E beavatkozások jellemzően valamilyen művi létesítményhez csatlakoznak, kezelőik, tulajdonosaik eltérőek, megvalósításuk gazdasági érdekeket sérthet, ezért különös figyelmet érdemelnek.

A kistérséget ezek közül a következő tervezett beavatkozás érinti:

hely	elhelyezkedés		jell.m.e	mennyiség	megjegyzés
fkm	b. part	j. part			
211,80		●	fm	170	Régi ányási kisvasút töltése

Övzátonyokkal kapcsolatos beavatkozások

A Tisza folyó medrét mindkét oldalon olyan terepalakulatok, övzátonyok kísérik, amelyek a mederből kilépő árvizek hordalékából rakódtak le. Az övzátonyok a hullámtér lefolyási viszonyait jelentősen befolyásolják, hiszen jelenlétük akadályozza az árvíz hullámtérbe kilépését, illetve terített lefolyását. Az övzátonyok rendezése azt jelenti, hogy az érintett partszakaszon - az értékesebb fák meghagyása mellett - minden cserje méretű növényzet eltávolításra kerül, csekély mértékű terepalakítással, oly módon, hogy egyrészt segítse a tervezett lefolyást, másrészt ne sértse a megóvásra kijelölt fákat. A kistérség területét mindez a következő helyeken érinti az árvízvédelmi tervek szerint:

hely	elhelyezkedés		jell.m.e	mennyiség	megjegyzés
fkm	b. part	j. part			
210,72-211,20		●	fm	480	Rend. szint: +600 : 80,60 mBf
212,22-212,70		●	fm	480	Rend. szint: +600 : 80,65 mBf
213,43-214,10		●	fm	710	Rend. szint: +600 : 80,70 mBf
216,39-216,91		●	fm	530	Rend. szint: +600 : 80,75 mBf
219,52-220,14		●	fm	590	Rend. szint: +600 : 80,90 mBf
221,20-221,50		●	fm	500	Rend. szint: +600 : 80,95 mBf
222,45-223,27		●	fm	840	Rend. szint: +600 : 81,00 mBf

A hullámtérre vonatkozó irányelvek alapján a területnek meg kell felelnie az árvízvédelmi és a természetvédelmi céloknak egyaránt.

Az árvízvédelmi szempontból érzékeny nagyvízi levonulási sávban elsősorban az árvízvédelmi elvárások teljesítését kell célul kitűzni. A hullámtéren levonuló árhullám csökkentése érdekében a nagyvízi levezető sávokban elvégzendő beavatkozások minél teljesebb körű végrehajtása eredményezheti a számítások szerint elvárható 40 cm-es árvízszint csökkentést.

A hullámtéren ökológiai szempontból fontos feladat a növény- és állatvilág fajgazdagságának fenntartása, az őshonos fafajok változatosságának, génkészletének megőrzése, a tájkép védelme, a táj jellegének megtartása.

Árvíztározás

A VTT távlati célkitűzései közt szerepel a Szegedi árvíztározó kiépítése, mely Baks, Ópusztaszer, és Dóc külterületén, magaspartokkal és gátakkal határolt mélyártéren helyezkedne el. A 61 km² területű, 306 Mm³ térfogatú tározó védené meg az Alsó-Tisza-vidéket a Tisza és a Maros egyidejű, fokozott árvízveszélyt jelentő áradásai esetén.

Vízháztartási, tájgazdálkodási összefüggések

A fenyegető árvizek a vízháztartás szélsőségek felé kilendülő folyamatait jelzik, melynek tünetei nemcsak az árvíz, hanem emellett a belvíz, illetve az aszály és sivatagosodás is (együtt: a vízkárok). A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése így a közvetlen árvíz elleni védekezésen túl, közvetve a vízháztartás – területhasználat által is kiváltott – szélsőségeinek kezelését is szolgálja. Az árvizek mentett oldalra való szabályozott kivezetése lehetőséget nyújt az ártér reaktiválására.

A VTT kapcsán az ártér mélyedéseire, rendszeresen belvizes területeire e kistérségben is ki lehet dolgozni olyan új tájhasználati modellt, amely növeli az összességében vízhiányos táj vízmegtartó képességét, hasznosítható vízkészletét azáltal, hogy lehetővé teszi a tavaszi vízbő időszakok vizeinek visszatartását és megfelelő felhasználását⁴. A VTT és az EU második pilléres agrár-környezetgazdálkodási kifizetési rendszere által (politikai akarat esetén) lehetőség nyílt a vízkárelhárítási, illetve a gazdálkodási és társadalmi okból egyaránt indokolt tájhasználat felülvizsgálatára, váltására, a felértékelődő víz - természeti rendszerek rehabilitálásán alapuló - hasznosítására. Mindez nemcsak a vízvisszatartásra alkalmas területek, hanem a környező magasabb fekvésű területek vízellátottságára nézve is kedvező volna.

A gazdálkodás szempontjából az árvízvédelmi területek funkciója (vízlevezetés, árvíztározás) változatlan - nagyrészt gabonatermesztési földhasználat mellett - problémát jelent. Ezért célszerű az árvíztározók területén az elárasztás nélküli száraz időszakokban is olyan gazdálkodást folytatni, amely összeegyeztethető az időnkénti vízborítással. A 2004. évi LXVII. törvény végrehajtása során a hullámtéri beavatkozások területén a helyzethez való alkalmazkodást elősegítő tájgazdálkodás számára megfelelő szabályozás és támogatási rendszer kialakítása folyamatban van. Az árvízi tározók területén levő termőföldön nem vehető igénybe állami támogatás, illetve nem jár kártalanítás árapasztási célú igénybevétel esetén: kémiai talajjavításra, öntözési, meliorációs beruházásra, faiskola létesítésére, vetőmagtermesztésre, szaporítóanyag előállításra, ültetvények és gyenge víztűrő képességű évelő kultúrák telepítésére, valamint gyepfeltöresre. Nem lehet továbbá a tározó területén építési engedélyköteles tevékenységet folytatni és a vízügyi felügyelet engedélye nélkül a terepviszonyokat megváltoztató feltöltést, mélyítést végezni.

Az árvízvédelmi funkció emiatt szükségessé teszi e szerep méltányos ellentételezését és az agrár-környezetgazdálkodás felé nyitást. A 2004. évi LXVII. törvény szerint a használati korlátozások és értékcsökkenés ellenértékeként egyszeri térítés illeti meg a tulajdonost (6000 Ft/AK), árvízi igénybevétel esetén pedig teljes kártérítés jár az ingatlan használatnak.

Az agrár-környezetgazdálkodási irány emellett lehetőséget adna a károk csökkentésére és az árvízvédelmi, vízháztartási, tájfenntartási funkciók ellátására, a gazdálkodás adottságokhoz igazításával. A Kormány szándékaival kapcsolatos tájékoztatás folyamatban van. Az FVM tárca koncepciója jelenleg az, hogy a 1107/2003. (XI.5.) kormányhatározat szerinti zonális programok beindításának csak akkor lesz értelme, ha már a tározók megépültek, mert erre az

⁴ Ez az ország legaszályosabb vidéke, ugyanakkor belvízzel veszélyeztetett is, vagyis létkérdés a vízhiány és vízbőség megfelelő értékelése és az alkalmazkodás.

időpontra alakulnak ki azok a körülmények, amelyekre a támogatási célokat pontosan meghatározhatják.

II.3.3.5. Ásványvíz-hévíz hasznosítás

A Tisza Csongrád alatti szakaszának mindkét oldalán a felszín alatti vizek tekintetében feláramlási zóna található, azaz pozitív rétegyomású artézi vizek tárhatók fel. A rétegvizek egy részénél problémát jelent a 10 µg/l-t meghaladó nagyságú rétegeredetű arzéntartalom. (Az EU határértékek a magyarnál általában szigorúbbak, emiatt az arzén és ammónium koncentráció fog elsősorban problémát okozni.)

A kistérségben nyilvántartott hévízkutak zömmel mezőgazdasági hasznosításúak, nagy mélységből termelik a vizet, de többségük nem üzemel. Csengelén fűrték a legtöbb kutat. Kistelek 2002-ben fűrt termálkútja az alapja a városi termálprogramnak, amely komplex hasznosítást célzott meg (energiagazdálkodási, fürdő és mezőgazdasági). A kutak listája az 5. sz. táblázatos mellékletben található.

II.3.4. Területhasználat

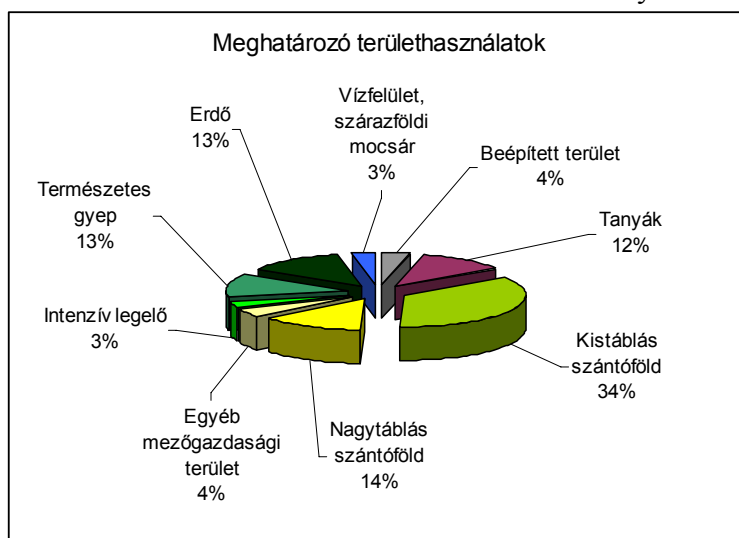
A kistérség területe 41 019 ha, amelynek döntő része mezőgazdasági művelés alatt áll. A terület közel felét szántóként (35% a kistáblás szántók, 14 % a nagytáblás szántók aránya) hasznosítják. Meghatározó szerepű, mezőgazdasággal szoros összefüggésben álló jellegzetes területhasználati forma a tanyás gazdálkodás területe, amely 12%-os részesedéssel. Az egyéb használatú mezőgazdasági területek (melegházak, állandó növényi kultúrák, állandóan öntözött területek stb.) aránya közel 4%-os.

A kistérség jelentős gyepterületekkel rendelkezik, a természetes gyepek összrészese közel 13 %, az intenzív legelők aránya 3 % körüli.

Az erdők is 13%-ot foglalnak el a kistérség területén belül. A szétszórtnan, kisebb foltokban előforduló természetes erdők aránya alacsony a kistérségben (összterületük mindössze: 308 ha).

A vizekben szegény kistáj felszíni vizei közül a természetes tavak (213 ha) a legjelentősebbek. A kistérségben jelentős területeken vannak szárazföldi mocsarak, melyek a különböző vízfelületekkel együttvéve több, mint 3%-kal részesednek az összterületből.

A beépített területek és a különböző infrastruktúra területek aránya a kistérségben 4% körüli.

II.3.5. Környezeti állapot

A Kisteleki kistérség jelenlegi életfeltételeit megteremtő környezeti állapotát saját természeti adottságai, tájhasználat, az itt élő emberek természethez való viszonya és a külső környezetből érkező hatások határozzák meg.

II.3.5.1. Vizek

Felszíni vizek

A Tisza folyó a kistérséget keleti határán érinti. Víztisztasága Mindszentnél a mikrobiológiai szennyezők alapján (IV. osztály) „szennyezett víz”, az oxigénháztartás, tápanyagháztartás, a szerves és szervetlen mikroszennyezők szempontjából (III. osztály) „tűrhető víz”, az egyéb jellemzők tekintetében „jó víz” kategóriába sorolható.

Minőségét rontják a külföldi eredetű szennyezések mellett a hazai települések tisztítatlanul bevezetett szennyvizei, a kisvízes időszakokban beszivárgó szennyezett talajvizek, illetve a mezőgazdasági területekről felszínen elfolyó/elvezetett szennyezett többletvizek.

A kistérség területe alapján véve száraz térségnek mondható. Ennek ellenére belvízcsatornák sokasága szabdalja, három főcsatornája és közel 15 állandó vízü, mintegy 200 ha vízfelületet biztosító tava van.

A térség csatornái többnyire kettősfunkciójúak: nedves időszakokban a belvíz elvezetését szolgálják, száraz időszakokban pedig öntözővizet szállítanak a mezőgazdasági területekre. A belvízelvezetés következtében jelentős mértékű a csatornák vizében a növényi tápanyagok mennyisége, állapotukat rontja az is, hogy helyenként az üvegházakban, fóliasátrakban fűtésre használt termálvizeknek is befogadják.

A felszín alatti vizek állapota

A talajvíz a felszín alatt 2m-re található. Minőségére jellemző a kalcium-magnézium-hidrogénkarbonát tartalom. A rétegvíz széles mélységi határok között fordul elő, gyógyvíz jellegű, hőmérséklete 50-80 °C között változik.

A felszín alatti víz állapota szempontjából a kistérség települései közül Kistelek, Baks, Csengele, Balástya, Ópusztaszer érzékeny, míg Pusztaszer fokozottan érzékeny vízminőség védelmi területen van.⁵

A települések belterületein a közüzemi csatornahálózat hiánya miatt az elszikkasztott szennyvizek okoznak jelentős környezetterhelést, a talajvízben nitrátosodást, bakteriális fertőzést okozva. A lakossági szennyezéseken kívül a legjelentősebb problémákat az állattartó telepek nem megoldott hígtrágyakezelése okozza. A talajvizet - mennyiségi-minőségi problémák miatt - csak a nem ivóvízminőséget igénylő egyedi kutas vízhasználatok (pl. öntözés) kielégítésére használják, illetve egyre csökkenő mértékben még külterületi (tanyai) vízellátásra is igénybe veszik.

A rétegvíz-készlet az Alföld és a megye legnagyobb és földtanilag leginkább védett helyzetű felszín alatti vízfőlése. Az Alsó-Tisza-völgye, így Csongrád megye és a kistérség területén a felszín alatti vizek jellegzetesen porózus földtani típusba tartozó termál-, feláramlási víztestek. A víz minőségileg sok esetben közvetlenül is felhasználható ivóvíz-ellátási célokra, de a megye déli területein oldott vas-, mangán-, arzén-, ammónia- és metántartalma miatt ivóvízként történő fogyasztás előtt kezelni szükséges.

⁵ 27/2004. (XII.25.) KvVM rendelet a felszín alatti víz állapota szempontjából érzékeny területeken lévő települések besorolásáról

II.3.5.2. Levegő

A kistérségben Kisteleken végeznek rendszeres levegőminőségi (imissziós) vizsgálatokat. Az eredmények alapján két szennyező komponens okoz problémát a térségben. A nitrogéndioxid esetében 1 %-os, míg a szálló por esetében 40 %-os a határérték túllépés. A magas szállópor-szennyezést a burkolatlan bel- és külterületi utak nagy aránya, valamint a deflációra érzékeny homoktalajokon a művelésmód, a mezővédő erdősávok és az erdők hiánya okozza.

A kistérség területén az ipari jellegű levegőszennyezés nem jelentős. A településeken keletkező légszennyező anyagok többsége a háztartásokból, a közlekedésből és a mezőgazdaságból származik.

A kistérségben a gázzal fűtött lakások aránya mindössze 57 %, különösen rossz ez az arány Ópusztaszeren (36%), Csengelén (36%), valamint Balástyán (32%). Fűtési szezonban ezért jelentős a háztartásokból származó levegőszennyező anyag kibocsátás, elsősorban kén-dioxid és szén-monoxid kerül ki a levegőbe. A káros anyag kibocsátásának mennyiségét csökkenteni lehetne, az egyéniről központi fűtésre, valamint szénről és olajról földgázra történő átállással.

Az országos tendenciához hasonlóan, a kistérségben is az elmúlt években a motorizáció fejlődése következtében a közlekedési légszennyező anyagok jelentősége megnőtt a levegő minőségének alakításában. Ennek hatása elsősorban a kistérségen áthaladó 5.sz. Budapest – Szeged – Részke elsőrendű főút valamint a 2005 decemberében forgalomba helyezett M5-ös gyorsforgalmi út mentén érezhető.

II.3.5.3. Talaj

A talaj jellemzője a homok, amelynek egynegyede futóhomok. A csernozjom jellegű homokos területek csak a terület 9 %-ában fordulnak elő.

A természeti eredetű talajkárosodások legjellemzőbb formája az elsősorban homokterületeket veszélyeztető szélerózió. A nagytáblás területhasználat tovább növeli a talajok deflációját és fokozza a levegő porszennyezettségét is. A települések közigazgatási területén belül elsősorban a beépített területeken jelentkezik a szennyvizek okozta talaj (talajvíz) szennyezés. A kistérségben a csatornázottság rendkívül alacsony mindössze 5 %-os.

A települési környezetben a szilárd hulladékok nem megfelelő kezelése jelentős szennyezést okoz. A regionális hulladékkezelés megoldásával, valamint a felhagyott hulladéklerakók rekultivációjával a szennyezés csökkenhet.

A mezőgazdasági eredetű talajszennyeződések a növényvédő szerek és a különböző kemikáliák nem körültekintő alkalmazásából adódnak. Ezek a szennyezések általában pontszerűek, a helytelen műtrágya-használat azonban nagy területeket érinthet károsan. A rendszerváltás óta a kemikáliák alkalmazása visszaesett, ami a talajok és a talajvíz szennyezésének mérséklését eredményezte. Különös jelentőségűek az állattartó telepek hígtrágyájának kezeléséből és elhelyezéséből adódó veszélyek.

A települések környezetében további talajszennyeződéshez vezethet a lakossági fűtés-eredetű légszennyezése, aminek másodlagos következménye a talajok elsavanyodása. A közforgalmú utak mentén részben ólom-feldúsulás, részben a sózásból eredő nátrium-tartalom-növekedés jelent problémát.

II.3.6. Összegzés: A tájhasználat értékelése és természeti, gazdasági összefüggései

A tájhasználat igen szoros összefüggésben áll a fentebb jellemzett természeti adottságokkal. A tájhasználati formákat tekintve e kistérséget is az intenzív gazdálkodás túlsúlya jellemzi, ezen belüli specialitás az intenzív zöldségtermesztés. Az összképtől csak a Tisza egykori ártere különbözik, ahol viszont a nagytáblás, intenzív szántóművelés túlsúlya jellemző.

A kistérség más Tisza menti területektől mégis mozaikosabb képet mutat, ami részben a homokhátságok megszokottól mozaikosabb tájszerkezetének, a megmaradt mocsaras, illetve gyepterületeknek, részben pedig a kistáblás szántóművelésnek köszönhető.

A tájhasználat sok tekintetben illeszkedik a kistérség tagolt domborzatához. Ennek elsősorban az az oka, hogy a homokhátság felszínén adódó szintkülönbségek a jelenlegi mezőgazdasági módszerek, művelési feltételek mellett sem hagyhatóak figyelmen kívül.

A Tisza ártéri részeken azonban e kistérségben is a már megszokott kép fogad: a nagytáblás szántóművelés egyaránt jelen van a mélyebb öblözetekben, és a hátságokon. A táblákra jellemző a tagolatlan felszínborítás. Hiányoznak az erdő- és gyepsávok, bár itt néhány természetszerű erdőmaradvány is található. A természetszerűség elsősorban a fafajösszetételben jelenik meg, a cserjesáv és az erdőszegély itt is szegényes.

Az intenzív gazdálkodás túlsúlyát nem indokolják a kistérség adottságai. A helyi adottságokhoz illeszkedő arány az ártéri területeken megközelítőleg 50-50%, míg a homokhátságokon 67-33% volna. Különösen feltűnő a homokhátságokon a természetes erdők hiánya. (10. térképi melléklet: Intenzív mezőgazdaságra jellemző tájhasználat)

A felszínborítottság és vízháztartás összefüggéseit tekintve a szántóművelésű haszonnövények a legrosszabb vízgazdálkodású társulások. Velük közel azonos kategóriájúak az erdő- és a gyümölcsültetvények. E kultúrák jellegzetesen vízfelhasználók, mégpedig éppen abban az időszakban nő meg a vízigényük, amikor a térségben amúgy is vízhiány van. Az ültetvények kis részben képesek hasznosítani a vízbő időszakok vizeit, de tartalékképzésre, vízviisszatartásra képtelenek.

A tájhasználat csekély arányban alkalmazkodik a vízháztartást stabilizálni képes természetes rendszerekhez. (11. térképi melléklet: Természeti rendszerekhez igazodó tájhasználat.) Az adottságok megőrzését és gazdagítását lehetővé tevő tájhasználat általában hiányzik.

A kistérségben túlnyomórészt csak természetes gyepek maradtak meg. Természetes erdők jobbára a hullámtéren, illetve az egykori ártéren találhatók. Igazán komoly hatást e maradványok nem gyakorolnak a térség vízháztartására.

A homokhátság tájhasználatára többé-kevésbé alkalmazkodik a mozaikos adottságokhoz. Igen nagy gondot jelent azonban a vízhiány-, illetve vízpótlás kérdése. A térségben a vízpótlást jelenleg nem a felszíni vizek viisszatartásával, hanem a rétegvizek felhasználásával oldják meg, ami miatt komoly veszélybe kerülhet a jelenlegi tájhasználat hosszú távú fenntarthatósága.

E területeken a vízviisszatartásban kulcsjelentőségű természetes erdőtakaró visszahonosításához addig kellene hozzákezdeni, amíg a vízellátottság ezt lehetővé teszi. A mélyebb, jó vízellátottságú, ma belvízérzékenynek nevezett területeken ki kellene alakítani olyan minta jellegű erdősítéseket, amelyek segítségével vizsgálni lehetne a térségben az erdők visszahonosításának módszerét és mértékét.

A térség vízháztartásával összefüggésben fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a szárazabb időszakok vízhiánya részben a tavaszi vizek visszatartásával, részben pedig jó vízgazdálkodású természetes rendszerek telepítésével és fenntartásával oldható meg. Itt egyfelől a régi vízrendszer rehabilitációjára, újjáélesztésére, másfelől a felszínt borító növénytakarásokra kell odafigyelni. A mélyebben fekvő területeken a Kis-Tisza rehabilitálása jöhetne szóba, míg a magasabban fekvő homokháton helyi belvíz- és záportározók kialakítása legalábbis részben lehetővé tehetné a vízbő időszakok vízfeleslegének felhasználását. A rendszert itt is ki kellene egészíteni a víz visszatartására alkalmas tájszerkezet kialakításával.

A tájhasználatnak az adottságokhoz való alkalmazkodása fontos volna tehát mind a gazdálkodás, mind a vízhiánnyal és árvízzel, belvízzel kapcsolatos probléma oldása szempontjából. Az adottságokhoz való alkalmazkodás a kistérségben mozaikos tájszerkezet kialakítását jelenti, amelyben helye van a víznek és a vízmegtartást szolgáló természetes rendszereknek is. Ez nemcsak az alkalmazkodást, hanem az adottságok hosszú távú megőrzését is elősegíti. Emellett nagy jelentősége van annak, ha az adottságok erejük teljében működve lehetnek a megélhetés alapjai, és nem a szélsőségek elleni folyamatos védekezés kötné le a lakosság és az intézmények energiáját.

A fentieknek megfelelően a tájhasználat kialakítása során az alábbi mozaikokra kellene támaszkodni:

1. Vizes élőhelyek, mocsárrétek, mocsárerdők, puhafaligetek
2. Gyepek, fáslegelők, esetleg puhafa ligetek
3. Keményfaligetek, gyümölcsösök, kis- és nagytáblás szántók, erdőültetvények.

A gazdálkodók megélhetésének alapját az e mozaikokhoz rendelhető (részben a hagyományoknak megfelelő, és általában a jelenleginél nagyobb munkaigényű) haszonvételek, illetve a térségi vízháztartásban, vízgazdálkodásban, tájfenntartásban, élőhelyvédelemben betöltött társadalmilag fontos szerep, illetve állami közfeladatban való részvállalás méltányos ellentételezése képezhetik.

II.4. Gazdasági bázis

A gazdaság a térség megélhetésének forrása. A gazdasággal szemben hatékonysági, biztonságossági, megélhetési, életminőségi és környezetvédelmi szempontok érvényesülését várjuk el, ami nagyfokú és kiterjedt együttműködést, integrációt igényel. A következő anyag részben bemutatjuk, hogy a Kisteleki kistérség gazdasága jelen körülmények között képes a fenti kihívásoknak eleget tenni.

II.4.1. Gazdasági ágak, gazdálkodás

II.4.1.1. Agrárstruktúra, mezőgazdaság

Agráradottságok

A Kisteleki kistérség területe összesen 41.020 ha. A kiterjedt tanyavilág következtében a 41.020 ha-ból csak 1.598 ha a belterület, és 36.411 ha a külterület. Ez kistérségi átlagban 4% (!) belterületet és 96 % külterületet jelent.

A nagyrészt homogén, összetartozó táj, jellegzetes síkság, száraz, vízhiányos terület. A talajok termőképessége összességében nagyon gyenge. A kistérség nagyrésztét lefedő Dorozsma-Majszai-homokhát uralkodó talajtípusa a rossz tápanyagtartalmú és vízgazdálkodású, laza, szerkezet nélküli homoktalaj, amely a szél pusztító munkája miatt defláció által veszélyeztetett. A szél elleni védekezés egyik módja a talajfedettség biztosítása. Ez erdősávok, fasorok, gyepek, ültetvények telepítését kívánja meg, a jelenleginél is nagyobb arányban.

A Dél-Tisza-völgyhöz tartozó Bakson réti talajtípusok alakultak ki, a kötött talaj elsősorban szántóföldi művelést tesz lehetővé. A vízfolyások mentén homokos iszapok és réti agyagok települtek. E laposok rossz lefolyásúak, időszakosan vízzel borítottak. A térségben szórtan szolonyeces szikesek találhatók. E talajok szántóföldi és erdőgazdálkodásra nem alkalmasak, általában sziki legelők, rétek találhatók rajtuk, amelyeken nyáron gyakori a sókiválás. E területek sok esetben természetvédelmi oltalom alatt állnak.

Földhasznosítás

Kistérségi összesítésben a földterület 75%-át hasznosítja a mezőgazdaság. A mezőgazdasági területek döntő része szántó (70%). A század első felében a mezőgazdaság meghatározó ágát képviselte a szőlő- és gyümölcsstermesztés, ma ez a szerep minimálisra csökkent (a szőlő területe 2,6%, a gyümölcsös pedig 1,35%). A szőlősgazdák az általuk megtermelt termék egy részét saját pincében otthoni fogyasztásra feldolgozzák, a többit a térségen kívüli pincegazdaságoknak értékesítik, kivéve Pusztaszert, ahol a SZERI-VIN Bt. a termékeket felvásárolja és értékesíti. (6. táblázat: Művelési ágak megoszlása)

A mezőgazdasági összterületnek mindössze 0,13%-a a kert művelési ág, azonban a jövedelemtermelés és hatékonyság szempontjából a legfontosabb területnek mutatkozik, kiegészülve a szántóföldi zöldségtermesztéssel. Ennek oka, hogy elterjedt a kis területen megvalósuló intenzív fóliás termelés. Csengelén az erdő területe az összterület 13%-a, melynek további növekedése várható. A gyepterületek aránya a mezőgazdasági összterület negyed részét adja a térségben, amelyek jelentős részét ma is az állattartásban hasznosítják. A gyepek részesedési aránya Pusztaszeren legmagasabb (az összterület 27%-a - Pusztaszéri Tájvédelmi Körzet).

Termelési szerkezet

A térségben hagyományosan a szántóföldi művelés és a hajtattott zöldség- és virágtermesztés jelentős. Legfontosabb szántóföldi kapás növények a burgonya és a kukorica. A területek

nagyságát tekintve a kistérségben a gabonatermesztés dominál – őszi búza, őszi árpa, rozs, tritikále, valamint jelentős a lucernatermesztés. A gyenge termőhelyi adottságok következtében alacsonyak a termésátlagok, a gabonát 2-2,5 t/ha, a kukoricát 3-3,5 t/ha értékek jellemzik (7. táblázat: Szántóföldi növények vetésszerkezete). A régen működő szőlőszakcsoport megszűnt, a szőlőterület erősen csökkent, sokan felhagytak az ültetvényekkel, melyek mára elgazosodtak, tönkrementek.

A fűszerpaprika termesztése szintén nagymértékben csökkent, jelenleg Pusztaszeren a szárítóüzem térségében jellemző.

Balástya, Kistelek, Ópusztaszer laza, könnyen fölmelegedő homokos és félig kötött talaján intenzív, öntözéses növényházi zöldség- és virágtermesztés folyik (szegfű, liliom, gerbera, tulipán, valamint paprika, kápiapaprika, paradicsom). Csengele alacsony AK-értékű homoktalaján, aránylag kevés tápanyagot igénylő, Nyugat-Európában jól eladható spárgát termesztnek. Ezen kívül hagyománya van az extenzív állattartásnak is. Bár a szántóföldi művelés és földiasztás termesztés e településen is jelentős arányt képvisel, a homok leginkább a talajvédelmi céloknak megfelelő erdő- és gyeptelepítésnek kedvez.

Állattartás

Minden településre jellemző volt a sertésenyésztés a kistérségben, de a jelenlegi felvásárlórendszer következtében az 5-ödére, 10-edére visszaesett állomány is túltermelést mutat, leapadt a kocaállomány is. Kisebb mértékű a szarvasmarha-, ló- és juhtartás. A marhaállomány a sajtgyári kapcsolatrendszer együttműködésében megmaradt. A lovakat általában saját használatra tartják, de van néhány, az idegenforgalmat szolgáló lovastanya. Birkatartással 4-5 fő foglalkozik a kistérségben, 100-300 db-os állatlétszámokkal. Erőteljes a baromfi szerződéses alapon történő nevelése. Egy ópusztaszeri tanyában Európában egyedülálló őshonos és ritka állatfajtákat tenyésztnek (hucul lovak, tarpán, magyar szürkemarha, rackajuh, bivaly, szamár, stb.). Haltenyésztés a kistérségben mesterséges halastavakban, Kisteleken, Balástyán és Ópusztaszeren folyik. Csengelén baromfitelep és húszüzem működik.

Birtokviszonyok

A nem művelt, felhagyott parlagterületek a mezőgazdasági termelés és értékesítés bizonytalanságát, a birtokviszonyok máig ható rendezetlenségét jelzik.

Az agrárstruktúra tulajdoni viszonylatában az elmúlt 10 év folyamán nagy átrendeződés zajlott le. A termőföldek döntő hányada magángazdálkodók tulajdonába került. Megszűntek a korábbi típusú termelőszövetkezetek és szakszövetkezetek, átalakulásukkal új rendszerű gazdasági társaságok és szövetkezetek jöttek létre. A földterületek bérbeadása gyakori, de a tartós bérlet még nem elterjedt.

Az 1000 lakosra jutó őstermelők száma a kistérségben 222 fő. A mezőgazdasági termeléssel foglalkozók 96,5%-a őstermelő. Velük a mezőgazdasági termelésben a kistermelők vannak túlsúlyban, a társas vállalkozások csak 3%-os arányt képviselnek. Az általuk művelt földterület azonban ennél az aránynál lényegesen magasabb.

A birtokszerkezetet a kisbirtokok túlsúlya jellemzi. Az 1990-es években a kárpótlás és a földosztás következtében a magánbirtokosok megnövekedésével párhuzamosan a birtokok mérete törpe vagy kisbirtok méretre zsugorodott. A nagyobb földbirtokokon elsősorban a társas és egyéni vállalkozások, míg az őstermelők 1-3 hektáron gazdálkodnak. Az elaprózottság mellett a jelenlegi birtokszerkezet másik jellemzője a térbeli széttagoltság, azaz sok esetben a birtoktestek nem egy tagban, hanem több helyen, gyakran egymástól távoli határrészekben helyezkednek el. A birtokméret azonban csak részben jelent tényleges elaprózottságot. A kertészeti kultúrák esetében ugyanis a kis területen folytatott intenzív

termesztés hozamban és árbevételben eléri, esetenként felülmúlja az eredményesen valóban csak nagyobb üzemméretben folytatható szántóföldi gazdálkodást.

Feldolgozás, értékesítés

A termelés, beszerzés és értékesítés összehangolására az új típusú szövetkezetek vannak kialakulóban, a termelők összefogásával próbálják megvalósítani a valódi szövetkezésben rejlő előnyöket.

Kisteleken a KisTérTÉSZ zöldség (paprika, burgonya) vetőmagbeszerzést, csomagolást, értékesítést folytat, szintén zöldség termékpályára szerveződött a Balástyai TÉSZ, valamint működik a kistérségben egy burgonyával foglalkozó TÉSZ is.

A mezőgazdasági értékesítés és feldolgozás jelentős részben a térségen kívül történik. Német érdekeltséggel működik Csengelén a Vetter Kft., amely zöldség-, gyümölcstermeléssel és értékesítéssel, csomagolással és exportálással foglalkozik. Szintén zöldségfélék csomagolásával és exportra történő értékesítésével foglalkozik a Kisteleki Kurucsai és Társa Kft.

Az országszerte nehézségeket okozó tejfelvásárlás és -feldolgozás a térségben megoldott a Kisteleki M+M Sajtgyártó Kft révén, aki a tejtermékeket országszerte értékesíti és exportálja. A termékcsoporthoz kiemelkedik a FETA sajt.

Pusztaszeren paprika- és zöldségfeldolgozó működik.

A zöldség- és gyümölcstermékeket a budapesti, Szeged-dorozsmai nagybani piacokon, valamint a kiskunfélegyházi piacon értékesítik, felvásárló telepek működnek Kisteleken, Ópusztaszeren és Balástyán. A virágértékesítés fő színhelyei a budapesti- és kisebb részben a szegedi nagybani virágpiacok. A kistérség fejlesztési tervei között szerepel az agropark mellett egy logisztikai és dísznövénycsarnok, illetve virág- és zöldség-gyümölcs tőzsde létrehozása.

A szőlő egy részét a kistermelők saját fogyasztásra termelik, másik részét a kistérségen kívüli pincegazdaságok vásárolják fel, a megmaradó részt pedig Pilisvörösváron értékesítik.

Vágósertést szerződéses alapon a Szegedi Pick Rt. hasznosítja, illetve felvásárlást folytat az Ópusztaszeri Gazdák Szövetkezete is.

A településeken helyi piacok is találhatók, amelyek elsősorban a háztartási igényeket elégítik ki. Kisteleken országos szintű kirakodó és állatvásár van minden hónap első vasárnapján. A termékek értékesítésének arányai: nagybani értékesítés 70,0%, helyi és közvetlen értékesítés 30,0%.

A támogatási rendszerben szerepet kapott a környezeti adottságokhoz illeszkedő mezőgazdasági növénytermesztés és állattenyésztés, valamint az ökológiai gazdálkodás. Ez sajnos a kistérségben csak elvétve található meg.

A mezőgazdasági növényi és állati termékfeldolgozás alacsony színvonalú, a felvásárlótelepek és hűtőházak tárolókapacitása sajnos nem elegendő.

A megtermelt termékek, sütőipari termékek, bor, szárított paprika, és a sajtüzem termékei, nagy hányadban külföldön kerülnek értékesítésre.

A kistérségben az elkövetkezendő idők egyik legfontosabb feladatává válik a mezőgazdasági termelés szerkezetének átalakítása, a piaci igényekhez és a környezeti adottságokhoz való igazítása, a homoki-, tanyás- és hullámtéri gazdálkodás megfelelő kialakítása, a termelés és értékesítés összehangolása, illetve a termékek feldolgozásának bővítése.

II.4.1.2. Erdőgazdálkodás

A Duna-Tisza-közi Homokhátság természetes növényzetét a homoki erdők (tölgyesek) és a gyepek alkották. Az erdőterületek aránya a középkortól kezdve fokozatosan csökkent, de az erdőirtások főképp a török hódoltság ideje alatt növekedtek meg. A Homokhátság homokfoltjai ekkor újra mozgásba jöttek és a mozgó homokfoltok máig fennmaradtak. A második világháborút követően megvalósult a magyar erdészet legnagyobb erdőtelepítési programja. Ez elsősorban a gyengébb adottságú mezőgazdasági térségek erdősítését foglalta magába, így homokhátsági területekét is. A telepítések során elsősorban meghonosodott fafajokat (fenyők, akác) részesítették előnyben, az őshonos kocsányos tölgy a megváltozott környezeti és gazdasági helyzetben nem tudta visszaszerezni korábbi szerepét. A Duna-Tisza-közi Homokhátságon található Kisteleki kistérség erdőgazdálkodási viszonyait is a fenti folyamatok alakították.

A térségben az erdőterületek nagysága jelenleg valamivel több, mint 5000 ha, ez az összterület (kerekén 41000 ha) 13%-a. A kistérségben az erdők aránya elmarad az országos átlagtól (19,7%), de a megyei 7,7%-os értéknél magasabb. A viszonylag magas erdősültség a szántóföldi növénytermesztés kedvezőtlen feltételeivel magyarázható. A térség nagy részét ugyanis futó- és humuszos homoktalajok borítják. A humuszos homok egy részén a kedvezőtlen adottságok ellenére kistáblás szántóföldi gazdálkodás és a tanyákhoz kapcsolódó mezőgazdasági termelés folyik. A térség települései között az erdősültség vonatkozásában jelentős eltérések mutatkoznak. Ópusztaszeren a legmagasabb az erdők aránya, a település 25%-át foglalják el. Ezzel szemben Balástyán az erdősültségi mutató alig éri el 6%-ot. A térségben az erdők jelentős részének elsődleges rendeltetése védelmi jellegű. Az élőhelyvédelmi funkció azokon a területeken elsődleges, amelyek a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet területén helyezkednek el (pl.: Baks erdőinek 77%-a elsődlegesen élőhelyvédelmi feladatokat szolgál). A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet területén őshonos tölgyesek is találhatók.

A kistérségben a magán és állami tulajdonban lévő erdők közel azonos arányban fordulnak elő. A jellemző fafajok a nemes nyár, a hazai nyár, a fekete fenyő, és a kocsányos tölgy.

A szántóföldi termesztés kedvezőtlen adottságai következtében egyre többen döntenek az erdőtelepítés mellett. Ez főként a homoktalajokkal fedett területeket érinti. A gazdálkodók a szárazságot jobban tűrő és rövid vágási ciklusú fajokat (pl.: akác) részesítik előnyben az új telepítésnél. Az Európai Unió csatlakozást követően a mezőgazdasági térségek erdősítése a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) keretében lehetséges. A NVT intézkedése alapján támogatásra kerülnek az erdőtelepítések és a telepítések ápolása, valamint legfeljebb 20 évig jövedelempótló kifizetésben részesülnek a mezőgazdasági termelést felhagyó gazdálkodók.

A homokterületek megkötésének, hasznosításának egyik alternatívája az erdősítés, így a térségben várhatóan tovább fog növekedni az erdőterületek aránya. A hullámtéri erdők Baks területén találhatók és főleg állami kezelésben vannak. A baksi hullámtér erdősültsége közel 100 %-os.

II.4.1.3. Ipar

Említésre méltó ipar Kisteleken található, a legjelentősebb vállalat a Kisteleki Kábelgyár (volt MKM Rt.), amely ma már külföldi tulajdonban van. Emellett élelmiszeripar jellemző a térségben, például tejipar (a kistérségi tejtermelést megtartó, exportra termelő Kisteleki M+M Sajtgyártó Kft.), sütőipar (pékségek), konzervipar (Kiskun Konzerv Élelmiszeripari Kft.).

Kisebb feldolgozóipar is megtalálható itt, többek közt fémfeldolgozás, alkatrészgyártás, illetve vegyipar (például Unichem Vegyipari Kft.). Hagyományosan jelen van természetesen az építőipar, a kézművesség és a kisipar is. Ez utóbbi részben az idegenforgalomhoz is kapcsolódik (Ópusztaszer).

II.4.1.4. Kereskedelem, szolgáltatás

A kereskedelmet döntően a helyi igényeket ellátó kiskereskedelem képviseli. A kiskereskedelmi üzletek fele Kisteleken található. Az alapvető lakossági szolgáltatásokat tekintve a térség ellátott, kivéve a tanyákat, amelyek jelentős ellátási hátrányokkal küzdenek. Fontosak a mezőgazdasághoz kötődő szolgáltatások (pl. gépi munka). A nem helyi szolgáltatók (pl. kábeltv, elektromos energiaellátás) közül azonban kevés működött a térségben ügyfélszolgálatot, így az ügyintézés esetében Szegedre kell utazni, még Kistelekről is.

II.4.1.5. Turizmus, idegenforgalom

A kistérség legfőbb turisztikai vonzereje az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark, mely országos szinten is a harmadik leglátogatottabb helyszín. Az alföldi táj gazdag védett természeti és táji értékekben, néphagyományokban, épített kulturális emlékekben. Az egyre bővülő kulturális programok megismertetése és forgalomnövelése a falusi turizmus kereteibe ágyazva a legideálisabb, akár kerékpározási, lovaglási, gyalogos-autós lehetőségeket kihasználva. Az aktív turizmus számos ága a térségben elérhető és ennek további - rekreációs, gyógy - fejlesztése a termálprogramon belül tervezett, a kisteleki termálfürdő kiépítésével.

A térségközpont fővárostól való kedvező elérhetősége növelheti a térség turisztikai szerepkörét és a tranzit turizmus jobb kihasználását. A rövid, általában egy napos tartózkodásra érkező vendégek sok helyen még hiányos vendégfogadást és infrastrukturális ellátottságot tapasztalnak, a szállásellátottság sem megfelelő. Hiányoznak a hazai és nemzetközi hatókörű vonzerőkre alapozott komplex turisztikai termékek és nincs a térség egészét behálózó marketing.

A turizmus jelentőségének emelkedése alapvetően az infrastruktúra fejlesztésével, a természeti környezet aktív védelmével és a települési zöldfelületek növelésével, rendszeres ápolásával, továbbá a településkép felújításával, vonzóvá tételével érhető el, s mindezek hatékony marketingjével, valamint a helyi társadalom aktív részvételével.

Turisztikai termékek

A kistérség *kulturális* örökségének középpontja az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark. Régészeti emlékeket mutat be a romkert, az Árpád-kori templom és kolostori együttes. A skanzenban egyrészt természettudományi kiállítás található, valamint szabadtéri néprajzi múzeum, amely a paraszti kultúrát, életmódot, és kézműves hagyományokat tárja elénk. A rotunda legismertebb része a Feszty-körkép.

A kistérségben egyre több a felelevenített népszokás, ezek helyszínét a műemlék templomok és védett népi lakóházak környezete adja. A búcsúk, szüreti felvonulások, karácsonyi betlehemezés és a falunapok kulturális műsorokat, gasztronómiai programokat és sportrendezvényeket foglalnak magukba. A kulturális örökség részét képező tanyák, népi és polgári lakóházak, régészeti leletek, lelőhelyek a falusi turizmus kínálatának bővítésében játszanak szerepet.

A kistérség néprajzi értékei is a múltat tárják a vendégek elé. A régi mesterségek felelevenítése, hagyományok folytatása sikeresnek mondható a kistérségben. Kosárfonás (Kistelek, Ópusztaszer), fafaragás (Kistelek), szijgyártás (Baks, Kistelek), fazekasság (Kistelek, Ópusztaszer), bognár (Csengele), csipkeverés és hímzés (Pusztaszer), szövés, csuhézés, ma is élő tevékenység. A foglalkozás üzése mellett már a legtöbb helyen a műhelytevékenység bemutatóval, vásárlással esetleg kiállítással társul, s a jövő feladata a közelben szálláshely és gasztronómia felkínálása. A szellemi hagyományokat a helyi népmese, népzene, néptánc emlékeit a működő egyletek, körök, zenekarok ápolják (Baksi Citerazenekar és Népdalkör). A tárgyi és szellemi emlékek összegyűjtése szervezeten csak Kisteleken és Ópusztaszeren valósult meg. További helytörténeti gyűjtemények, alkotóházak létrejötte a turizmus vonzerejét is növelheti és az identitástudat formálásában is pozitív szerepet kap. A hátrányos anyagi körülmények között élő tanyai lakosok elzártságát – a tanyasi iskolák és olvasóköri megszűntét követően – kulturális szempontból is enyhíteni kell.

A *falusi turizmus*, tanyai turizmus is nagy lehetőségeket rejt magában a kistérség településeiben és tanyáiban, hiszen a kereslet adott az óriási tranzitforgalom, az Ópusztaszerre illetve Kiskunmajsára (termálfürdő) érkező vendégek révén. Magába foglalja a falusi és tanyai vendéglátást, az aktív turistákat, az agroturizmust (helyi és mezőgazdasági termékek eladása és bemutatása), a helyi szellemi és tárgyi emlékeket, kézműves termékeket bemutató programokat, a népi kultúrára, hagyományokra (pl. népzene – citerazenekar) épülő rendezvényeket, a gasztronómiai- és borturizmust. A helyi hagyományokra, az adottságokra építve a falusi vendéglátás feltételeinek kialakítása, összehangolása folyamatban van, melynek egyik komoly alapja a kisteleki Élő Múzeum és a térségi kézműves egyesület. A gasztroturizmushoz jó alapot szolgáltat a homoki szőlőkultúra és borászat, valamint a tájjellegű ételspecialitások (bográcsos birka és marhapörkölt, rétes, kemencében sült túróslepeny) készítése.

A falusi vendéglátás csak Ópusztaszeren és Balástyán tekint vissza komolyabb múltra, ezért erősíteni kell a többi településen is a szállásadóknak nyújtott szaktanácsadást. Ki kell épülnie a komfortos, differenciált kínálatú szálláshelyeknek és ezek belföldi és külföldi népszerűsítése is szükséges.

Az *aktív turizmus* lehetőségei közé tartoznak a vízi turizmus és -sportok, természetjárás és megfigyelés, kerékpározás, horgászat, vadászat, lovaglás, egyéb szabadidős és sporttevékenységek.

Vízi turizmus a Tisza e szakaszán sétahajózás, a motoros hajós és az evezős turizmusként van jelen. A Tisza Baks területén érinti a Kisteleki kistérséget. A személyhajózásnak a meglévő adottságok között is vannak lehetőségei, mert a személyhajózáshoz elegendő az 1,5 méteres vízmélység, parti infrastruktúra kiépítése pedig nem jelent aránytalanul nagy terhet. Hajóállomás a kistérségben nem található. Az evezős túrázási kedvet a Tiszát ért cianid szennyezés és árvizek indokolatlanul visszavetették. Az evezős turizmus ismert eseménye, a Nemzetközi Tisza Túra a Tisza jobb partját e szakaszon nem használja. Egyik célállomása lehetne Baks, vagy a hozzá tartozó Ányási - Tiszakanyar, amelyet nem csupán a vízen, hanem a szárazföldön érkező turisták, fürdőzők, kempingezők számára is, közkedvelt kirándulóhellyé lehet fejleszteni megfelelő átalakításokkal, infrastrukturális fejlesztésekkel. A parti infrastruktúra (meleg víz, illemhely) fejlesztése szükséges lenne, de ennek megoldása dilemmát jelent abból a szempontból, hogy az evezős túrázó a part közelében, az ártéren szeret táborozni, ott azonban semmilyen építési tevékenység nem engedélyezett. A Nemzetközi Tisza Túra egyes helyein már a víziturizmus összekapcsolódik a turizmus más

ágaival (víziturizmus-gasztroturizmus, víziturizmus-kulturális turizmus, víziturizmus-kerékpáros turizmus).

A *természetjárás* és megfigyelés (ökoturizmus) terén a kistérség kiváló adottságokkal rendelkezik. A legnagyobb védett terület a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet, amelynek területén – a Duna-Tisza-közi homokvidék és a Tisza-völgy réti és szikes talajú zónájának érintkezésénél – országosan védett jellegzetes élővilág alakult ki, s amelynek területéhez az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark is tartozik. Ezen kívül több országos és helyi védettségű természeti érték (csengelei Péteri-tó, pusztaszeri Fülöpszék és Büdösszék, kisteleki Bibic-tó, Balástya és Kistelek közötti Müllerszék) is található.

A *kerékpáros turizmus*nak a Kisteleki kistérség síkvidéki jellegéből adódóan ideális terepet nyújthat. Kerékpárutak jelenleg Kisteleken, Ópusztaszeren és Balástyán találhatók. Engedélyezési terv van Kistelek-Balástya, Kistelek-Ópusztaszer kerékpárút szakaszokra. Az Országos Területrendezési Tervben meghatározott országos kerékpárút törzshálózati elemek közül a Zemplén – Bodrog - Tisza menti kerékpárút (Szlovákia -Tornyosnémeti - Telkibánya - Sátoraljaújhely – Tokaj – Tiszafüred – Kistelek – Tiszakécske -Csongrád – Szeged – Rösztke - Szerbia és Montenegró – Szeged – Kiszombor – Románia, EuroVelo hálózat 11.sz.), érinti a területet. E kerékpáros nyomvonal Csongrád megyei szakasza a megyei településrendezési tervben nem a Tisza töltésén került meghatározásra, hanem turisztikai jelentősége miatt a Szeged – Sándorfalva – Ópusztaszer – Baks – Csanytelek – Felgyő – Csongrád vonalon, ami a kistérség hat településéből kettőt érint. A Tisza töltésén regionális jelentőségű kerékpárút kialakítása tervezett a megyei területrendezési terv szerint. A fent említett nyomvonalhoz kapcsolódó kerékpáros nyomvonalak kijelölésével, tájékoztató táblák elhelyezésével a kistérség települései és azok nevezetességei jól körüljárhatók. A fenti nyomvonalak kialakíthatók önálló nyomvonalon, de kisközforgalmú utakon vezetve is. A kerékpáros turizmus népszerűsítését segítheti a kerékpáros bázishelyek, információs adatbázisok és kiadványok, ivóvízvételi lehetőségek, szervizek, kölcsönzők kialakítása. Megoldandó problémát jelent a már meglévő kerékpárutak fenntartása megfelelő pályázatok hiányában.

Horgászási alkalmat a Tisza és néhány kisebb természetes tó mellett egyre több mesterségesen kialakított tó és a Dongéri-csatorna is biztosít (Kistelek, Balástya, Pusztaszer, Ópusztaszer).

Vadászat szempontjából jelentősebb erdőterületekkel Ópusztaszer rendelkezik, de Kistelek, Csengele, Pusztaszer területén is vannak apróvad vadászatra alkalmas erdők. A kistérségben két vadásztársaság működik saját elszállásolásra is alkalmas vadászházzal. Főként külföldi: spanyol és osztrák vendégeket fogadnak.

Lovaglási, lovastúrázási lehetőség több helyen van a kistérségben, elsősorban a tanyasi turizmus fejlődéséhez kapcsolódóan (Ópusztaszer, Balástya, Baks, Kistelek). Felmerült hosszabb útvonalak kiépítésének, megvalósításának igénye és módja.

A kistérség nagy erőt fektet az ifjúság tartalmas szabadidő eltöltésére. Az aktív, a falusi és a kulturális turizmus kombinálásával különféle tematikus programokat és arra alkalmas színhelyeket biztosít. Főként kézműves-, sport-, természetjáró-, kerékpáros-, honismereti, idegennyelvi és számítástechnikai táborokat szerveznek. Különlegességnek számít az ópusztaszeri jurtatábor.

A kistérség gazdag *termálenergiában*. Jelenleg ez a kisteleki fürdőben, valamint Baks, Csengele és Ópusztaszer mezőgazdaságában hasznosul. A turisztikai alkalmazás a tervezett kisteleki Thermál-Aquapark építésével bővíthet. Kisteleken 2002-ben kezdődött a termálprogram egy 1980 méter talpmélységű termálkút fűrésével, amely kettős céllal készült. Elsődleges hasznosításként a nyert termálvízzel kívánja a város intézményeinek fűtését korszerűsíteni, másodlagos hasznosításban pedig a termálvíz a létesítendő fürdő(k) számára biztosítaná a melegvizet. A Thermál-Aquapark megvalósítását az 53 ha-os Papfenyves erdőbe és a körülötte elhelyezkedő körülbelül 35 ha-os területre tervezik. A nátrium-magnézium-hidrokarbonátos víz gyógyvízzé minősítésére elindultak a vizsgálatok, dokumentációk. Cél a kor igényeinek megfelelő minőségi turisztikai szolgáltatás megteremtése, amely biztosítja a pihenés, az aktív rekreáció, wellness lehetőségeit a Kistelekre illetve szűkebb és tágabb környékére vonatkozó komplex programcsomag keretei között, mindezt a dél-alföldi népi, építészeti és kulturális hagyományok felhasználásával, felelevenítésével.

Turisztikai infrastruktúra

A kistérség 2003-ban összesen 667 szállásférőhellyel rendelkezett a KSH adatai alapján, mely 1998 óta 10%-os visszaesést jelent. A települések közül Ópusztaszer emelkedik ki, a férőhelyek felével, Kistelek, Baks, Balástya és Pusztaszer a másik felét tudja magáénak, amelynek döntő hányadát panziók és kempingek képezik. A kistérségben lévő 637 kereskedelmi szállásférőhelyből 351 található kempingekben. A szállodák, panziók száma és kapacitása alacsony, melynek oka egyrészt a kereslet hiányában, másrészt az alacsony vállalkozási aktivitásban keresendő. Szálloda a kistérségben csak Kisteleken és Balástyán található. A vendéglátóhelyek számában jelentéktelen pozitív elmozdulás következett be öt év alatt.

2003. évben a kistérséget közel 7500 vendég kereste fel, amely 15%-os növekedést jelentett az 1998-as év adatahoz képest. A növekmény a külföldi turisták nagyobb üdülési részarányának köszönhető. A turisták 9527 vendégéjszakát töltöttek a térségben, ami az öt évvel ezelőtti értékhez képest 5%-os csökkenést jelent. A növekvő vendégszám és csökkenő vendégéjszakák száma az üdülés átlagos időtartamára nézve csökkenő tendenciát vetít előre. Egy vendégre 1,3 vendégéjszaka jutott 2003-ban, ami 1998-ban 1,7 volt átlagosan. Ez országos viszonylatban is nagyon alacsony. Sajnos az átlagot jóval meghaladó hosszabb utazási tartózkodás egyetlen egy településnél sincs, ami a teljeskörű programkínálat hiányával magyarázható. A térség tipikusan az egy napos utazások kedvelt színtere. Ezért az átutazó és hétvégi turisták hosszabb időre való megtartása a cél.

Az országos tendenciával némiképpen ellentétesen a kistérségben az egyéni utazási módnál jellemzőbb a csoportos utazás, és a belföldi vendégek látogatása mellett még mindig meghatározó a külföldi. A külföldiek közül az osztrák és német vendégek kedvelik leginkább a térséget. A térség látogatottsága alapvetően szezonális jellegű, az éghajlati okok és a földrajzi fekvés miatt főleg nyár, kisebb mértékben a tavasz és az ősz jelentik az üdülő turizmus időszakát. A térség megközelítése döntően személygépkocsival, társasbusszal és vasúton történik, amely felhívja a figyelmet az úthálózat és a kiszolgáló létesítmények iránti fokozódó mennyiségi és minőségi igényekre. A kistérségben Kisteleken és Ópusztaszeren működik tourinform iroda.

A turisztikai infrastruktúra hiányosságai között fel kell sorolni még a kivilágítatlan műemlék és műemlék jellegű épületeket. Kevés a forgalomtól elzárt közterület, a kerthelységgel rendelkező, kulturált vendéglő és nyilvános illemhely. Parkosítások, hulladékgyűjtő-edények,

padok, játzóeszközök kihelyezése, parkolók kialakítása, meglévő járdák felújítása és újak kialakítása, nyilvános illemhelyek építése lenne szükséges.

Összességében a versenyképességet csak az infrastruktúra általános fejlesztésével, korszerű turisztikai termékek, termékcsomagok megteremtésével, hatékony marketing munkával, egyedi arculatok és hatékony működési feltételek kialakításával van mód lényegesen javítani. Komplex turisztikai termékek, programok kialakítása és szervezése a feladat, amelyet az alakulóban lévő kistérségi idegenforgalmi civil szerveződés kíván felvállalni kapcsolódva a Falusi Turizmus Országos Szövetségéhez. A koordinálásban nagy segítséget nyújthat a két tourinform iroda.

II.4.2. Vállalkozási szerkezet

Vállalkozói aktivitás, sűrűség

A vállalkozási aktivitás (57 db/ezer fő) alacsonyabb az országos és a vidéki térségek átlagánál is. A térségközpont Kisteleken 75 db/ezer fő ez az érték, ami kedvezőbb, de ezzel együtt a vállalkozási sűrűség a kistérségben alacsony, a kistérség egyértelműen vidékies jegyeket hordoz. Az agrárjellegű kistérség alacsony vállalkozásszámát tehát a térségközpont Kistelek sem tudja ellensúlyozni, ahol a vállalkozások majdnem fele (47 %) működik. Számukat növeli, hogy a gazdasági szerkezetváltás következtében sokan alkalmazottból vállalkozóvá váltak, jelentős részük kényszervállalkozás.

A kistérségi vállalkozások megoszlása jogi forma és létszám kategória szerint

A kisteleki kistérségben nincs 250 főnél több személyt foglalkoztató vállalkozás, valamennyi KKV. A foglalkoztatottak számát tekintve az 1-9 főt foglalkoztató mikrovállalkozás 34 %, a 10-19 főt foglalkoztató kisvállalkozás 2 % és a 20-49 főt foglalkoztató középvállalkozás 1 % a kistérségben. Amennyiben a 63 %-ot képviselő 0 és ismeretlen főt foglalkoztató vállalkozásokat is a mikro- és kisvállalkozásokhoz soroljuk, azok aránya lényegében 99 %. Ugyanezek az arányok jellemzők Kisteleken is. A formát nézve is a kisméretű vállalkozások döntő súlya rajzolódik ki: a jogi személyiség nélküliek aránya 92 %, az egyéni vállalkozásoké pedig 78 %.

A vállalkozások gazdasági ágak szerint

A kistérség hagyományosan agrárjellegű, tanyás térség, ahol a gazdaságot alapvetően a mezőgazdaság határozza meg. Ipar Kisteleken jellemző, ami elsősorban telepített ipart jelent, hiszen az iparnak – kivéve a szolgáltató jellegű kisipart és kézművességet – a térségben nem volt korábban hagyománya. A gazdasági szerkezetben ennek megfelelően kiemelkedik a mezőgazdaság szerepe, a vállalkozások mintegy 22 %-a a mezőgazdaságban működik, ami az országos átlagot többszörösen meghaladja. Az ipar és a szolgáltatások jelentős része is a mezőgazdasághoz kapcsolódik. Ezért különösen nagy probléma, hogy ez az alap, a mezőgazdaság egyre kevesebb embernek nyújt megélhetést. Az ipar aránya nagyon alacsony, az országos átlag egyharmada: 6,5 %. A külföldi tőke jelenléte is alacsony a térségben: a Kisteleki Kábelgyár privatizációjával jelent meg a külföldi tőke, valamint Csengelén a zöldség- és gyümölcskereskedelemben (Vetter Kft.).

A kereskedelem és a szolgáltatások együttesen mintegy 71 %-ot képviselnek a gazdaságban, de a közszolgáltatások nélkül csak 42 %-ot. A szolgáltatásokban kiemelkedő szerepe van az idegenforgalomnak, Ópusztaszer miatt.

Gazdasági infrastruktúra

Agropark működik Kisteleken. Ipari park a kistérségben nem található, Kistelek városban azonban kezdeményezés van létrehozására. A kistérségi szervezet végzi a térségi gazdaság- és vállalkozásfejlesztés szervezését.

II.4.3. Összegzés: Relatív pozícióváltozás, gazdasági-társadalmi összefüggések és fejlődési tendenciák

Furcsa, több szempontból is átmeneti, vagy épp egyedi jellegű területi egység a Kisteleki kistérség. Nem is elsősorban azért, mert területe csak kétharmada, lakosságszáma pedig épp csak fele az átlagosnak – az Alföldön belül a legkisebb téregységek közé tartozik –, hanem mert a török után újrainduló tanyás térség önállósulási, település- és térszerveződési folyamata még nem fejeződött be.

Száz évvel ezelőtt még bajosan tekinthette volna bárki „kistérségnek” a Homokhátság peremén fekvő, *rossz talajadottságú, ám mégis egyoldalúan mezőgazdasági hasznosítású*, elmaradott területet, hisz bár többen laktak itt, mint ma, mégis csak két önálló település létezett a mai hatból: a mai körzetközpont Kistelek, valamint Ópusztaszer (igaz, akkor még Sövényháza néven). Pusztaszer 1934-ben Kistelek határából vált ki, Baks 1947-ben Ópusztaszerből, Csengele és Balástya pedig 1950-ben Szeged tanyás külterületéből önállósult – ez utóbbiak lakosságának még ma is kevesebb, mint fele lakik a belterületen. A tanyás jelleg a kistérség egészének egyik legmeghatározóbb ismérve: az összlakosság 29%-a volt külterületi lakos még 2001-ben is, ami a mórachalmi után a második legmagasabb arány a kistérségek között.

Az 1989-ben városi címet szerzett centrum, Kistelek a tízezres lélekszámot soha nem érte el, ma csak hétezeröttszázan lakják, így a „törpeváros” kategóriába sorolható. Ugyanakkor a húszezres összlakosságon belül képviselt 39%-os súlya nem marad el lényegesen a kistérségek átlagától. A valódi városi vonzáskörzethez Kistelek csak néhány kisvárosi, vonzásközponti funkcióval rendelkezik (okmányiroda, középiskola, rendőrség, munkaügyi központ, rendelőintézet); a többi intézmény, illetve a közeli megyeszékhely munkahelyeinek, üzleteinek vonzereje mind Szegedhez köti a kistérség lakosságát. Kistelek funkciói a rendszerváltás óta is gyarapodtak, vonzáscentrum-szerepköre Szegedével közel azonos mértékben érvényesül a kistérségben. A város vonzereje a községek elhelyezkedésétől függően is eltér: a leggyengébb az 5-ös út mentén Szeged irányában található Balástyán.

A térség az államszocialista időszakban egyértelműen agrárjellegű volt, amelyben az egyéni vagy szakszövetkezeti keretekben folytatott intenzív kertészeti gazdálkodás dominált (szőlő- és gyümölcsstermesztés, helyenként zöldség- és virágtermelés, főliázás). Az újonnan szerveződő, hiányos infrastruktúrájú, a tanyavilág problémáival – fejlesztési tilalom, infrastruktúra-hiány, elöregedés és szegénység – küzdő falvakba állami fejlesztési források alig-alig érkeztek. Kisteleken is – a szolgáltató funkciók fejlesztése mellett – csak a '70–'80-as években történt némi ipartelepítés, amelynek legjelentősebb eleme a kábelgyár létrehozása volt. Így a kisteleki kistérség a '80-as évek végi adóköteles jövedelmek adatai alapján 30%-kal elmaradt a vidéki átlagoktól, s csak mintegy 15 másik körzetet előzött meg a fejlettségi rangsorokban. A valós helyzet ennél azért kissé jobb lehetett, hiszen a tanyákon végzett mezőgazdasági munka jövedelmei jórészt már akkor is elkerülték a hivatalos csatornákat – amint arra bizonyos fogyasztási, vagyoni adatok is utaltak. A gazdaság struktúrájában mindenesetre a mezőgazdaság volt a legmeghatározóbb még 1990-ben is (38%-os

foglalkoztatási súly, a 14. legmagasabb kistérségi arány), ezt a szolgáltató szektor (35%) követte, míg az iparban csak 27%-nyian (141. hely a 168-ból) dolgoztak.

A rendszerváltozást követően ez az ágazati szerkezet még sajátosabbá, egyedibbé, s ezzel egyidejűleg a kistérség fejlettségi szintjének megítélése még nehezebbé vált. Egyrészt a foglalkoztatás visszaesése nem volt nagyobb a vidéki átlagnál, s így a gazdasági aktivitás terén, amelyben 1990-ben még a kistérségi rangsor 138. helyén állt, sok hanyatló körzetet megelőzött, s 2001-re a rangsor 106. helyére lépett előre. (1990-ben a lakosság 40%-a volt foglalkoztatott az átlagos 43%-kal szemben, 2001-ben 32, illetve 35% a megfelelő adatok.) Az országos trendnek megfelelően a legnagyobb (33%-os) foglalkoztatás-visszaesés a mezőgazdaságban következett be, az iparban átlagos mértékű volt (25%), a tercier szektor létszáma pedig csak 10%-kal csökkent. Így az ágazati arányok is az országos, általános trendnek megfelelően változtak (a mezőgazdaság már csak 33%-ot, az ipar változatlanul 27%-ot, a szolgáltatások viszont már 40%-ot képviselnek a foglalkoztatottakból). Mégis, mivel a változások *nagysága* messze elmaradt a többi térségétől, azokhoz képest az agrárjelleg megerősödése, valamint az ipar, de különösen a tercier szektor gyengesége vált még nyilvánvalóbbá: a mezőgazdasági keresők aránya a 2. *legnagyobb*, az ipari dolgozóké viszont a 15., a tercier keresőké pedig a 7. *legkisebb* volt 2001-ben. A trend fő oka nyilvánvaló: miután a térségben korábban is alig voltak mezőgazdasági nagyüzemek, azok nem számolódhattak fel, mint máshol. A tanyák lakói viszont túlnyomórészt ma is csak mezőgazdasággal foglalkozhatnak – akármilyen is annak eltartóképessége. Másrészt, bár Kisteleken a kábelgyár nem zárt be, viszont jelentős új foglalkoztatók sem települtek a térségbe. A legnagyobb helyi cégnél, a sajtüzemben is kevesebb, mint százan dolgoznak, emellett néhány alkatrészgyártó, fémipari, vegyipari kisüzem maradt fenn vagy létesült, illetve Csengelén a HUNGERIT baromfitelepe és -feldolgozója működik. Így az ipari termelés továbbra is jelentéktelen. A tercier szektor fejlődését pedig a helyi piac kicsinysége, Szeged közelsége és a tanyás településszerkezet egyaránt akadályozza (a szolgáltató szektor szerepe Kisteleken kívül leginkább Ópusztaszeren jelentős, a Nemzeti Történeti Emlékpark által kiváltott idegenforgalomnak köszönhetően).

A statisztikai adatok a helyi vállalkozásokat alacsony értéktermelő képességűnek mutatják. Az egy lakosra jutó helyiadó-bevételek a vidéki átlagnak csak harmadát tették ki (145. hely a kistérségi rangsorban). A 2000-re készített GDP-becslésünk eredménye szerint a *vállalati szektor* egy lakosra jutó GDP-je csak a 137. volt az akkori 150 kistérség közül, sőt, a legfrissebb elérhető (igaz, vállalati székhely szerinti) adatok alapján csak 9 kistérséget előz meg a kisteleki körzet vállalkozásainak fajlagos bruttó hozzáadott értéke. A külföldi tőke alig van jelen a térségben: a saját tőke fajlagos mutatója a 8. legkisebb a kistérségek között (az is jórészt a 90-es évek szerbiai tőkekimenekítési folyamatának részeként érkezett). Az egy lakosra jutó adóköteles jövedelem pedig 1991 és 1995 között a vidéki átlag 70%-áról annak 55%-ára csökkent, s azóta is ezen a szinten mozog – így immár a szatmári, borsodi, déldunántúli válságtérségek többségénél is rosszabb helyzetet jelez, hiszen a 4. legalacsonyabb érték volt 2003-ban.

Mindez *látszólag* drámai visszaesésre, és általános, mély szociális problémákra, méltatlan szegénységre utal – a valódi helyzet azonban mégsem ilyen súlyos. Erre utal egyrészt a már korábban jelzett, 60 másik kistérségnél is kedvezőbb aktivitási szint. A munkanélküliségi ráta ugyan meglehetősen szélsőségesen alakult, és érdekes pályát futott be 1990 óta – 1991-ben hirtelen magasra szökött, majd 1995-re a vidéki átlag alá csökkent, s 2003-ig az országos csökkenéssel szemben stagnál, így a többi kistérség közül egyre több kerül a Kistelekinél kedvezőbb helyzetbe, – de még 2003-ban is csak 10%-kal volt magasabb a vidéki átlagnál,

amivel egyértelműen a kistérségek középmezőnyébe tartozik. Nem utal kirívóan rossz helyzetre a vállalkozási aktivitás alakulása sem. Ugyan a jogi személyiségű vállalkozások sűrűsége a 90-es évek elején még átlagosnak mondható szintről mára fokozatosan a rangsor utolsó 15 helyének valamelyikére került – jelezve a nagyvállalati szektor hiányát: 50 főnél nagyobb vállalkozás mindössze 5 van a térségben! –, a nem jogi személyiségű kisvállalkozások gyakorisága csak 15-20%-kal marad el a vidéki átlagtól, ami a térségek középmezőnyében helyezi a kisteleki körzetet. A vagyoni, fogyasztási adatok helyenként még ennél is jobbak: a személygépkocsi-ellátottság terén a 68., a háztartási villamosenergia-fogyasztás mutatójában a 12. helyen állt a körzet. Végül, érdemes felidézni néhány komplex vizsgálat eredményét is: Faluvégi Albert 2000-es kutatása a kistérségek negyedik ötödébe, a „stagnáló” csoportba helyezte a kisteleki kistérséget, a szintén a 2000. évre készített GDP-becslésünk szerint pedig a helyi gazdaság *egészének* fajlagos hozzáadott értéke a 91. legnagyobb volt a rangsorban.

Az ellentmondás magyarázata ugyanakkor nyilvánvaló: a térség gazdasági szerkezetében, és a helyi lakosságnak az elmúlt évtizedek alatt kialakult *sajátos alkalmazkodási stratégiájában* keresendő. A mezőgazdaság nagy szerepe, s a már 1990 előtt is meghatározó, napjainkban pedig szinte teljesen egyeduralkodó, s „östermelőként” vagy kisvállalkozásokban, de gyakorlatilag háztartási keretek között folyó agrártermelés jövedelmei a személyi jövedelemadó-bevallásokból jórészt legálisan is kimaradnak. Az 1990 előtti hatalom által épp csak megtűrt – s országosan kiemelkedően a Homokhátságon jellemző – egyéni gazdálkodás, a fejlesztési tilalom alá eső tanyák „túléléséhez” szükséges „leleményesség”, és ugyanakkor a tanyák viszonylagos ellenőrizhetetlensége, „szabadsága” a mindenkorai hatalommal szembeni olyan bizalmatlanságot és olyan túlélési stratégiákat eredményezett e tájon – a Kistelekivel szomszédos Csongrád és Bács-Kiskun megyei kistérségekben is –, amelyekben a szürke- vagy akár feketegazdasághoz kapcsolódó tevékenységek, s a jövedelmek eltitkolása az átlagos magyar szintet is jóval meghaladta. E hatás mértéke csak közvetett eszközökkel mutatható ki – de kimutatható. A 2000-es évben például az egy lakosra jutó adózás előtti jövedelem mutatójában a 160. volt a rangsorban a kisteleki kistérség; az SZJA levonása utáni, adózott jövedelemben már a 145. (a mezőgazdasági jövedelmek adómentességének hatása!); ugyanakkor a szintén 2000-re vonatkozó, s nem az adóbevallásokon, hanem hivatalos fogyasztási és vagyoni mutatókon alapuló, közvetett lakossági jövedelembecslésünkben viszont a 113. hely a kisteleki körzeté! Az adózásból ilyen vagy olyan okokból kimaradó jövedelemnek a becsült összjövedelmekhez képesti aránya – mindjárt az erről elhíresült Kiskőrösi kistérséget követően – a 2. legnagyobbnak adódott itt. Ez az összefüggés magyarázza a 2000-es *vállalati* GDP-rangsorban becsült 137., és a *teljes* GDP alapján adódó 91. hely közötti különbségeket. Ugyanis a *háztartási* szektorban (ide értve a nem jogi személyiségű vállalkozásokat is) termelt, nagyobb részben mezőgazdasági jövedelmeket tekintve az országos 12. hely a Kisteleki kistérségé! Igaz ugyan tehát, hogy a vállalatok értéktermelő képessége alacsony (a teljes térségi GDP alig ötödének adódott, amely arány a 2. legkisebb az országban), de ezt valamelyest kompenzálja a háztartásokban folyó termelés, amely a GDP több mint felét adja, s ami viszont a 2. legmagasabb arány a kistérségek között (az első helyezett mindkét mutatóban a mórakalmi körzet). Szintén e tény magyarázza kevés helyi nagyfoglalkoztató ellenére is csak átlagos munkanélküliségi adatot.

E hatások eredőjeként arra lehet következtetni, hogy a Kisteleki kistérség ugyan tényleg elmaradott, de valóságos pozíciója inkább a térségek negyedik, mintsem legalsó ötödében van. Igaznak tűnik viszont az utóbbi évekre jellemző – a hivatalos jövedelmi adatokból is érzékelhető – romló trend, aminek hátterében egyrészt a hagyományos egyéni (tanyai) mezőgazdálkodás versenyképességének romlása, bizonyos illegális tevékenységek

viasszaszorulása (üzemanyag-biznisz), vagy a hatósági ellenőrzés szigorodása miatti megnehezülése (alkohol, borhamisítás) állhat. A szegénység, a súlyos szociális problémák pedig ténylegesen jelen vannak a térségben – csak nem általánosan, hanem döntően a tanyákra korlátozódva. A tanya jelleggel függ össze például a komfort nélküli lakások kiemelkedő, 36%-os, illetve az összkomfortos lakások alig 20%-ot meghaladó aránya (mindkettő a 10 legrosszabb érték egyike a kistérségi rangsorban). Az általános dél-alföldi trendnél is rosszabb demográfiai helyzet (a 7. legnagyobb mértékű természetes fogyás az utóbbi két népszámlálás között, a 10. legmagasabb öregedési index,) fő oka is ez, csakúgy, mint a lakossági infrastruktúra néhány kedvezőtlen mutatójának.

A térség jövője ugyanakkor egyáltalán nem tűnik reménytelennek. Fekvése, telephelyi értéke az M5 autópálya megépülésével – amely épp keresztülszeli a Kisteleki kistérséget –, felértékelődhet. A vándorlási mérleg már a '90-es évtizedben is egyértelműen pozitív volt, s részben képes volt ellensúlyozni a természetes fogyást (igaz, itt külön kellene választani a tanyákra történő, szociális okú bevándorlást a Szeged közelségéből adódó, közepes vagy magasabb státusúakat érintő szuburbanizációs folyamatoktól). A lakosság képzettségi szintje, bár a vidéki átlagtól elmarad, nem tragikusan alacsony, különösen, ha az átlagosnál jóval idősebb korstruktúrát is figyelembe vesszük. A felzárkózás kulcsa egyrészt nem a térségen belül van: leginkább Szeged nekilendülésének, illetve a Kecskemét–Szeged „tengely” – szintén sokak által remélt – felértékelődésének, dinamikájának függvénye. Ha Szeged, illetve e tengely fejlődése valóban felgyorsul, s a jelenlegi alacsony ingázási arány megnő, akkor Kistelek térsége is kapcsolódhat a dinamikus zónához – s ez esetben jelenlegi strukturális sajátosságai tompulnak, egyedi jellege is halványodni fog. A másik felzárkózási kulcs magában a kistérségben, a belső fejlődési tendenciákban és a kistérségi vezetés és lakosság összehangolt, céltudatos és eredményes lépéseiben van.

Belső tagoltság

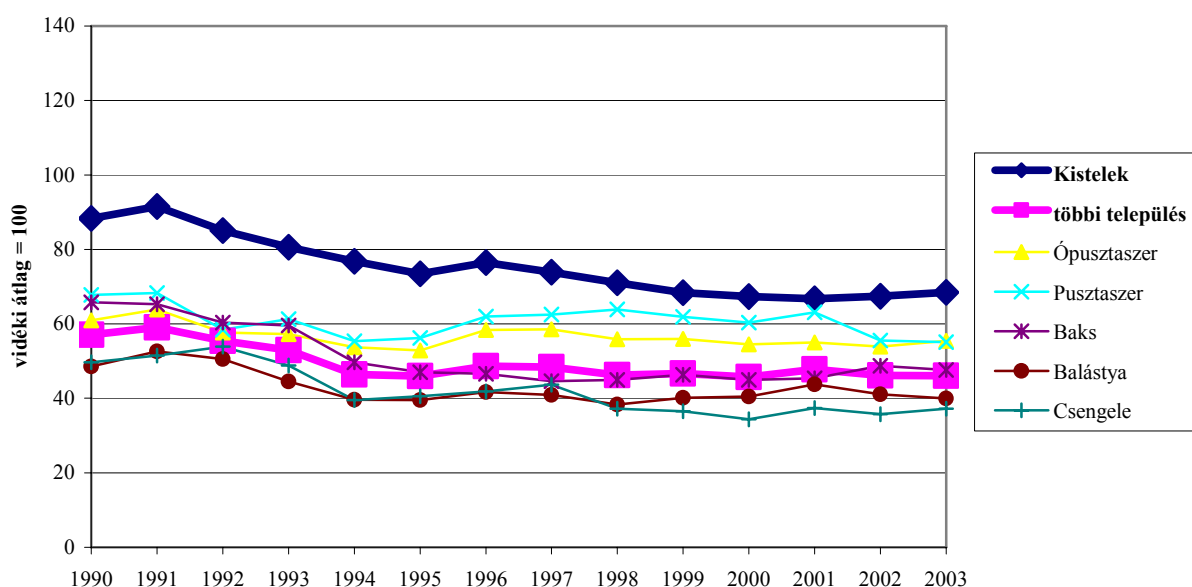
Kistelek mezővárosi rangot ugyan nem kapott, de népesség-gyarapodásánál és a belterjessé váló gazdálkodásánál fogva kiemelkedett a környező agrárfalvak sorából. A mezőgazdasági tevékenység máig a város egyik meghatározó, jellegformáló ágazata. A mezőgazdaságban dolgozik a foglalkoztatottak 16%-a, és ezzel az értékkel a kistérségi központok rangsorában Szentes után, a 7. helyen áll. Bár a versenyképességi vizsgálatokban, a versenyben igen rossz feltételek mellett résztvevő, leszakadó városok között tartják számon, és jövedelmi pályája is jelentős mértékben ível lefelé, aktivitási és foglalkoztatási mutatói pedig rosszabbak a vidéki átlagnál, de tényleges helyzete éppen mezőgazdasági profilja miatt kedvezőbbnek mondható a főntebb már ismerttetett mechanizmusok miatt. Erre utal a város átlagosnál magasabb vállalkozássűrűsége a jogi személyiség nélküli és az egyéni vállalkozások terén. Esélye ugyanakkor az autópálya térségbe érkezése és a tudatos fejlesztési politika.

A Kisteleki kistérségben a központ és vonzáskörzet közötti jövedelmi különbség csökken, illetve Kistelek a munkanélküliségi mutató, az aktivitás, az egy lakosra jutó helyi adó a személygépkocsi-ellátottság esetében kevésbé élesen válik ki környezetéből. A kisváros nem képez jelentős népességsúlyt sem a kistérségen belül (40%), és a többi gazdasági-fejlettségi helyzetre utaló volumenérték alapján sem mondható domináns településnek. Az ingázási adatok alapján pedig külső vonzásközpont (Szeged) léte állapítható meg.

Az azonos gazdasági karakterrel rendelkező települések közötti egyenlőtlenségek is csökkenő tendenciájúak, elsősorban Kistelek lesüllyedésének köszönhetően (5. ábra). Baks, Balástya és Csengele átlagjövedelme még a vidéki átlag felét sem éri el, de a magát tartani képes Pusztaszeren és Ópusztaszeren is csupán 55% körül mozog e jelzőszám értéke. A települések

közül Baks helyzete talán a legkedvezőtlenebb, ahol kiemelkedően magas a munkanélküliség, és a mezőgazdasági tevékenység is csak korlátozottabban nyújthat kiegészítő jövedelmet, hiszen a foglalkoztatottak közül a többi településhez képest arányaiban kevesebben találnak megélhetést ebben az ágazatban. Ráadásul a településen jelentős (a 2001. évi Népszámlálás tanúsága szerint legalább 10%-os) a roma népesség aránya, ami az országnak ebben a térségében egyébiránt nem jellemző. Ópusztaszeren is alacsonyabb a mezőgazdasági foglalkozásúak aránya, de a Nemzeti Történelmi Emlékparknak köszönhetően a szolgáltató szektor – a térségben egyedülként – a foglalkoztatottak felének nyújt munkalehetőséget, és így stabilabb a falu jövedelmi pozíciója. Összességében tehát a kistérség települései egy homogén, mezőgazdasági profilú, hátrányos helyzetű, és domináns központ nélküli településcsoportot alkotnak.

A Kisteleki kistérség településeinek fejlődési pályái az egy főre jutó adóköteles jövedelem alapján (1990-2003):

II.5. Infrastruktúra

A kistérségi gazdaság versenyképességét, környezeti állapotát és az itt élők életkörülményeit jelentősen meghatározzák az infrastrukturális rendszerek. A fejezet a közlekedés és a megközelíthetőség jellemzőit, illetve a települési infrastruktúra helyzetét mutatja be.

II.5.1. Térségi közlekedési kapcsolatok, elérhetőség

A Kisteleki kistérség közigazgatásilag Kelet-Magyarország déli részén, a Dél-Alföldi Régió közép-ső, Csongrád megye nyugati részén helyezkedik el, a Tisza jobb partján. Közlekedés-földrajzilag az 5.sz. főúton és a Cegléd – Szeged vasútvonalon fekszik. Északon a Kiskunfélegyházi és a Csongrádi, keleten a Hódmezővásárhelyi, délen a Szegedi, dél-nyugaton a Mórahalmi, nyugaton a Kiskunmajsai kistérséggel határos.

II.5.1.1. Nagytérségi elérhetőség

A Kisteleki kistérség külső, nagytérségi elérését meghatározza az 5.sz. Budapest – Szeged – Röske elsőrendű főút. Az Országos Területrendezési Tervben a IV. sz. Helsinki közúti tranzit folyosó részeként szereplő, M5 gyorsforgalmi út Kisteleki kistérséget érintő szakasza kiépült, a Szeged – Röske szakasz is átadásra került. A 6 településből 2 az 5.sz. főúton fekszik, a többi település is csak 3-13km-re onnan.

A térség távolsági tömegközlekedését a MÁV és Volán társaságok által bonyolított vasúti és autóbusz közlekedés jelenti.

Nemzetközi autóbuszjáratok közül a Budapest – Kecskemét – Szeged – Röske/Horgos - Subotica vonal érinti a területet. A vizsgált térséget behálózó távolsági autóbuszjáratok a kistérség minden települését érintik és többek között Budapest, Szeged, Kecskemét, Csongrád, Kiskunmaja, Kiskunfélegyháza, Makó közvetlen elérését teszik lehetővé.

A tömegközlekedés másik ága, a vasút, melynek hálózatsűrűsége Magyarországon az európai átlagnál kedvezőbb, de a vasúti létesítmények és szerelvények állapota nem megfelelő. A Kisteleki kistérség nagytávolsági kapcsolatát, Cegléd – Szeged nemzetközi fővonal adja, ami a vizsgált területen halad keresztül. A kistérség 6 településéből 3 (Kistelek, Csengele és Balástya) rendelkezik menetrend szerinti, rendszeres vasúti közlekedéssel működő vasútállomással.

A Tisza a kistérséget érintő szakaszán 1500 tonnás hajókkal hajózható (IV. osztályú vízi út), hajóállomása nincsen.

A kistérségközponttól 147 km-re fekvő főváros leggyorsabb elérése gépkocsival az M5 gyorsforgalmi úton 1 óra 50 perc, autóbusszal 2 óra 35 perc, vonattal 2 óra 15 perc. Közvetlen vonat jár Budapestről Kistelekre naponta 6 alkalommal, közvetlen autóbusz 6-szor.

A 27 km-re fekvő régióközpont és megyeszékhely, Szeged leggyorsabb elérése Kistelekről gépkocsival az M5 gyorsforgalmi úton 20 perc, vonattal 30 perc, autóbusszal 40 perc. Közvetlen vonat Kistelekről Szegedre naponta több mint 13-szor, közvetlen autóbusz Kistelekről 33-szor jár.

A szomszédos kistérségek felé a Kisteleki kistérség általában megfelelő kapcsolatokkal rendelkezik. Kiskunfélegyházi és a Szegedi kistérségek az 5.sz. főúton, a Csongrádi kistérség a Szeged – Csongrád, a Mórahalmi kistérség a Tompa - Balástya, a Kiskunmajsai kistérség a Csengele - Kiskunmajsa térségi jelentőségű mellékutakon, a Hódmezővásárhelyi kistérség a Baks-mindszenti kompon közelíthető meg legegyszerűbben. E kapcsolatok közül a Hódmezővásárhelyi kistérséggel való kapcsolat csak a komp üzemelése esetén működik. A Baks és Mindszent közötti térségi jelentőségű híd kiépítése ezt a kapcsolatot erősítheti. A fenti kistérségekkel való kapcsolatokat segítheti a balesetveszélyes és a települések belterületét szennyező forgalom településen kívül helyezése, az elkerülő szakaszok kiépítése. Kisteleknél szükséges ilyen elkerülő út kiépítése.

II.5.1.2. Belső közlekedési kapcsolatok

A belső kapcsolatokat vizsgálva elmondható, hogy a kistérség főútja a központon keresztül halad, így az a kistérség településeiből jól megközelíthető. Azok a települések, amelyek nem a főúton fekszenek (6 településből 4), 3-13 km távolságra vannak onnan. A települések kistérségen belüli, egymás közti kapcsolatát a mellékutak jelentik, amelyek között kapcsolathány egy-két kisebb jelentőségű helyen mutatkozik (Pl. Pusztaszer – Ópusztaszer, Balástya – Ópusztaszer). Zsákhelyzetű település a kistérségben nincs.

A kistérségből a kistérség központi helyén fekvő Kistelek gépkocsival a települések mindegyikéből 25 perc alatt elérhető.

A kistérségen belüli kapcsolatokat befolyásolja az utak forgalma, amiről elmondható, hogy legforgalmasabb út az 5. sz. főút, amelyen 9-15ezer E/nap forgalmat regisztráltak⁶. Ez a terhelés nyilvánvalóan csökken az autópálya üzembehelyezésével. A többi út forgalma a 3000E/nap körüli értéket sem közelíti meg. Az 1500E/nap értéknél nagyobb forgalommal bíró utak mentén javasolt kerékpárút kialakítása, ami a hivatás forgalmú és a turisztikai célú kerékpározást is biztonságosan szolgálja. A fent említett 5.sz. főúton kívül az Ópusztaszer – Csongrád és a Kistelek - Ópusztaszer mellékutak forgalma haladja meg ezt a 1500E/nap értéket. Kerékpárutak jelenleg Kisteleken, Ópusztaszeren és Balástyán találhatók. Engedélyezési terv van Kistelek-Balástya, Kistelek-Ópusztaszer kerékpárút szakaszokra.

Az elérési időt a forgalom és a kiépítettség mellett jelentősen befolyásolja az utak minősége is. A kistérség 18 km országos főúttal rendelkezik, ennek kopórétege átlagosan 18 éves, 92 km hosszú országos mellékút kopórétegének átlagos kora 23 év.

Az önkormányzati belterületi utak burkolása mind településképi, mind menetbiztonsági okokból szükséges. A Kisteleki kistérségben a belterületi önkormányzati utak burkoltsági aránya a településeken változatos képet, 7-76%-os arányt mutat. A kistérségi átlag (57%) kismértékben elmarad a megyei (73%) és országos (68%) átlagtól. A 7 Csongrád megyei kistérség belterületi önkormányzati utak kiépítettségi sorrendjében a Kisteleki az utolsó helyen található. Probléma a kiépített utak állapota is, ami általában rossz. A külterületi mezőgazdasági utak kiépítettségi aránya a fejlesztések ellenére alacsony (kistérségi átlag: 7%), de az országos és megyei átlagnál jobb (5%).

Vonattal a kistérségen belül menetrend szerinti vasúti közlekedéssel, működő vasútállomással rendelkező települések közül 2-ből lehet Kistelekre közvetlenül eljutni. Helyközi

⁶ Forrás: 2004. évi forgalmi táblázatok, ÁKMI.

autóbuszjárat a vizsgált terület minden települését érinti. Autóbuszos tömegközlekedéssel minden településből kevesebb, mint félóra alatt lehet a kistérségközpontba jutni. A vasútállomások, autóbuszmegállók és pályaudvarok a területre érkező turisták első benyomásainak egyike, így ezek esztétikus kialakítása lenne szükséges, amire csak néhány helyen láthatunk szép példát.

A vizsgált kistérség gépkocsi ellátottsági adatait tekintve (KSH. 2004.) (258gk/ezer fő) elmondható, hogy az országos vidéki átlag (263gk/ezer fő) alatt van, de a megyei átlagot (253gk/ezer fő) meghaladja. 3 település gépkocsiellátottsága a megyei átlag felett van, 200gk/ezer fő alatti adattal Baks rendelkezik.

II. 5.2. Települési infrastruktúra

II.5.2.1. Épített környezeti adottságok

A kistérséget hat település alkotja, egyetlen városa - a kistérség központja - Kistelek.

A középkorban már templomos falvak helyén a török és az azt követő idők pusztulása után újrászerveződő települések a Szeged szabad királyi város körüli, sokáig vitatott jogállású pusztákból, később tanyás térségekből alakultak ki fokozatosan. Kistelek területén a 18. század közepén már csárda és hét szállás volt a félegyházi út mentén. Magát a települést pedig 1774-ben hozták létre, helytartótanácsai utasításra, száz jobbágytelek⁷ kiosztásával - a király által fegyverjogon elzálogosított, majd a városnak 1731-ben visszaadott „kun” pusztáiból - az út védelme és a földesúri, vármegyei szolgáltatások ellátása érdekében. Központi fekvésének köszönhetően a folyamatos fejlődésű települést 1970-ben nagyközséggé, majd 1989-ben várossá nyilvánították.

Pusztaszer község 1934-ben vált önállóvá (a középkorban Sáregyházának nevezett település 1881-ig Kecskemét, majd Kistelek közigazgatásához tartozott). Baks község 1760-ban letelepített dohánykertész kolóniákból alakult 1947-ben. Balástya (1891-től már Szeged Felsőközpont néven tanyaközpont) és Csengele 1950-ben a közigazgatási átszervezés során a hatalmas külterületű Szeged tanyás területeiből önálló községként váltak ki. A faluvá szervezés célja a tanyavilág felszámolása volt, a tanyás szerkezet azonban a mai napig megmaradt a térségben. A kiterjedt tanyavilágnak köszönhetően kistérségi átlagban 4 % a belterület aránya, amelynek aránya Pusztaszeren (10%) és Kisteleken (6 %) a legnagyobb, míg Balástyán és Ópusztaszeren a legkisebb, alig több mint 2 %.

A települések épített környezetére jellemző a falusias-tanyás megjelenés. A kistérség egyetlen városa Kistelek is falusias képet mutat. A lakosság átlagosan 29%-a él a települések körüli tanyákon, melyek infrastrukturális ellátottsága és az épületek állapota igen vegyes képet mutat.

Védett műemlék a kisteleki római katolikus templom.

Felmérést igényelnek a hagyományos falusi, tanyasi életforma emlékeit is őrző egyedi tájértékek, amelyek szakrális, gazdasági, természeti értékek lehetnek.

A települések a tanyás szerkezetükből adódóan zöldfelülettel jól ellátottak, ugyanakkor a közhasználati zöldfelületek fejlesztésre szorulnak. Fontos feladat a porszennyezés csökkentése érdekében a településvédő erdősávok kialakítása.

⁷ Egy egész jobbágytelek akkor – tekintettel a föld minőségére – 64 hold volt, ebből 40 hold szántó, 22 legelő.

II.5.2.2. Ivóvízellátás

A kistérségben az ivóvízhálózatba bekötött lakások aránya 66%-os, ami rendkívül alacsony, a legrosszabbul kiépített Balástya (35%), de Ópusztaszeren (48%) és Csengelén (42%) is hiányos a hálózat. Az ivóvizet a települések saját vízműből nyerik, a külterületi objektumok, gazdaságok, tanyák ivóvízzel való ellátása egyedi kútról történik.

A víz minőségével elsősorban a magas ammónium és vas tartalom miatt van probléma. Az ivóvízminőség-javító beruházást legkésőbb 2009. dec. 25-ig el kell végezni, amelyet a Dél-Alföldi regionális ivóvízminőség-javító program keretében kívánnak megoldani. (8. táblázatos melléklet)

II.5.2.3. Szennyvízkezelés

A kistérségben rosszul megoldott a szennyvízkezelés, a lakások mindössze 15 %-ban vannak a közcsatornahálózatra kapcsolva. A hat település közül csak Balástya, Kistelek és Ópusztaszer településeken van közcsatorna-hálózat, amely mindenhol bővítésre szorul, a rákötési arány rendkívül alacsony. A szennyvíztisztító alulterhelt, problémát okoz a sajtógyár nagy fehérjetartalmú szennyvize.

A 25/2002 (II.27.) a Nemzeti Települési Szennyvíz-elvezetési és -tisztítási Megvalósítási Programról szóló kormányrendelet szerint 2010 december 31-ig kell megoldani a 15 000 lakosegyenérték feletti terhelésű Kisteleken a szennyvízkezelést. 2015 december 15-ig kell megoldani a 2000-10 000 lakosegyenérték közötti terhelésű Bakson, Balástyán, Csengelén Ópusztaszeren. A 2000 lakosegyenérték alatti Pusztaszeren, a külterületi lakott helyeken, tanyákon a gazdaságosság érdekében az alternatív szennyvízkezelési (pl. ún. gyökérváz) eljárások mellett az egyedi kommunális szennyvíztisztítók kialakításának lehetőségét szükséges vizsgálni.

II.5.2.4. Energiagazdálkodás

A kistérségben a lakások 60 %-ában van bekötve a földgáz, a gázhálózat további fejlesztésre szorul. A térség energiahálózata kiépített. Az elsősorban lakosságot, ill. kisközségi, tanyasi lakásokat ellátó kiefeszültségű hálózat részben korszerűtlen, elavult. A csupasz, szabadvezetékes hálózat cseréje szigetelt vezetékekre feltétlen indokolt.

A kistérség településein felmerült az alternatív növényi szennyvíztisztítás és a hozzá kapcsolható biogázüzem létesítésének kérdése, jelenleg az információgyűjtés fázisában vannak az önkormányzatok.

II.5.2.5. Hulladékgazdálkodás

A kistérség településein rendszeres szemetgyűjtés a lakások 52%-nál megoldott, a hulladékkezelést a Szegedi Környezetgazdálkodási és Hulladékhasznosítási Kht. végzi. A hulladékgyűjtésbe bevont lakások számát növelni szükséges az egész kistérségben, kifejezetten Bakson, ahol nem megoldott, illetve Balástyán és Csengelén, ahol átlag alatti a rendszeres gyűjtésbe bekapcsolt lakások aránya. A kistérség része a Szeged központú regionális hulladékkezelési programnak, 2002-ben ISPA pályázat keretében megtörtént a Szegedi Regionális Hulladéklerakó Telep utólagos műszaki védelme és szigetelése, továbbá a keletkező biogáz villamos energia előállításra történő hasznosítása. A beszállított hulladék

egy részét szelektíven válogatják, a tovább nem hasznosítható hulladékot a környezetvédelmi előírások figyelembe vételével deponálják. A szelektív hulladékgyűjtés Szegeden már működik a program keretében, ezt fokozatosan kiterjesztik a környező településekre is. A regionális hulladékkezelési és –elhelyezési program keretében 2006-ban kezdődik meg a felhagyott lerakók rekultivációja.

II.6. Intézményrendszer

A statisztikai kistérség a területfejlesztés térségi szintjei közül az a szint, ami a települési önkormányzatok együttműködése révén az alulról építkező regionális politika meghatározó eleme lehet.

2004. júniusában alakult meg a Kistelek Környéki Települések Többcélú Társulása. A Társulás feladatai a következők:

- a) közoktatás és nevelés;
- b) szociális intézményi és alapszolgáltatási feladat;
- c) egészségügyi ellátás;
- d) család-, gyermek- és ifjúságvédelmi szakellátás és gyermekjóléti alapellátás;
- e) közművelődési, közgyűteményi tevékenység;
- f) helyi közlekedés, helyi közútfenntartás;
- g) ingatlan- és vagyongazdálkodás;
- h) ivóvízellátás, vízgazdálkodás, vízkárelhárítás, valamint bel- és csapadékvíz-elvezetés;
- i) kommunális szolgáltatások és energiaellátás;
- j) környezet- és természetvédelem, valamint hulladékkezelés;
- k) szennyvíztisztítás és -elvezetés;
- l) területrendezés;
- m) esélyegyenlőségi program megvalósítása;
- n) foglalkoztatás;
- o) gazdaság- és turizmusfejlesztés, valamint idegenforgalom;
- p) állat- és növényegészségügy;
- q) belső ellenőrzés;
- r) területfejlesztés;
- s) kistérségi ügyintézés, a munkaszervezet működtetése.

A felsorolásból jól látszik, hogy a Társulás a „kötelező” feladatokon túl számos egyéb ügyet kíván felvállalni.

A Társulás és a munkaszervezet pályázati forrásokból tartja fenn magát, egyelőre a tagtelepülések anyagi hozzájárulása, azaz tagdíjak nélkül. 2005-ben 53 millió Ft-ból gazdálkodott, ebből a munkaszervezet működési költsége bérekkel együtt kb. 10-12 millió Ft.

A munkaszervezet alkalmazásában 3 fő dolgozik. A belső ellenőr jogász, angol középfokú nyelvvizsgával, 2 éves közigazgatási gyakorlattal. A vidékfejlesztési menedzser vállalkozó, menedzser-mérnök diplomával rendelkezik, jelenleg közgazdaságtant hallgat, angol középfokú nyelvvizsgával, 1 éves közigazgatási gyakorlattal, ebben a pozícióban új. Az ügyintéző művelődésszervező szakon tanul, angol nyelvvizsgára készül, több éves közigazgatási gyakorlattal rendelkezik.

Megbízott vezető a kistérségi megbízott, aki a Területpolitikai Kormányzati Hivatal alkalmazásában áll, 4 éves közigazgatási gyakorlattal, területfejlesztő geográfus és földrajztanár diplomákkal, angol középfokú nyelvvizsgával rendelkezik.

A most megvalósuló pályázati beszerzésekkel a hatékony munkavégzéshez elengedhetetlenül szükséges tárgyi feltételek biztosítottak lesznek, 2006. augusztusban átadásra kerül a Térségi

Gazdaságfejlesztő Centrum, ahol - többek között - a kistérség munkaszervezete is önálló irodát kap.

A kistérségnek a marketing eszközök közül honlapja van, szintén pályázati forrásból most készül egy kistérségi kiadvány is.

A lakosság milyen ügyekkel keresi fel a munkaszervezetet? Az „átlag” polgárt, a lakosságot leginkább a fejlesztések érdeklik, melyekről rendszeresen beszámolnak a kistérségi médiában. A figyelem középpontjában vannak továbbá a hatósági ügyek, melyek egyénre szabottak. A kistérségi összefogás, valamint a munkaszervezeti feladatok az érdeklődési körön kívül esnek.

A kistérség teljes gazdasági és társadalmi vertikumára elkészült egy helyzetfeltáráson alapuló operatív program, a meglévő frissítésre és kiegészítésre került. A hosszú távú terveket leggyakrabban projekttervezésnél és pályázatok kidolgozásánál hasznosítják.

A szennyvíztisztítással és -elvezetéssel kapcsolatos legfontosabb fejlesztésekhez előkészítő tanulmányokkal rendelkezik a kistérség. Ezek további pontosítására és részletes kidolgozására van szükség a következő esztendőben.

A munkaszervezet kapcsolatrendszere a kistérségen belül az alábbiak szerint alakul:

A partnerek felsorolása	Az együttműködés tartalma	Az együttműködés intenzitása
Kisteleki Munkaügyi Központ	Támogatás nyújtása foglalkoztatás bővítéséhez, rendszeres pályázati és statisztikai információk, koordinációs értekezlet	Heti rendszerességgel telefon és e-mail, legalább havi 2 alkalommal személyesen
Kistér-TÉSZ	Pályázatok, rendezvények közös szervezése	2-3 heti rendszerességgel, közös munka esetében naponta
Civil szervezetek	Pályázatok, rendezvények közös szervezése	Heti több alkalommal
Vállalkozók	Vállalkozói Információs Iroda kialakítása, hírlevelek, igény szerint pályázatok elkészítése	havi rendszerességgel hírlevelek, igény szerint bármikor

A kapcsolatrendszer a kistérségen kívül a következő:

A partnerek felsorolása	Az együttműködés tartalma	Az együttműködés intenzitása
Homokhátság (elsődleges a szomszédos kistérségek közül) és Szegedi Kistérség	Közigazgatás, közös pályázatok, rendezvények	Heti rendszerességgel
Fontosabb megyei és régiós szervek, hivatalok (FVM, CSM Közig. Hiv. M. Államkincstár, MVH, DARFT, stb..)	Közigazgatás, projektmenedzselés, munkaszervezeti feladat-ellátás, információ-nyújtás	Napi rendszerességgel

III. Konceptió

A Kisteleki kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási program koncepció munkarészének feladata a helyzetelemzést követő (előkészítő fázis) javaslattevő fázisban a közép- és hosszútávon legkedvezőbb fejlesztési irányok részletes kidolgozása, a fejlődéshez szükséges feltételek meghatározása.

A koncepció elképzelés a jövőről, híd az előzőekben feltárt jelenlegi helyzet és a következő fázis operatív programjában meghatározandó konkrétabb lépések között.

A *koncepció* alapelvei megegyeznek a Tisza- völgy árvízi biztonságának növelését szolgáló programmal érintett térség terület- és vidékfejlesztési koncepciójának 1107/2003.(XI.5.) Kormányhatározat 1.sz mellékletében deklarált alapelvekkel. A koncepcióalkotás lépéseit és dokumentált fejezetei a következő sorrendbe kerülnek bemutatásra:

A *SWOT - analízis* a kistérség belső adottságait (erősség, gyengeség) és külső meghatározottságait (lehetőség, veszély), valamint a köztük lévő kapcsolatot, a bennük rejlő fejlesztési lehetőségeket, a szükségleteket foglalja össze. A műhelymunka keretében kialakított elemzés összekapcsolja a helyzetelemzést a célok, prioritások rendszerével, egyúttal összefoglal és súlyoz, komoly segítséget nyújt a megállapítások szelektálásában és rendszerezésében, a főbb jellemzőket kiemelő leírás egyúttal a kistérség „diagnózisa”.

A kistérségi integrált program *célpiramisa* - a SWOT-táblázat „belső celláinak” kitöltését követően - az alábbi rendszerben állt össze: jövőkép, átfogó célok, prioritások, specifikus célok, intézkedések.

A *jövőkép* küldetést, a kistérség számára meghatározó értékrendet fogalmaz meg, hosszú távon értelmezhető valószínűsített, kívánatos és egyben lehetséges jövőt ábrázol.

A jövőkép szlogenszerű megfogalmazása után kerültek meghatározásra - a fejlesztésben érintett minden szereplő számára iránymutatásul szolgáló - átfogó célok. Az integrált program kapcsán három prioritás került meghatározásra. A prioritások tovább bonthatók rövid- és középtávú célokra, amelyek megvalósítását az intézkedések segítik. A programozás során a prioritások és az intézkedések egységes szerkezetű adatlapokon kerülnek kifejtésre, részletes meghatározásra.

A kistérségi integrált program megvalósításának kulcsa: a hatékony, a változásokra sikerrel reagáló és alkalmazkodóképes intézményrendszer. Ennek megfelelően a jelenlegi *kistérségi intézményrendszer továbbfejlesztésére* is javaslat készült.

A koncepciót a program sikeres megvalósítása esetén bekövetkező *társadalmi, gazdasági, környezeti hatások* bemutatása, a kiegyenlített, harmonikus fejlődést ígérő, integrált területfejlesztés, vidékfejlesztés és környezetgazdálkodás forгатókönyve, illetve a program figyelmen kívül hagyása, sikertelensége esetén - mintegy figyelmeztetésül - a várható fejlődési ütemnek a kívánalmaktól való elmaradását, a leszakadás fokozódását előrevetítő a rendszerszemlélet és az együttműködés hiányát fenntartó, a helyi adottságokat és szerepeket figyelmen kívül hagyó, *negatív forгатókönyv* zárja.

E két forгатókönyvként is felfogható fejezet *döntési alternatívát* mutat a kistérség számára, illetve fontos, hogy a mindennapi lépések is az ezekben összefoglaltak tudatában történjenek. Az itt kifejtett hatások lényegében a célpiramis intézkedéseinek indoklását tartalmazzák.

III.1. SWOT-analízis

Kisteleki kistérség	Erősség	Gyengeség
	• Fejlett, nagy múltú kertészeti kultúra • Kistérségi gazdaságfejlesztési potenciál • Tanyai visszatelepülés • Élő kapcsolati háló, együttműködések • Jelentős természeti, épített környezeti és kulturális értékek • Sajátos és eredményes alkalmazkodási stratégia, menedzserszemlélet • Kidolgozott, komplex termálprogram • Mozaikos tájszerkezet, adottságokhoz alkalmazkodó gazdálkodás • Jó elérhetőség, kedvező belső kapcsolatok, ígéretes logisztikai adottságok • Kiépített árvízvédelmi rendszer • Szociális, egészségügyi és oktatási önellátás, programok • Modern kommunikációs hálózat	• Vízháztartási szélsőségek nem megfelelő kezelése • Igen gyenge mezőgazdasági termőhelyi adottságok • Környezettudatosság hiánya • Gazdaságok technológiai elmaradottsága • Tanyaproblémák • Szolgáltatáshiányos kistérségi központ • Közmű-infrastruktúra hiányai • Turisztikai együttműködések hiánya • Magas munkanélküliség • Alacsony iskolai végzettség, szakképzés hiánya • Tisza-híd hiánya • Képzett, innovatív munkaerő elvándorlása
Lehetőség	Erősség-lehetőség stratégiák	Gyengeség-lehetőség stratégiák
• Nagytérségi kohézió erősödése • Központi kormányprogramok megvalósulása • Agrár-környezetgazdálkodási, vidékfejlesztési támogatások • Kecskemét-Szeged innovációs tengely • Nagyvárosi szuburbanizációs zónák növekedése • Öko, falusi- és egészségturizmus iránti igények növekedése • Javuló elérhetőség (M5) • Tudásalapú fejlesztések támogatottsága • Humán programok támogatottságának növekedése • Decentralizált területfejlesztési források bővülése • Többcélú társulások erősödése	• A tudásalapú humánprogramok megvalósítása és a szociális ellátottság bővítése	• A táji adottságokhoz alkalmazkodó gazdálkodási rendszerek fejlesztése • Térségi innovációs együttműködések kialakítása • Mikro-, kis- és középvállalkozások fejlesztése • Közlekedési kapcsolatok minőségi fejlesztése • Közmű infrastruktúra fejlesztése
Veszély	Erősség-veszély stratégiák	Gyengeség-veszély stratégiák
• Tanyás térségek gyorsuló periferezálódása • Felvásárlói érdekek dominanciája • A fekete és szürke gazdaság fennmaradása • Szociális bevándorlás • Fejlesztési források, támogatások aránytalan eloszlása • A potenciális versenytársak előnyeinek növekedése • Táji, kulturális értékek megőrzési feltételeinek romlása • Normatív támogatási rendszer fennmaradása • Spekulációs földvásárlás • Természetes rendszerek működési zavarai • Kampányszerű összehangolatlan országos programok térnyerése	• A tanyavilág infrastrukturális és humán ellátó rendszereinek fejlesztése • A tanyai gazdaság szélesítése, több lábon állás lehetőségeinek megteremtése • Az adottságokhoz igazodó turizmus hálózatos fejlesztése • Árvízvédelem fejlesztése • Az épített környezet és a táj harmóniájának megőrzése, fejlesztése	• Az oktatási intézményrendszer lehetőségeinek és az életen át tartó tanulás követelményeinek összehangolása • A természeti erőforrások környezettudatos hasznosítása

III.2. Célpiramis

A JAVULÓ ÉLETFELTÉTELEK KISTÉRSÉGE

ÁTFOGÓ CÉL

ÖKONOMIKUS-ÖKOLOGIKUS SZEMLÉLET ÉS AZ ÉLETMINŐSÉG FEJLESZTÉSE

PRIORITÁSOK

I. Társadalmi-területi integráció elősegítése	II. A versenyképes gazdaság megalapozása	III. Élhető és működő környezet kialakítása
--	---	--

SPECIFIKUS CÉLOK

<i>I.1.</i> <i>A tudásalapú fejlődés támogatása</i>	<i>I.2.</i> <i>Tanyás területek felzárkóztatása, funkcionális megújítása</i>	<i>II.1.</i> <i>Az adottságokhoz alkalmazkodó diverzifikált gazdaság hálózatos fejlesztése</i>	<i>III.1.</i> <i>Természeti és építészeti értékek megőrzése és fenntartható használata</i>	<i>III.2.</i> <i>Műszaki infrastruktúra fejlesztése</i>
--	---	---	---	--

INTÉZKEDÉSEK

I.1.1. Az oktatási intézményrendszer lehetőségeinek és az életen át tartó tanulás követelményeinek összehangolása I.1.2. A tudásalapú humán programok megvalósítása és a szociális ellátottság bővítése	I.2.1. A tanyavilág infrastrukturális és humán ellátó rendszereinek fejlesztése I.2.2. A tanyai gazdaság szélesítése, a több lábon állás lehetőségeinek megteremtése	II.1.1. A táji adottságokhoz alkalmazkodó gazdálkodási rendszerek fejlesztése II.1.2. Térségi innovációs együttműködések kialakítása II.1.3. Az adottságokhoz igazodó turizmus hálózatos fejlesztése II.1.4. Mikro-, kis- és középvállalkozások fejlesztése	III.1.1. A természeti erőforrások környezettudatos hasznosítása III.1.2. Az épített környezet és a táj harmóniájának megőrzése, fejlesztése	III.2.1. A területi vízháztartás javítása, az árvízvédelem fejlesztése III.2.2. A közmű infrastruktúra fejlesztése III.2.3. A közlekedési kapcsolatok minőségi fejlesztése
--	---	--	--	--

III.3. Jövőkép

A Kisteleki kistérség legfőbb küldetése, hogy váljon

A JAVULÓ ÉLETFELTÉTELEK

kistérségévé,

amelynek jellemzői:

*a tudásalapú társadalom,
a területi integráció és funkciómegújítás,
a táji adottságokhoz való alkalmazkodás és a diverzifikáció,
az innováció és együttműködés, valamint
a környezettudatosság*

amely épít:

a vonzáskörzetek felértékelődésére, dinamikájára.

III.4. A megvalósítást segítő intézményrendszer

A térségi önszerveződés legfontosabb színtere a kistérség. Az új Országos Területfejlesztési Konceptió értelmében a kistérségek a jövőben nem forráselosztó szerepet kapnak, hanem integrált kistérségi fejlesztések, programcsomagok végrehajtása révén valósítják meg a fejlesztési tervekben kitűzött célokat.

Napjainkban egyre erősebben jelentkezik a szubszidiaritás érvényesülésének és érvényesítésének követelménye, ami azt jelenti, hogy a helyben jelentkező igények, szükségletek kielégítése, megoldása a lehető legközelebbi szinten történjen. Ezt a folyamatot erősíti továbbá a decentralizáció szükségessége is, melyek együttesen a kistérségi, NUTS IV. szint tényleges elismerését (jogszabályi feltételek, feladat- és hatáskörök tisztázása, a NUTS szintek egymás közti viszonyának rendezése, források biztosítása, kiszámíthatóság) jelentik, valódi közigazgatási reformok bevezetésével.

Ennek egyik első lépéseként, a törvényi felhatalmazással élve a Kisteleki kistérségben létrejött a többcélú kistérségi társulás, működik a legitim kistérségi fejlesztési tanács (ez utóbbi feladata - többek között - a kistérségi fejlesztési programok elfogadása). A Társulás megalakulását követően cél az együttműködés további fokozása, minél több feladat mikro- és/vagy kistérségi szintű ellátásának biztosítása.

A kistérség forrásbevonó-megkötő képességét alapvetően a *helyi fejlesztő kapacitás* és az *érdekérvényesítő képesség* határozza meg. (A kistérségi társulás 2005 évben 1,5 mrd Ft értékű fejlesztést kezdeményezett, amely példaértékű.)

A Társulás mellett működő munkaszervezet alkalmazottai jelenleg a területfejlesztési illetve a közigazgatás korszerűsítésével összefüggő feladatokat látják el. A létszám további bővítése és ezzel együtt az iroda infrastruktúrájának megnyugtató rendezése és korszerűsítése is elengedhetetlen.

A hatékony munkavégzéshez, a tervező, forrásszerző és menedzselő tevékenység szakmai színvonalának erősítéséhez a szakemberek felkészültségének fokozása, az európai uniós fejlesztési projektek kidolgozásához, készítéséhez szükséges gyakorlati ismeretek elsajátítása, a nyelvtudás fokozása indokolt. A tanulmányutak, a modellek, a pozitív és a negatív példák megismerése is az eredményes munkavégzést segítik.

Az integrált program sikeres megvalósításának záloga tehát egy hatékony, a változásokra sikerrel reagáló, alkalmazkodóképes, professzionális intézményrendszer működtetése, amely integrálja a terület- és vidékfejlesztés, valamint a környezetgazdálkodás szakembereit, illetve feladatait a célpiramisban meghatározott prioritások alá rendeli, valamint folyamatosan keresi a kapcsolódási pontokat a Társulás által felvállalt humán feladatok és az integrált program között.

Az integrált program társadalmasítása, folyamatos „csiszolása”, pontosítása, szintetizálása, a megváltozott feltételekhez való igazítása és monitoringja elengedhetetlen, és ez a társadalmi elfogadottságon keresztül a megvalósítás egyik kulcsa. A húzóemberek mellett, illetve velük együtt az egyes programok megvalósításának tényleges felelőseinek, közreműködőinek megszólítása, felszólítása, és ezáltal az abszorpciós képesség fokozása, illetve a

forrásfelhasználás hatékonyságának és fenntarthatóságának növelése a jövőkép és a kitűzött célok elérését szolgálja.

Az integrált program megvalósítását, és ezáltal a kistérségi iroda munkáját egy a szervezetre vonatkozó hosszú távú stratégia jótékonyan támogatná.

A már meglévő, működő média kapcsolatok mellett a kistérséget bemutató többnyelvű marketing kiadvány és egy kistérségi portál létrehozása is szükséges.

A partneri kapcsolatok tovább bővítendőek mind az EU tagállamainak kistérségei, térségei, a szomszédos kistérségek felé, mind pedig a vállalkozások, gazdasági társaságok, civil szervezetek irányába. (Ez utóbbi két szektor felé a társulás már ma is igen nyitott.)

Az integrált program prioritásaihoz igazodó bizottságok mellé egy monitoring bizottság felállítása is javasolható. Utóbbi szervezet fő feladata a fejlesztő tevékenységek eredményeinek mérése, a tervek korrigálása. A minimum három évre vállalt többcélú feladatellátáshoz igazodva átfogó felülvizsgálatra legkésőbb a határidő lejártát megelőzően szükség lesz.

A helyi fejlesztő kapacitás fent vázolt továbbfejlesztésével párhuzamosan a kistérség érdekérvényesítő képességének fokozása, az érdekharmónizáló és lobbizási tevékenység kiterjesztése - a meglévő megyei és regionális szint mellett – országos és európai szinten is célszerű.

III.5. Társadalmi, gazdasági, környezeti hatás

Az integrált *program sikeres megvalósítása* egy kiegyensúlyozott,

- rendszerszemléleten, térségi kohézió és együttműködésen alapuló,
- a kistérség gazdasági szerepkörének kiteljesedését, ezáltal húzóerejének növelését, valamint
- a kiegyensúlyozott társadalom kialakulása felé való törekvést előrevetítő

forгатókönyvet ígér a kistérség lakossága, befektetői, az ide látogatók számára egyaránt. *A pozitív forгатókönyv a következő társadalmi, gazdasági és környezeti hatásokkal számol:*

A szerves fejlődés alapja a társadalmi integráció, a tudásalapú társadalom megteremtése, ami a jelenlegi oktatási intézményrendszer adottságainak, az egész életen át tartó tanulás követelményének és a munkaerőpiac igényeinek összehangolását jelenti a kistérségben. Ennek megfelelően megtörténik a helyi tantervek fejlesztése, támogatást élvez a közművelődési intézmények és képzőhelyek innovációja, képzési-foglalkoztatási paktumok születnek.

A külterületen élő lakosság tekintetében a Kisteleki a második a kistérségek rangsorában. A tervezési időszak végére szemmel látható és kézzelfogható eredményeket sikerül elérni a tanyavilág funkció megújulása tekintetében. Ez az infrastrukturális helyzet javulását, a települések és a tanyavilág közötti fokozott együttműködést, a tanyaközpontok fejlesztését, modell-programok kidolgozását jelenti. A sajátos és eredményes alkalmazkodási stratégia, menedzszerszemlélet eredményének köszönhetően jórészt megvalósul a tanyai gazdaságok erősítése, a több lábbon állás lehetőségének megteremtése: a turisztikai hasznosítás, a termék diverzifikáció, a magasabb technológiai szint.

A jellemző demográfiai helyzet, a kiugróan magas öregedési index következtében az idős korúakról való gondoskodás még hosszú időre jelentős terhet ró a kistérség lakosságára, önkormányzati intézményeire, civil szervezeteire. A civil szervezetek fejlesztésének eredményeképpen nő a non-profit szféra ereje, az általuk generált projektek segítségével együtt a kistérségben jelentős eredményeket érnek el a javuló életfeltételek biztosítása érdekében. A kistérségben nagy hangsúlyt fektetnek a szociális és egészségügyi prevencióra, mégpedig integrált módon, a közvetlen szakmai programok, illetve a gazdasági, társadalmi fejlesztés együtthatásában.

A tájszerkezet legfőbb jellemzője a mozaikosság, a mezőgazdaság az adottságokhoz alkalmazkodó. Az élő kapcsolati háló, az együttműködések kiterjesztése, szélesítése jellemzi az agrárvállalkozásokat. A fenti átfogó megállapítások konkrét program elemei révén terjed az ökológiai gazdálkodás, mintagazdaságok jönnek létre a fenntartható homoki gazdálkodás elterjesztésére, nő a gyepes és erdős területek aránya, emelkedik az extenzív állattartás, fejlődnek a tároló-feldolgozó és csomagoló kapacitások. Megvalósul az agrár innovációs és az agrárlogisztikai központ, amely nagymértékben elősegíti a kistérség autópálya-menti helyzeti előnyének kihasználását. Helyi termékpiacok és árusítóhelyek is kialakításra kerülnek.

A kezdő vállalkozásokat inkubációs tevékenységgel segítik, a vállalkozások technológiai korszerűsítésre, termékfejlesztésre jelentős forrásokat fordítanak. Felismerik a marketing szükségességét. Egyre többen vezetnek be a minőségbiztosítási rendszereket. A kistérségi GDP alakulásában az új fejlesztések mellett pozitív szerepe van a hagyományos kézmű- és kisipari tevékenységnek is.

A kidolgozott, komplex termálprogram megvalósul, ami jelentősen növeli az idegenforgalom gazdasági súlyát és bevételeit. Az Ópusztaszeri Történelmi Emlékparkkal való együttműködés erősödik, a megye és kistérség közti megállapodások értelmében közösen kialakított tematikus programcsomagok minőségi változást hoznak, és új elemként a tanyavilág idegenforgalmi célú hasznosításba való bekapcsolása is megtörténik. Emelkedik a kulturális rendezvények száma. A turizmus ágazatai közül az ifjúsági, a falusi, a vízi és a horgász turizmus fejlődik leginkább. Kerékpárutak épülnek, s nem feledkeznek meg a háttérszolgáltatások kialakításáról sem. Nő a szálláshelyek és a vendéglátó egységek száma. A korábbi évekhez képest nemcsak a mezőgazdasági termékek, hanem a turisztikai termékek marketingjére is jelentősebb forrásokat fordítanak, többféle „csatornát” használnak. A kistérségi központ továbbra is szolgáltatáshiányos marad, Szeged kínálatával pedig harmonikusan együttműködő, egymást kiegészítő funkciómegosztás jön létre, amelyben mindkét központ betölti sajátos szerepét a térség lakói javára.

Az épített környezeti értékek felmérése megtörténik, közülük néhány felújításra, restaurálásra kerül, új funkciót kap: bekapcsolásra kerül az idegenforgalom vérkeringésébe, illetve közösségi térként működik tovább. A településeképek esztétikusabbá válnak, a zöldfelületek száma, nagysága nő.

A környezettudatosság erősödik, a talajvédelemre a korábbiaknál nagyobb gondot fordítanak, a stratégiai vízkészletekkel való helyes gazdálkodásra tervek születnek. A belvízelvezető csatornák nagy részének rehabilitációja megvalósul, és lépések történnek a vízháztartás rendezése, a vízviSSzatartás természetes módja érdekében (tórehabilitáció, ártéri tájgazdálkodás az arra alkalmas helyeken). Gondot fordítanak a szélerózió elleni védelemre.

A közeledési kapcsolatok az úthálózat mennyiségi és minőségi fejlesztésével javulnak és ezáltal lehetőség nyílik az autópálya gazdaságfejlesztési előnyeinek mind nagyobb körben való kihasználására. A Mindszent-Baks híd tervezése beindul. A közműhálózat záródik.

A kistérség maximálisan kihasználja belső adottságait, ugyanakkor épít az autópálya és a Kecskemét-Szeged innovációs tengely által kínált külső lehetőségekre is. A szuburbanizációs zónák növekedése is javítja a kistérség megítélését.

A kistérségi intézményrendszer tovább erősödik, javul forrásbevonó és megkötő képessége.

III.6. Negatív forgatókönyv

Az integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási *program figyelmen kívül hagyása, illetve részbeni megvalósítása a következő fejlődési tendenciákat vetíti előre a kistérség számára:*

A kistérségben továbbra is jellemző marad az alacsony iskolai végzettség, a szakképzés és a nyelvi képzés hiánya, a képzett munkaerő elvándorlása (kivétel innovációs és logisztikai központ), ami a társadalmi integráció hiányát eredményezi. A munkanélküliség mutatói tovább romlanak, ami a magas roma lakosságot magában tömörítő Bakson fokozza a társadalmi feszültségeket. Az információs társadalomba való bekapcsolódás alapját jelentő modern kommunikációs hálózatok jelenléte ellenére azok kihasználtsági foka igen alacsony marad. A tudásalapú kistérségi társadalom megteremtése még várat magára.

Az összlakosság közel egyharmada tanyás területen él. A polarizálódás jegyében e területen néhány gazdaság megerősödése mellett periferizálódás felerősödése figyelhető meg. A koncentráltan megvalósult fejlesztések ellenére továbbra is jellemző az infrastrukturális elmaradottság, a bűnözés, az elöregedés, az egyéni tanyás gazdálkodás versenyképességének romlása. A helyzetet még súlyosbítja a szociális okú bevándorlás. A megélhetés forrásainak jelentős része még mindig a szürke és a fekete gazdaság határán mozog.

Az igen gyenge mezőgazdasági termőhelyi adottságok, az „egy lábon állás”, az alacsony feldolgozottsági szint, az egynemű tájhasználat, az adottságok figyelmen kívül hagyása együtt alacsony mezőgazdasági jövedelmezőséget jelent. Állandósul a vízháztartási szélsőségek – árvíz, belvíz, aszály – nem megfelelő kezelése. Az erdő és a gyepfelületek kiegyenlítő hatása alacsony. A vállalkozások technológiai korszerűsítése, a termékfejlesztés még mindig csak célként fogalmazódik meg. A most induló vállalkozások nem kapnak segítséget a kistérségen belül. Az együttműködés helyett inkább a versengés, a rivalizálás jellemző.

Az innovációs és gazdasági koordinációs központ fejlesztése elindul, amit a Kecskemét-Szeged tengely dinamikája is erősít. A komplex termálprogram megvalósítására is rendelkezésre áll a források egy jelentős része. Néhány szálláshely kialakul, a szolgáltatások száma és színvonala is emelkedik, de a marketing tevékenység és az összehangolt tematikus programcsomagok hiányában a vendégforgalom és hatékonyság nem nő jelentősen.

A táji, kulturális értékek degradálódása és a környezettudatosság hiánya is megfigyelhető. A települések nem igazán keltenek vonzó benyomást. A belvízcsatornák és vizes élőhelyek rehabilitálására e tervezési időszakban sem jut elég figyelem, energia, aminek következtében súlyosbodnak a vízkárok.

Az infrastrukturális beruházások elsődlegessége, prioritása megmarad a humán programokkal szemben, így e téren tapasztalható némi javulás. A közműhálózat záródik, a települések közötti úthálózat minősége javul, kerékpárutak épülnek.

A többcélú társulás megerősödik, egyre több feladatot vállal magára. Projektgyűjtési, pályázatírási tevékenységének hatékonysága, a programok fenntarthatósága javul, ezek azonban inkább a többcélú feladatokat érintik és nem az integrált program megvalósítására fókuszálnak.

III. 7. A prioritások és az intézkedések közötti kapcsolat

A következő táblázat a prioritások és az intézkedések közötti kapcsolatok rendszerét szemlélteti.

Intézkedés/prioritás	Társadalmi-területi integráció elősegítése	A versenyképes gazdaság megalapozása	Élhető és működő környezet kialakítása
I.1.1. Az oktatási intézményrendszer lehetőségeinek és az életen át tartó tanulás követelményeinek összehangolása	*	*	
I.1.2. A tudásalapú humán programok megvalósítása és a szociális ellátottság bővítése	*	*	
I.2.1. A tanyavilág infrastrukturális és humán ellátó rendszereinek fejlesztése	*	*	*
I.2.2. A tanyai gazdaság szélesítése, a több lábon állás lehetőségeinek megteremtése	*	*	
II.1.1. A táji adottságokhoz alkalmazkodó gazdálkodási rendszerek fejlesztése		*	*
II.1.2. Térségi innovációs együttműködések kialakítása	*	*	
II.1.3. Az adottságokhoz igazodó turizmus hálózatos fejlesztése	*	*	
II.1.4. Mikro-, kis- és középvállalkozások fejlesztése	*	*	
III.1.1. A természeti erőforrások környezettudatos hasznosítása		*	*
III.1.2. Az épített környezet és a táj harmóniájának megőrzése, fejlesztése	*		*
III.2.1. A területi vízháztartás javítása, az árvízvédelem fejlesztése		*	*
III.2.2. A közmű infrastruktúra fejlesztése		*	*
III.2.3. A közlekedési kapcsolatok minőségi fejlesztése	*	*	*

IV. Operatív program

Az operatív program célkitűzése, hogy megalapozza a rendelkezésre álló, illetve megszerezhető források hatékony, fenntartható felhasználását az árvízvédelmi, tájhasználati és intézményfejlesztési szempontból egyaránt paradigmaváltó integrált program jövőképek, céljainak elérése, a támogatható tevékenységek megvalósítása érdekében.

Az operatív program egységes szerkezet szerint és olyan részletességgel mutatja be a javasolt intézkedéseket, hogy a leírtak alapján lehetővé váljon az egyes intézkedések megvalósítása, a többletforrások bevonása. Az operatív program alapját képező intézkedések egységes szerkezetű adatlapokon kerültek további bontásra. Az intézkedések időtávja hét év, azaz 2007-2013 évekre terjed ki, igazodik az Európai Unió tervezési ciklusaihoz.

Az operatív program szerkezetében és tartalmi elemeiben követi az Európai Unió Strukturális Alapok felhasználására vonatkozó előírásait, ebben az értelemben megfelel az 1260/1999. sz. EK rendeletben előírtaknak, valamint figyelembe veszi a Strukturális Alapok tervezésére és programozási dokumentumaira vonatkozó kézikönyv (Vademecum) és az Európai Bizottság 3. számú módszertani munkafüzete (Monitoring és értékelési mutatók: indikatív módszertan) ajánlásait is. Az operatív program tartalmát, felépítését tekintve az Európai Unióban alkalmazott programozási dokumentumok közül leginkább a Program kiegészítő dokumentumnak feleltethető meg.

Az EU-konformitás biztosítása mellett az operatív program megfelel a 18/1998. (VI. 25.), a területfejlesztési koncepciók, programok és a területrendezési tervek tartalmi követelményeiről szóló KTM rendelet vonatkozó előírásainak is.

Az operatív adatlapok kulcsa és a program középpontja: a *támogatható tevékenységek*. Az adatlapokon az intézkedések sorszámának és megnevezésének feltüntetése után az *általános célok* felsorolása következik. Az intézkedések céljai szorosan illeszkednek a célpiramis céljaihoz.

A *szükségesség indoklása* cellában megtalálható az adott intézkedés vázlatos háttere, a szükségesség bemutatása, visszacsatolás a helyzetelemzésre, valamint utalás a támogatható tevékenységekre. Számszerű adatok ismertetésével azoknak a problémáknak a leírása, amelyeket a fenti intézkedés megvalósításával az adott területi egység, jelen esetben a Tisza-mente meg kíván oldani.

A következő rész az intézkedés tartalmának bemutatása, vagyis a *támogatható tevékenységek* leírása következik, ütemezéssel kiegészítve. Az ütemezésnél a fent hivatkozottaknak megfelelően a 2007-2013-ig terjedő évekre szól. A támogatható tevékenységek nagy része – a rendelkezésre álló – hét évet felöleli.

A *projekt kiválasztási kritériumnál* a területi lehatárolás és a tartalmi kiválasztási szempontokra utaló, de csak a speciális kritériumok kerültek megfogalmazásra.

Ezt követő monitoring mutatók három csoportba oszthatók: outputmutatók, eredménymutatók, hatásmutatók. Outputmutató minden, közvetlenül az intézkedéshez kapcsolható, fizikai és pénzügyi egységben mérhető mutató, amelyek közvetlenül a támogatásból valósulnak meg, amire a támogatást ténylegesen fordítják, amit megépítenek, amit megvalósítanak stb.

Az eredménymutatók a támogatható tevékenységek közvetlen és azonnali eredményeihez kapcsolható mutatók, amelyek információt szolgáltatnak a bekövetkező változásról. Az eredménymutatók egyaránt lehetnek fizikai és pénzügyi mutatók.

Az intézkedés keretében megvalósított támogatható tevékenységek eredményei együttesen egy hosszabb ideig fennmaradó pozitív hatást válthatnak ki. A projektek megvalósításához köthető, a projektek közvetlen eredményein túlmutató hatások mérését szolgálják a hatásmutatók.

A közreműködő szervezetek, amelyek az intézkedés megvalósításáért, a támogatható tevékenységek kívánt eredményeinek eléréséért felelősek. Ezek azon szervezetek, amelyek az intézkedés céljaihoz, tevékenységeihez kapcsolódó forrással rendelkeznek.

Kedvezményezettek köre címszó alatt azon szervezetek, önkormányzatok, illetve vállalkozások bemutatása és specifikálása történt meg, amelyek a konkrét támogatásból részesülhetnek, illetve a forrásból részesülő támogatható tevékenységek kedvezményezettjei lesznek/lehetnek, mint projektgazdák.

A *célcsoportokat* azok a személyek, szervezetek alkotják, akik közvetlen haszonélvezői lesznek a támogatásban részesülő tevékenységeknek. Tehát a célcsoport az a társadalmi csoport, amelynek a helyzetén javítani kívánatos. Bizonyos esetekben megegyeznek a kedvezményezettekkel, de el is térhetnek tőlük.

A *működési, megvalósítási terület* az intézkedés megvalósításának helyszínére utal, fontos elv hogy - amennyiben lehetséges - megjelenjenek a támogatható tevékenységekhez igazodó területi specifikumok.

Az intézkedés megvalósításához szükséges források számszerűsítése millió Ft-ban megtörtént. A jelenlegi tervezési időszak *forrásszámításainak* kiinduló pontja a támogatható tevékenységek tartalmát adó konkrét feladatok, illetve naturáliák meghatározása volt

A 2007–2013-as időszakra feltárássra kerültek azok a fő források (európai alapok, hazai költségvetési források, a kistérségen belüli források) amelyek segíthetik a támogatható tevékenységek megvalósítását. Ez utóbbi azért szükséges, mivel jelenleg a következő ciklusra vonatkozó Nemzeti Fejlesztési Terv még most készül, ezért a konkrét pályázatok a 2007–2013-as időszakra még nem ismertek.

A programnak azon túl, hogy a térségben élő, dolgozó, tanuló, ide látogató és befektetni szándékozó személyeknek, szervezeteknek kíván hosszú távú iránymutatást adni, továbbá célja, hogy a megfogalmazott intézkedések országos szintre emelkedjenek, az új Nemzeti (Átfogó) Fejlesztési Tervben is szerepet kapjon.

I. Prioritás: Társadalmi-területi integráció elősegítése

I.1. Specifikus cél: A tudásalapú fejlődés támogatása

Sorszám, megnevezés	I.1.1. Az oktatási intézményrendszer lehetőségeinek és az életen át tartó tanulás követelményeinek összehangolása
Általános célok	• A kulturális mintaadás, a minőségi kötődés elősegítése • A térség népességmegtartó erejének növelése, • A képzés és foglalkoztatás együttműködésének javítása. • A társadalmi modernizáció elősegítése
Szükségességének indoklása	A kistérség elsősorban az alapfokú oktatás követelményeit elégíti ki, középfokú oktatás a kistérség központjában, Kisteleken működik. A kistérségi központ önkormányzata (művészeti iskolát, gimnáziumot és szakközépiskolát, továbbá kollégiumot is működtet) vallja, hogy az oktatás révén kialakuló „tudás alapú” társadalom a város (és a kistérség) felemelkedésének egyik záloga. A kistérség általános iskolai tanulóinak 1712, középiskolai tanulóinak létszáma 331 volt 2003-ban, a gyereklétszám azonban csökkenő tendenciát mutat. Csökkenő gyereklétszám mellett nagyon nehéz iskolát fenntartani, oktatási színvonalat növelni. A jelenlegi körülmények között ezt csak egy kistérségi szerepet fölvállaló iskola képes megvalósítani, megfelelő gyereklétszámmal és ebből kiindulva egyes tantárgyak emelt szintű vagy tagozatos oktatásával. Ez viszont az oktatás-nevelési kapcsolat elszemélytelenedésével, a települési, családi és táji kötődés gyengülésével, illetve a tanyás térségben amúgyis gondot jelentő kirekesztődés kockázatával jár. A helyi tantervek és nevelési módszerek a helyi társadalmi és táji sajátosságokhoz alkalmazkodást segíthetik elő, kistérségi és települési szinten egyaránt. (Kapcsolódó intézkedések: I.2.1., I.1.2., II.1.1., III.1.1., III.1.2., III.2.1.) Az oktatási, képzési színvonal emelése érdekében szükség lenne a képzési kínálat bővítésére a helyi igényeknek megfelelően, ami az általános tantervű gimnáziumi és a postaforgalmi szakközépiskolai képzés mellett más, a helyi, térségi, regionális igényekhez igazodó képzések bevezetését teszi indokolttá. Ez magában foglalja érettségire épülő szakképzések, OKJ-képzések skálájának bővítését, valamint a felnőttképzés elindítását a térség gazdasági arculatához illeszkedő területeken (pl. mezőgazdasági képzés, alternatív jövedelemszerző tevékenységek oktatása, iskolarendszerű képzés, illetve tanfolyami keretek között). A képzési kínálat korszerűsítése mellett ugyanakkor elengedhetetlen az oktatási-nevelési intézmények infrastruktúrájának, információs-technológiai hátterének fejlesztése is. Az oktatási belső professzió mellett a gyakorlólhelyek fejlesztése, az EU-s modellek átvétele, a professzionális irányítás bevezetése és az élethosszig tartó tanulás attitűdjének

	elterjesztése is követendő fejlesztési irányt jelent. A középfokú oktatás és a foglalkoztatás fejlesztésére jó hatással lehet a kistérség fejlődése és a térségi gondoskodás erősödése.
--	---

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.1.1.1.	Helyi tantervek, pedagógiai módszerek fejlesztése	2007-2013
I.1.1.2.	A közművelődési intézményrendszer és a képzőhelyek innovációjának támogatása (infrastruktúra-fejlesztés, pályaválasztási tanácsadás, képzési hatékonyság és a munkahelyi igények nyomonkövetése; felnőttképzési stratégia elkészítése)	2007-2013
I.1.1.3.	Képzési-foglalkoztatási paktumok kidolgozása	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Komplex felnőttképzési programok • A foglalkoztatottsági szint tartós emelése, • A munkaképes korú népesség szakmai és általános képzettségi szintjének emelése • A paktum által lefedett terület nagysága és a foglalkoztatottak száma.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Stratégiák száma (db) • Az átképzéseken résztvevők száma (fő), • A képzési programok, tananyagok száma (db), • Felismert és gondozott tehetségek száma (fő), • Képzőhelyi innováció (mFt), • A foglalkoztatási paktumok száma (db), • A képzési-foglalkoztatási együttműködések száma (db).
Eredmény mutatók	• Koordinált és szélesebb spektrumú, az eltérő magatartásokat is toleráló oktatási-nevelési programok száma (db), • Az új tudásokkal rendelkezők száma (fő), • Gondozott tehetségek arányának növekedése (%), • A hiányszakmák csökkenése (db), • A térségi foglalkoztatási igények kielégítése, a munkanélküliség csökkenése (%).
Hatásmutatók	• A kulturális tőke emelése, • Kompetens, kreatív lokális társadalmi közösség erősödése, • A társadalmi csoportok közötti esélyegyenlőség növekedése, • A kistérség népességmegtartó képességének emelése, • A leszakadó társadalmi csoportok integrációja, • A képző intézmények térségi hatásának növekedése, • A foglalkoztatás bővülése, • A kistérség társadalmának kockázatvállaló képességének növekedése.

Közreműködő szervezetek	• Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, • Oktatási Minisztérium, • Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, • Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Kistelek Környéki Települések Többcélú Társulása, • Önkormányzatok.
Kedvezményezettek köre	• Civil szervezetek, alapítványok (települési, kistérségi vagy megyei területi hatókörrel), • Települési önkormányzatok oktatási-nevelési intézményei, • Munkaügyi Kirendeltség, • Csongrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, • Munkaadói és munkavállalói szervezetek, • Teleházak, • Kutatóintézetek, • Képző intézmények, • Csongrád Megyei Pedagógiai Intézet.
Célcsoport	• A kistérség lakossága

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.1.1.1.	Helyi tantervek, pedagógiai módszerek fejlesztése	Kistérségi települések
I.1.1.2.	A közművelődési intézményrendszer és a képzőhelyek innovációjának támogatása (infrastruktúra-fejlesztés, pályaválasztási tanácsadás, képzési hatékonyság és a munkahelyi igények nyomkövetése; felnőttképzési stratégia elkészítése)	Kistérségi települések
I.1.1.3.	Képzési-foglalkoztatási paktumok kidolgozása	Kistelek

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.1.1.1.	Helyi tantervek, pedagógiai módszerek fejlesztése	60
I.1.1.2.	A közművelődési intézményrendszer és a képzőhelyek innovációjának támogatása (infrastruktúra-fejlesztés, pályaválasztási tanácsadás, képzési hatékonyság és a munkahelyi igények nyomkövetése; felnőttképzési stratégia elkészítése)	560
I.1.1.3.	Képzési-foglalkoztatási paktumok kidolgozása	140
Összesen		760
Források megnevezése (2007–2013)	• Európai Szociális Alap, • Minisztériumi (ICSSZM, OM, FMM) céltámogatások, • Nemzeti Civil Alap, • Önkormányzati források, • Vállalkozói tőke, • Civil szervezetek forrásai.	

Sorszám, megnevezés	I.1.2. A tudásalapú humán programok megvalósítása és a szociális ellátottság bővítése
Általános célok	• A szerves fejlődés megerősítése • A nem kormányzati szervezetek fejlesztése • Együttműködések fokozása • Társadalmi érvényesülést segítő kompetenciák megszerzése
Szükségességének indoklása	A program szükségességét az információs társadalom eszméjének tágabb értelmezése indokolja. A szűkebb értelmezés alapján elmondható, hogy az információs társadalom kiépítésében az első lépéseket már megtette a kistérség. A térség egész területén modern kommunikációs hálózat áll a lakosság rendelkezésére. A digitalizáltság 100%-os, ami potenciálisan lehetővé teszi a magas szintű telematikai szolgáltatások kialakulását és igénybevételét. Sajnos e lehetőségektől lényegesen elmaradó informatikai aktivitás tapasztalható. A XXI. század nagy kérdése azonban az, hogy a differenciálódott társadalmi terekben képes lesz-e az egyén a maga (területi-közösségi) szervezetségét úgy megoldani, hogy annak ne kelljen függenie a korszakok ideológiáitól, nemzeti vagy európai alkalmazkodási játszmáktól, az autoritás és hatalom összefüggésrendjében kialakult sajátos helyzet külső determinánsaitól. Minden kistérség számára fontosak azok az integrációs törekvések, amelyekkel hosszú távon hatni lehet az előítéletek csökkentésére, a (roma és nem roma közösséggel és a saját egészséggel kapcsolatos) szemlélet és mentalitásváltásra, illetve a tolerancia erősítésére. Fontos ezért a civil szervezetek, lokálpatrióta mozgalmak további létrehozása, ösztönzése, illetve a már meglévő szervezetek megerősítésének segítése, a partneri viszony kialakításának kezdeményezése mindenképpen indokolt.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.1.2.1.	Szociális és egészségügyi prevenció fejlesztése, a humán ellátórendszer megerősítése közösségfejlesztők, szociális munkások és egészségvédők alkalmazásával	2007-2013
I.1.2.2.	Civil egyesületek hálózat és infrastruktúra fejlesztése, Civil Házak létrehozása, információs társadalom képzések a civilek és a vállalkozók számára	2007-2013
I.1.2.3.	Tolerancia, tradíció, Magyar államiság – Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark programfejlesztési lehetőségei a kistérségben	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Együttműködések intenzitása, • Az integrált program megvalósításának elősegítése, • A humán erőforrás növekedése.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• A közösségfejlesztők, szociális munkások, egészségvédők száma (fő), • Újonnan létrejött, megerősödött civil szervezetek száma (db), • Kidolgozott civil stratégiák száma (db), • Hálózatba szerveződött civil szervezetek száma (db), • Infrastrukturális beruházások nagysága (mFt), • Civil Házak száma, • Képzési programok száma (db), • a képzéseken résztvevő civilek, illetve vállalkozók száma (fő).
Eredmény mutatók	• Bevont többletforrások nagysága (Ft), • Megvalósított projektek száma (db), • Civil szervezetek által foglalkoztatottak száma (fő), • Innováció, kreativitás, önkéntes munka szerepének növekedése.
Hatásmutatók	• A település megtartó erejének növekedése, • Hatékonyabb forrásallokáció, • Identitástudat erősödése, • Az életminőség növekedése.

Közreműködő szervezetek	• Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium • Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium • Oktatási Minisztérium • Egészségügyi Minisztérium • Informatikai és Hírközlési Minisztérium • Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma • Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Hivatal • Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Kistélek Környéki Települések Többcélú Társulása • Települési önkormányzatok • Munkaügyi Kirendeltség
Kedvezményezettek köre	• Alapítványok, egyesületek, klubok (települési, kistérségi vagy megyei területi hatókörrel), • Települési cigány kisebbségi önkormányzatok, • Települési önkormányzatok intézményei, • Települési önkormányzatok, • Egyházak, • Teleházak, e-Magyarország pontok, • Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark.
Célcsoport	• A kistérség lakossága, civil szervezetei, közösségei

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.1.2.1.	Szociális és egészségügyi prevenció fejlesztése, a humán ellátórendszer megerősítése közösségfejlesztők, szociális munkások és egészségvédők alkalmazásával	A kistérség minden települése
I.1.2.2.	Civil egyesületek hálózat és infrastruktúra fejlesztése, Civil Házak létrehozása, információs társadalom képzések a civilek és a vállalkozók számára	A kistérség minden települése
I.1.2.3.	Tolerancia, tradíció, Magyar államiság – Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark programfejlesztési lehetőségei a kistérségben	Ópusztaszer és más települések

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.1.2.1.	Szociális és egészségügyi prevenció fejlesztése, a humán ellátórendszer megerősítése közösségfejlesztők, szociális munkások és egészségvédők alkalmazásával	210
I.1.2.2.	Civil egyesületek hálózat és infrastruktúra fejlesztése, Civil Házak létrehozása, információs társadalom képzések a civilek és a vállalkozók számára	140
I.1.2.3.	Tolerancia, tradíció, Magyar államiság – Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark programfejlesztési lehetőségei a kistérségben	280
Összesen		700

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Szociális Alap, • EGT (a Európai Gazdasági Térség) Finanszírozási Mechanizmus és a Norvég Alap, • ORTT pályázatok, • Minisztériumi (ICSSZM, OM, NKÖM, IHM) céltámogatások, • Nemzeti Civil Alap, • Önkormányzati források, • Civil szervezetek forrásai.
---------------------------------	--------------------	--

I.2. Specifikus cél: Tanyás területek felzárkóztatása, funkcionális megújítása

Sorszám, megnevezés	I.2.1. A tanyavilág infrastrukturális és humán ellátó rendszereinek fejlesztése
<i>Általános célok</i>	• Életkörülmények javítása, • Környezetszennyezések csökkentése (víztestek állapotának javítása, talajszennyezések csökkentése), • Külső erőforrásoktól való függőség csökkentése, • A tanyák (és társadalmuk) megújulásának segítése, • Az esélyegyenlőség és szolidaritás fokozása.
<i>Szükségességének indoklása</i>	A kistérség lakásainak, üdülőinek 36%-a külterületen található. A külterületi lakások aránya Kisteleken 13%, Bakson 1%, Balástyán 69%, Csengelén 60%, Ópusztaszeren 59%, míg Pusztaszeren 34%. A tanya eredetileg olyan magányos településforma, amely a mezőgazdasági munkahely és lakóhely sajátos egységét jelképezi. Különösen nagy jelentősége van az Alföld török utáni harcokat, sarcokat követő újrászerveződésében, benépesedésében. A rendszerváltás felerősítette a külterületek átalakulási folyamatát. A klasszikus szerepek napjainkban történő érvényesülését nehezíti a tisztázatlan mezőgazdasági viszonyok és támogatások. A tanyás térségek társadalma és gazdasága erősen polarizálódik, és lazulnak a települések és tanyáik közötti hagyományos emberi, családi kapcsolatok. A tanyás térségek társadalmára aránytalanul sok hárul a mélyszegénység folyamataiból. Összességében halmozott hátrányok jellemzőek a tanyás térségekben (gyors előregedés, elmagányosodás, (mély)szegénység és tartós munkanélküliség, romló gazdasági lehetőségek és közbiztonság, rossz megközelíthetőség, kirekesztődés). A többszörös szegregáció ezért a szociális szintű depriváció és földrajzi (térbeli) kirekesztettség között értelmezhető. A kistérségben a tanyán élők fokozottabb szociális segítségnyújtásra szorulnak. A tanyavilágot és a kisebb településeket megélhetési lehetőségek hiányában hosszú távon elnéptelenedés⁸ fenyegeti. A tanyai élet és gazdálkodás modernizálásának, illetve az oktatási, szociális és egészségügyi ellátásnak egyaránt legfontosabb feltétele a megközelíthetőség javítása. A tanyák infrastrukturális ellátottsága meglehetősen hiányos, a hagyományos hálózatépítő megoldások sok esetben irreálisan magas költségekkel járnak. Ezért szükséges a tanyák környezeti autonómiájának megteremtése.⁹ „Az autonómia tágabb értelemben olyan önállóság, mely az

⁸ A társadalmi, ökológiai, környezeti és települési értelemben vett gondozott állapot hiányának - a tanyás térségek határait túlhaladó - következményeivel.

⁹ MTA RKK (szerk.: Csáthi Bálint): Tanyakutatás 2005 Kutatási jelentések 1. füzet, Kecskemét. 2005.

	ésszerű lehetőségek szerinti legnagyobb mértékben a saját forrásokra való támaszkodást jelenti.” Ennek megfelelően az ivóvízellátás, szennyvízkezelés, hulladékkezelés és közlekedés területén jelentkező hiányosságokat oly módon kell megoldani, hogy csökkenjen az anyatelepüléstől való függés, illetve a tanyás térségek számára fontos környezeti erőforrások megőrzése biztosítva legyen. A vezeték ivóvízhálózat kiépítése továbbra is túl magas költséggel jár, ezért szükséges a víztisztítás alternatív módszereinek bevezetése, a rendelkezésre álló vízkészletek megőrzése érdekében pedig a tanyák vízfelhasználásának korszerűsítése. A szennyezések megelőzése, a vízbázis védelem érdekében szükséges a tanyákon, tanyacsoportokon az alternatív szennyvízkezelési megoldások bevezetése. Ugyanígy fontos feladat a környezetbe kerülő hulladékok csökkentése, a szennyezések felszámolása. A tanyák hulladékgazdálkodásánál is előtérbe kell helyezni a szelektív gyűjtést, a biológiailag lebomló hulladékok újrafelhasználási lehetőségének megteremtését. Az energiaellátás biztosításánál szintén az alternatív erőforrások előtérbe helyezése szükséges. A megújuló energiaforrások elterjesztésekor az adottságokat, az értékek védelmét és a beruházás megtérülését figyelembe véve kell megkeresni a megfelelő módszert és léptéket. A tanyák életképességének biztosítása érdekében további feladat az épületek korszerűsítése, a komfortfokozat emelése, illetve az elérhetőség javítása.
--	---

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.2.1.1.	A tanyák vízfelhasználásának korszerűsítése (fűtő kutak ártalommentesítése, víztisztítás alternatív módszereinek bevezetése, víz visszaforgató rendszerek kialakítása)	2007–2013
I.2.1.2.	Alternatív, kis léptékű szennyvízkezelő rendszer kialakítása	2007–2013
I.2.1.3.	A tanyák energetikai korszerűsítése, energiaellátásának biztosítása (villamosítás, alternatív megoldások)	2007–2013
I.2.1.4.	A tanyák elérhetőségének javítása, bekötő utak korszerűsítése	2007–2013
I.2.1.5.	A tanyák komfortfokozatának emelése	2007–2013
I.2.1.6.	Hulladékgazdálkodás alternatív megoldásainak bevezetése	2007–2013
I.2.1.7.	Külterület gondnoki hálózat létrehozása, a külterületi társadalom komplex felmérése, közös programalkotás	2007–2013
I.2.1.8.	Közösségi szervezethez, megújuló- és megtartóképesítő fejlesztő humán programok támogatása	2007–2013
I.2.1.9.	Speciális egészségmegőrző projektek és a szociális segítség professzionalizációjának támogatása	2007–2013
I.2.1.10.	Műszaki infrastruktúra (informatika és egyéb hagyományos közszolgáltatások) fejlesztése	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Modell-értékű projekt, • Környezetterhelés csökkentés hatékonysága,
---	--

	Interprofesszionális projektek, • Hálózatos együttműködések alapuló projektek, • A hagyományok fenntartása és innováció, • A közműves szennyvízelvezető és –tisztítóművel gazdaságosan el nem látható területekre vonatkozó Egyedi Szennyvízkezelés Nemzeti Megvalósítási Programjához (174/2003. (X. 28.) Korm. Rendelet) való illeszkedés.
--	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Ártalommentesített fűt kutak száma (db), • Vízfelhasználás (m³), • Egyedi szennyvíz-kezelő létesítmények száma (db), • Felszerelt napkollektorok száma (db), • Biomassza hasznosító kazánok, átmeneti tárolók (db), • Geotermikus energiát felhasználó rendszerek száma (db), • Beépített megújuló új villamosenergia kapacitás (kWh), • Korszerűsített bekötőutak hossza (km), • Komfortos lakások száma (db), • Szelektíven gyűjtött hulladék mennyisége (m³), • A komplex segítő szervezet költségvetése (mFt), • A szervezetben dolgozó szakalkalmazottak száma (fő), • A segítő tevékenység (tanyagondnoki és támogató szolgálat) súlya a szervezetben (%), • Civil, közösségi, hagyományörző programok, tantervek száma (db), • Az egészségügyi fejlesztések összege (m Ft) és a meg-, illetve felújított rendelők száma (db), • Az informatikai fejlesztések összege (mFt) és a jelzőrendszeres házigondozásba bekötött tanyák száma (db), • Hagyományos infrastruktúra fejlesztésére szánt források (m Ft).
Eredmény mutatók	• Csökken a gyógyszerkasszára szánt kiadás és az egy orvosra jutó betegségszám, illetve a kórházi kezelési nap (Ft, illetve fő), • Csökken az elmagányosodás negatív mentális hatása, • Az informatikai kultúra terjedése (fő), • Humán erőforrás-fejlesztés, új komplex területi ellátás meggyökeresedése a humán közszolgáltatások területén (fő), • Felszíni vizekbe kerülő N és P tartalom csökken (µg/l), • Egyedi szennyvíz-kezelő létesítményekkel ellátott háztartások aránya növekszik (%), • Megújuló energiahordozóval megtermelt/ megtermelhető hő- és villamos energia arányának növekedése (összesített hőértékben PJ/év vagy %.), • A tanyák állapotának javulása,

	• Javul a tanyák elérhetősége, megközelíthetősége, • A tanyákon élők környezettudatosság nő.
Hatásmutatók	• Felszíni és felszín alatti víztestek állapotának javulása, • Időszakos, szennyezett pangóvíz keletkezésének visszaszorulása, • Közegészségügyi mutatók javulása, • A hagyományos energiahordozóktól és energiainporttól való függőség mérséklődése, • A tanyák állapotának javulása, • Javul a tanyák elérhetősége, megközelíthetősége, • A tanyákon élők környezettudatosság nő, • Egészségtudatos magatartás kialakulása, • Az egyéni kockázatok csökkenése, • Társadalmi szolidaritás növekedése, • Tanyasi megtartóerő növekedése, • A tanyákon élők gazdasági ereje nő.
Közreműködő szervezetek	• Egészségügyi Minisztérium, • Belügyminisztérium, • Oktatási Minisztérium, • Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, • Energia Központ Kht., • Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Hivatal, • Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, • Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Kisteleki Kistérség Többcélú Társulása.
Kedvezményezettek köre	• Települési önkormányzatok, és azok társulásai, • Közintézmények, • Közhasznú társaságok, • Civil szervezetek, • Háziorvosok, Egészségpénztárak, • Kutatóintézetek, • Gazdasági vállalkozások, • Külterületi lakosság.
Célcsoport	• Külterületi lakosság

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.2.1.1.	A tanyák vízfelhasználásának korszerűsítése (fűrt kutak ártalommentesítése, víztisztítás alternatív módszereinek bevezetése, víz visszaforgató rendszerek kialakítása)	Külterületi lakott helyek (létező tanyák: Baks 9 db, Balástya 1275 db, Csengele 586 db, Kistelek 446 db, Ópusztaszer 483 db, Pusztaszer 399 db ¹⁰)
I.2.1.2.	Alternatív, kis léptékű szennyvízkezelő rendszer kialakítása	Külterületi lakott helyek
I.2.1.3.	A tanyák energetikai korszerűsítése, energiaellátásának biztosítása (villamosítás, alternatív megoldások)	Külterületi lakott helyek
I.2.1.4.	A tanyák elérhetőségének javítása, bekötő utak korszerűsítése	Külterületi lakott helyek
I.2.1.5.	A tanyák komfortfokozatának emelése	Külterületi lakott helyek
I.2.1.6.	Hulladékgazdálkodás alternatív megoldásainak bevezetése	Külterületi lakott helyek
I.2.1.7.	Külterület gondnoki hálózat létrehozása, a külterületi társadalom komplex felmérése, közös programalkotás	Külterületi lakott helyek
I.2.1.8.	Közösségi szervezetséget, megújuló- és megtartóképességet fejlesztő humán programok támogatása	Külterületi lakott helyek
I.2.1.9.	Speciális egészségmegőrző projektek és a szociális segítség professzionalizációjának támogatása	Külterületi lakott helyek
I.2.1.10.	Műszaki infrastruktúra (informatika és egyéb hagyományos közszolgáltatások) fejlesztése	Külterületi lakott helyek

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.2.1.1.	A tanyák vízfelhasználásának korszerűsítése (fűrt kutak ártalommentesítése, víztisztítás alternatív módszereinek bevezetése, víz visszaforgató rendszerek kialakítása)	960
I.2.1.2.	Alternatív, kis léptékű szennyvízkezelő rendszer kialakítása	1280
I.2.1.3.	A tanyák energetikai korszerűsítése, energiaellátásának biztosítása (villamosítás, alternatív megoldások)	1920
I.2.1.4.	A tanyák elérhetőségének javítása, bekötő utak korszerűsítése	1 280
I.2.1.5.	A tanyák komfortfokozatának emelése	640
I.2.1.6.	Hulladékgazdálkodás alternatív megoldásainak bevezetése	320
I.2.1.7.	Külterület gondnoki hálózat létrehozása, a külterületi társadalom komplex felmérése, közös programalkotás	
I.2.1.8.	Közösségi szervezetséget, megújuló- és megtartóképességet fejlesztő humán programok támogatása	
I.2.1.9.	Speciális egészségmegőrző projektek és a szociális segítség professzionalizációjának támogatása	

¹⁰ VÁTI Kht.–MTA RKK: Átfogó fejlesztési program a tanyás térségek helyzetének a javítására, különös tekintettel a tanyavillamosítási feladatokra, 2005. Budapest – Kecskemét

I.2.1.10.	Műszaki infrastruktúra (informatika és egyéb hagyományos közszolgáltatások) fejlesztése	
Összesen		6 400

Források (2007–2013)	megnevezése	• Minisztériumi (EM, IHM, ICSSZM; OM, BM, KvVM, GKM,) céltámogatások, • Európai Szociális Alap, • Európai Regionális Fejlesztési Alap, • EMVA, • Önkormányzati és regionális források, • Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok, • Vállalkozói tőke, • Lakossági hozzájárulás.
---------------------------------	--------------------	--

Sorszám, megnevezés	I.2.2. A tanyai gazdaság szélesítése, a több lábon állás lehetőségeinek megteremtése
Általános célok	• A hagyományos tanyasi életmód-értékek (gazdálkodás, tájfenntartás, épített örökség) megőrzése, • Életképes funkciók illeszkedő megszerzése.
Szükségességének indoklása	A Kisteleki kistérség lakosságának 29%-a külterületen él (második legmagasabb arány az országban). Az utóbbi évekre jellemző romló fejlettségi mutatók hátterében - az elszegényedés externáliái mellett - a hagyományos (egyéni, családi) tanyai mezőgazdálkodás versenyképességének romlása áll. A kistérségben összesen 3.708 tanya van¹¹, amelyek 80%-ára van adat. A tanyák majdnem egyötöde megszűnt (összedőlt), és közel negyedük lakatlan (904 db). Gazdasági funkciójú 17%-uk (ebből 0,1% vendéglátó), a fennmaradóknál (34%) a lakó funkció dominál. A lakó funkciójú tanyáknak ma már csak 42%-ában folytatnak emellett önellátó gazdálkodást, már több mint felében viszont szociálisan problémás a lakók helyzete. A hobbi tanyák aránya kicsi. A múltban a tanyákra jellemző sokszínű gazdálkodás körfolyamatokba szervezett volt, a külső források iránti szükségletek, a fel nem használt (illetve keletkezett) melléktermékek, hulladékok viszonylag alacsony szintjével. A lakófunkció a gazdálkodáshoz társult, és a tanyaiaknak általában kapcsolata volt (maradt) belterületi családtagjaikkal. E tradicionális gazdálkodás sokszínűsége természetes módon felelt meg a mai szóval multifunkcionalitásnak úgy, hogy egyszerre tett eleget a természeti- és környezeti értékek, adottságok védelmének, fejlesztésének, valamint a mezőgazdálkodás és a kiegészítő tevékenységek összehangolásának. A több lábon állás stratégiájának is megfelelően itt a környezetfenntartási kifizetések igénybevitelével megújítható funkciókról van szó. Ebbe a folyamatba illeszthető be napjainkban – új elemként - a tanyai turizmus, amely a gazdálkodási tevékenységet a vendégfogadás hátterének megteremtésével egészíti ki. A szociálisan problémás tanyák önellátás, újrakezdés felé segítése fontos feladat, melynek vannak hagyományai a kistérségben. (Kapcsolódó intézkedések: II.1.1., II.1.3., I.2.1.)

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.2.2.1.	A tanyai gazdálkodás, kiemelten a (zárt ciklusú) mezőgazdasági tevékenységek támogatása	2007-13
I.2.2.2.	A tanyai turizmus feltételeinek kialakítása	2007-13

¹¹ VÁTI Kht.–MTA RKK: Átfogó fejlesztési program a tanya térségek helyzetének a javítására, különös tekintettel a tanyavillamosítási feladatokra, 2005. Budapest – Kecskemét

I.2.2.3.	Megüresedő tanyák közösségi (pl. önkormányzati) birtokba vétele, turisztikai (kulturális) hasznosítása	2007-13
I.2.2.4.	A települések és a tanyás terek közötti összefogás erősítése	2007-13
I.2.2.5.	Gazdasági és közszolgáltatási szerepet betöltő tanyaközpontok fejlesztése	2007-13

Projekt kiválasztási kritériumok	• Előnyben részesíti a családi gazdálkodást, • Nem korlátozza a szociális mezőgazdaságot, • Az új (kiegészítő) funkciók illeszkednek a tradicionális gazdálkodási, környezeti elemekhez.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Gazdálkodó tanyák száma (db), • Turistákat fogadó tanyák száma (db), • Tanyai turizmusban résztvevő turisták száma (fő), • Községi funkciók számára felvásárolt tanyák száma, aránya a megüresedett tanyákból (db, %), • Tanyaközpontok megléte (+,-), • Gazdasági és közszolgáltatási funkciók elérhetőségi ideje (perc), • Tanyás érdekképviselői szervezetek száma (db), • Tanyagondnokok száma (fő).
Eredmény mutatók	• Tanyai gazdálkodás jövedelmezőségének növekedése (jövedelem/év), • Tanyai turizmusban résztvevők számának növekedése (fő/év), • Piacra termelő tanyák számának növekedése (%), • Készterméket (is) értékesítő tanyai gazdaságok számának növekedése (%), • Települések száma, ahol az önkormányzati testületben van tanyai képviselő (db), • Lakatlan, vagy megszűnt tanyák számának csökkenése (db), • Gazdasági funkciójú tanyák arányának növekedése (%).
Hatásmutatók	• Tanyákon élők életminőségének javulása, • Tanyák állapotának, környezetminőségének javulása, • A családi gazdaságok arányának növekedése a szociális mezőgazdasággal szemben.

Közreműködő szervezetek	• Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Kisteleki Kistérség Többcélú Társulása.
Kedvezményezettek köre	• Települési önkormányzatok, • gazdálkodók, • tanya tulajdonosok.
Célcsoport	• Tanyai lakosság, • Turisták.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.2.2.1.	A tanyai gazdálkodás, kiemelten a (zárt ciklusú) mezőgazdasági tevékenységek támogatása	A kistérség tanyás térségei
I.2.2.2.	A tanyai turizmus feltételeinek kialakítása	A kistérség tanyás térségei
I.2.2.3.	Megüresedő tanyák közösségi (pl. önkormányzati) birtokba vétele, turisztikai (kulturális) hasznosítása	A kistérség tanyás térségei
I.2.2.4.	A települések és a tanyás terek közötti összefogás erősítése	Kistérségi központ (Kistelek)
I.2.2.5.	Gazdasági és közszolgáltatási szerepet betöltő tanyaközpont fejlesztése	Településenként 1 központ

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.2.2.1.	A tanyai gazdálkodás, kiemelten a (zárt ciklusú) mezőgazdasági tevékenységek támogatása	1 900
I.2.2.2.	A tanyai turizmus feltételeinek kialakítása	50
I.2.2.3.	Megüresedő tanyák közösségi (pl. önkormányzati) birtokba vétele, turisztikai (kulturális) hasznosítása	60
I.2.2.4.	A települések és a tanyás terek közötti összefogás erősítése	130
I.2.2.5.	Gazdasági és közszolgáltatási szerepet betöltő tanyaközpontok fejlesztése	20
Összesen		2 160

Források megnevezése (2007–2013)	• EMVA ○ (Fizikai potenciál szerkezetváltását célzó intézkedések) – Hozzáadott érték a primer mezőgazdasági és erdészeti termeléshez ○ (Fizikai potenciál szerkezetváltását célzó intézkedések) – Farm modernizáció ○ (A mezőgazdasági termelés és termékek minőségének javítását célzó intézkedések) – Azon farmerek támogatása, akik részt vesznek az élelmiszer minőségi rendszerben • ERFA ○ (Turizmus) – Természeti és kulturális értékek védelme, mint a fenntartható turizmusfejlesztés lehetősége ○ (Turizmus) – Új, magasabb hozzáadottértéket jelentő turisztikai szolgáltatások fejlesztése ○ (Környezetvédelem) – KKV-knak támogatás a költséghatékony környezeti menedzsment rendszerek bevezetésére és a szennyezésmegelőző technológiák átvételére és használatára • Hazai forrás.
--	---

II. Prioritás: A versenyképes gazdaság megalapozása

II.1. Specifikus cél: Az adottságokhoz alkalmazkodó diverzifikált gazdaság hálózatos fejlesztése

<i>Sorszám, megnevezés</i>	II.1.1. A táji adottságokhoz alkalmazkodó gazdálkodási rendszerek fejlesztése
<i>Általános célok</i>	• Népeségmegtartó gazdaság és gazdálkodás, • Vidéki életminőség javítása, • Foglalkoztatás növelése a diverzifikáció által, • Versenyképesség növelése, • Környezetminőség javítása.
<i>Szükségességének indoklása</i>	A kistérségre a homokhátsági részeken nagyrészt a laza, száraz, szerkezet nélküli, igen gyenge termőképességű, defláció által veszélyeztetett homoktalajok jellemzők. Ezek fenntartható hasznosításához biztosítani kell a talajfedettséget, az adottságokhoz alkalmazkodó területhasználatot, a tápanyag-utánpótló és talajszerkezet-javító agrotechnikát. Ehhez szükséges a homoki ültetvények telepítése, szárazságtűrő, melegigényes növényfajták alkalmazása, a gyepterületek legeltetéssel történő hasznosítása. A kistérség Baks-ópusztaszeri részén fekvő ártéri öblözet a legmagasabb fokú belvíz-veszélyeztetettségű kategóriába tartozik. Megoldást a gyakori belvízkárokkal is jelzett adottságoknak megfelelően megválasztott gazdálkodási módok bevezetése jelenthet. Az ökológiai gazdálkodás bevezetése, illetve elterjesztése a környezetminőség javítását, az egészséges termékek iránti kereslet kielégíthetőségét, a versenyképességet, a munkaerő-lekötést segíti elő. (Kapcsolódó intézkedés: I.2.2, III.1.1.)

<i>Sorszám</i>	<i>Támogatható tevékenységek</i>	<i>Ütemezés</i>
II.1.1.1.	Ártéri öblözet vízháztartási viszonyoknak megfelelő területhasználatának kialakítása	2007-2013
II.1.1.2.	Ökológiai gazdálkodás elterjesztése, fenntartása	2007-2013
II.1.1.3.	Fenntartható homoki gazdálkodás elterjesztésére mintagazdaság létrehozása, működtetése	2007-2013
II.1.1.4.	Homoki szőlőültetvény telepítése, rekonstrukciója, fenntartása	2007-2013
II.1.1.5.	Extenzív, legeltetésre alapozott állattartás	2007-2013
II.1.1.6.	Integrált, szabadföldi és hajtattott növénytermesztés továbbfejlesztése	2007-2013
II.1.1.7.	Hűtő-tároló-feldolgozó-csomagoló kapacitás társulati formában történő növelése, technológiai fejlesztése, helyi kisüzem létesítése, működtetése	2007-2013
II.1.1.8.	Termelői-értékesítési szövetkezők létrehozása, működtetése	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• talajfedettséget, nedvességmegőrzést biztosító és talajszerkezet-javító agrotechnika alkalmazása, • homoki szőlőfajták, szárazságtűrő, alacsony tápanyagigényű, melegigényes növényfajták preferálása, • Ritka növényfajták fenntartása, pl. Kisteleki földimogyoró, • gyakori belvízkárokkal sújtott területek, szikesek intenzív szántóföldi termelésből történő kivonása, gyepes, vizes élőhely, extenzív halastó kialakítása.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• intenzív művelésű szántóterület (ha), • biotermékek száma (db/termékfajta), • ökológiai gazdálkodás területe (ha), • állatlétszám (db), • szőlőterület (ha).
Eredmény mutatók	• intenzív hasznosítású szántóterület csökkenése (ha), • ökológiai gazdálkodás területének növekedése (ha), • szőlőterület növekedése (ha), • állatlétszám növekedése (db), • foglalkoztatottak létszámának növekedése (fő).
Hatásmutatók	• biodiverzitás és környezetminőség javulása, • népességmegtartó képesség növekedése, • kistérség kiegyenlítettebb fejlődése, • tájkép javulása, • aszály és belvízkárok csökkenése, • versenyképesség és életminőség javulása.

Közreműködő szervezetek	• Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Csongrád Megyei Földművelésügyi Hivatal, • Csongrád Megyei Agrárkamara, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Kistelek Környéki Települések Területfejlesztési Társulása, • Települési Önkormányzat.
Kedvezményezettek köre	• Települési Önkormányzat, • Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, gazdasági szervezetek.
Célcsoport	• Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, • Lakosság.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
II.1.1.1.	Ártéri öblözet vízháztartási viszonyoknak megfelelő területhasználatának kialakítása	Baks - Ópusztaszer
II.1.1.2.	Ökológiai gazdálkodás elterjesztése, fenntartása	Kisteleki kistérség
II.1.1.3.	Fenntartható homoki gazdálkodás elterjesztésére mintagazdaság létrehozása, működtetése	Kisteleki kistérség, elsősorban Csengele, Kistelek, Balástya, Pusztaszer, Ópusztaszer
II.1.1.4.	Homoki szőlőültetvény telepítése, rekonstrukciója, fenntartása	Kisteleki kistérség, elsősorban Kistelek, Pusztaszer, Csengele
II.1.1.5.	Extenzív, legeltetésre alapozott állattartás	Kisteleki kistérség
II.1.1.6.	Integrált, szabadföldi és hajtatott növénytermesztés továbbfejlesztése	Kisteleki kistérség, elsősorban Baks, Ópusztaszer, Balástya, Kistelek
II.1.1.7.	Hűtő-tároló-feldolgozó-csomagoló kapacitás társulati formában történő növelése, technológiai fejlesztése, helyi kisüzem létesítése, működtetése	Kisteleki kistérség
II.1.1.8.	Termelői-értékesítési szövetkezők létrehozása, működtetése	Kisteleki kistérség

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 M Ft
II.1.1.1.	Ártéri öblözet vízháztartási viszonyoknak megfelelő területhasználatának kialakítása	490
II.1.1.2.	Ökológiai gazdálkodás elterjesztése, fenntartása	500
II.1.1.3.	Fenntartható homoki gazdálkodás elterjesztésére mintagazdaság létrehozása, működtetése	80
II.1.1.4.	Homoki szőlőültetvény telepítése, rekonstrukciója, fenntartása	90
II.1.1.5.	Extenzív, legeltetésre alapozott állattartás	400
II.1.1.6.	Integrált, szabadföldi és hajtatott növénytermesztés továbbfejlesztése	300
II.1.1.7.	Hűtő-tároló-feldolgozó-csomagoló kapacitás társulati formában történő növelése, technológiai fejlesztése, helyi kisüzem létesítése, működtetése	1920
II.1.1.8.	Termelői-értékesítési szövetkezők létrehozása, működtetése	300
Összesen		4080

Források megnevezése (2007–2013)	• Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap, • Minisztériumi (FVM, KvVM) céltámogatás, • Önkormányzati forrás, • Vállalkozói tőke.
---	--

Sorszám, megnevezés	II.1.2. Térségi innovációs együttműködések kialakítása
Általános célok	• A vállalkozások versenyképességének növelése, • A helyi vállalkozások együttműködésének növelése, • A térség innovációs potenciáljának javítása, • Foglalkoztatási és megélhetési helyzet javítása.
Szükségességének indoklása	A vállalkozási sűrűség a kistérségben alacsony, a kistérség egyértelműen vidékies jegyeket hordoz. A kistérség agrárjellegű, tanyás térség, ahol a gazdaságot dominánsan a mezőgazdaság határozza meg. Az ipar és a szolgáltatások jelentős része is a mezőgazdasághoz kapcsolódik. A mezőgazdaság azonban egyre kevesebb embernek nyújt megélhetést. Az iparnak korábban nem volt hagyománya – kivéve a szolgáltató jellegű kisipart és kézművességet. A gazdasági fejlődés kulcstényezője ezek alapján a diverzifikáció, azaz a vállalkozások számának növelése, illetve a kistérségben jellemző gazdasági-tevékenységi körök bővítése. A diverzifikáció és a vállalkozások eredményességének növelése a vállalkozásfejlesztési tevékenységeken túl a helyi vállalkozások együttműködésében rejlő előnyök kihasználásával, illetve az innovációs potenciál erősítésével érhető el. Az innováció támogatása a korszerű gazdasági szerkezet megteremtésének legfontosabb feltétele. (Kapcsolódó intézkedés: II.1.4.)

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.1.2.1.	Vállalkozások innovációs tevékenységének elősegítése	2007-2013
I.1.2.2.	Innovációra, illetve K+F-re épülő vállalkozói együttműködések támogatása	2007-2013
I.1.2.3.	Vállalkozói és innovációs központ (inkubátor ház) kialakítása, vállalkozásfejlesztési szolgáltatások	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• a fejlesztés innovativitása, • vállalkozások versenyképességére gyakorolt hatása, • foglalkoztatásra gyakorolt hatás, • helyi piac bővítésére gyakorolt hatás, • együttműködő, illetve a szolgáltatásokkal elért vállalkozások száma, térségi jelleg.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Vállalkozói együttműködések száma (db), • Vállalati innovációs fejlesztések száma (db), • Megvalósult technológiai transzferek száma (db), • Vállalkozói-innovációs központban működő vállalkozások száma (db).
Eredmény mutatók	• Vállalkozások száma (db), • Vállalkozói szektorban foglalkoztatottak száma (fő).
Hatásmutatók	• Gazdasági aktivitás növekedése (%), • A foglalkoztatási helyzet javulása (%),

	- Vállalkozói aktivitás növekedése (db/ezer fő), - Innovatív vállalkozások számának növekedése (%).
Közreműködő szervezetek	- Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, - Magyar Vállalkozásfejlesztési Kht., - Magyar Fejlesztési Bank Rt., - Kutatás-Fejlesztési Pályázati és Kutatáshasznosítási Iroda, - Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, - Dél-Alföldi Regionális Innovációs Ügynökség, - Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, - Önkormányzatok.
Kedvezményezettek köre	- Mikro-, kis- és középvállalkozások, - Progress Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, - Települési önkormányzatok.
Célcsoport	- Vállalkozások, kiemelten mikro-, kis- és középvállalkozások, - Vállalkozásoknál alkalmazásban állók.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.1.2.1.	Vállalkozások innovációs tevékenységének elősegítése	Kistérség minden települése
I.1.2.2.	Innovációra, illetve K+F-re épülő vállalkozói együttműködések támogatása	Kistérség minden települése
I.1.2.3.	Vállalkozói és innovációs központ (inkubátor ház) kialakítása, vállalkozásfejlesztési szolgáltatások	Kistérség minden települése

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.1.2.1.	Vállalkozások innovációs tevékenységének elősegítése	310
I.1.2.2.	Innovációra, illetve K+F-re épülő vállalkozói együttműködések támogatása	60
I.1.2.3.	Vállalkozói és innovációs központ (inkubátor ház) kialakítása, vállalkozásfejlesztési szolgáltatások	80
Összesen		450

Források (2007–2013)	megnevezése	- Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA); releváns támogatási terület: „1. K+F, innováció és vállalkozás”, - Vállalkozói tőke, - Önkormányzati források.
-----------------------------	--------------------	--

Sorszám, megnevezés	II.1.3. Az adottságokhoz igazodó turizmus hálózatos fejlesztése
Általános célok	• A térség turisztikai vonzerejének növelése, • A minőségi vendégforgalom gyarapítása, • A vendégek hosszabb idejű tartózkodásának elérése.
Szükségességének indoklása	A fejlesztés területei a kistérség legfőbb turisztikai vonzerőire, gazdag kulturális hagyományaira, épített- valamint természeti és táji értékeinek védelmére és méltó bemutatására alapozva alakíthatók ki. A cél az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark mellett gazdag, néprajzi és népművészeti értékekből is táplálkozó kulturális turizmus még hatékonyabb élénkítése, a szállásadók, turisztikai szervezetek és kézműiparosok összefogása által létrejövő közös kiállítások, vásárok rendezése révén. A térség termálkincsére alapozva, a kisteleki gyógy és élményfürdő megvalósulása esetén az egészségturizmus palettája is jelentékenyen bővül. Folyamatban van már a termálprogram keretében a közintézmények termálfűtésének fejlesztése. A vízi és kerékpáros turizmus terén célként fogalmazódik meg a Tisza térségi bekapcsolása az Alföld túraútvonalába, települések közötti kerékpárutak kiépítése és a települések aktív részvétele a minőségi szolgáltatások nyújtásával. (Kapcsolódó intézkedés: III.2.3.) Fontos a lovaglás és horgászás már meglévő kedvező lehetőségeinek minőségi fokozása. A védett területeken az ökoturisztikai létesítmények, programok megvalósítása a térség természeti szépségeinek megismerését segítheti elő. A falusi turizmus minőségi fejlesztése reális lehetőség, a növekvő igényekre alapozva. A kistérségben minél több minősített falusi szálláshelyre és hozzá kapcsolódó „vendégasztal” kínálására volna szükség. A további közös programok a szállásadók, gazdák és az értékvédők-bemutatók összefogásán keresztül valósulhatnak meg. (Kapcsolódó intézkedés: I.2.2., II.1.1., III.1.1., III.1.2.) Az ifjúság szabadidős tevékenységének minőségi biztosítása kiemelt feladat. A térség növekvő turisztikai bevételének záloga fenti programok és szolgáltatások programcsomagokként való kialakítása, szervezése és értékesítése. Fontos szempont emellett az eredmények elérésében résztvevő értékvédelem térségi szintű elszámolásba való bevonása. A bevételnövelési lehetőségek érvényesítésének feltétele a turisztikai infrastruktúra fejlesztése. A minőségi, differenciált szálláskínálatban a szálloda, panzió kapacitás, a fizetővendéglátás és a táborozási lehetőségek növelése az elérendő cél. Az esztétikus települési és tájképi környezet az idelátogató vendégek számára marasztaló tényező. Ezért a

	településkép-javítást, a higiéniai létesítményeket és parkolási feltételeket is meg kell valósítani. A turisztikai célú tájékoztatás a térségben még fejlesztésre szorul. Ez összehangolt módon kistérségi szinten valósítandó meg idegenforgalmi szervezetek közreműködésével. (Kapcsolódó intézkedés: III.1.2.)
--	---

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
II.1.3.1.	Kulturális rendezvények szervezése	2007–2013
II.1.3.2.	Alkotóházak, kiállítótermek létesítése, templomromok és régészeti ásatások turisztikai bemutatása	2007–2013
II.1.3.3.	Kisteleki gyógy és termálfürdő, élménycentrum kialakítása, termálfűtés fejlesztések	2007–2013
II.1.3.4.	Ifjúsági turizmus fejlesztése (Erdei iskolák, táborok szervezése, erdei túrapályák, sport- és szabadidőközpontok kialakítása)	2007–2013
II.1.3.5.	A falusi turizmus programkínálatának bővítése	2007–2013
II.1.3.6.	Kerékpáros létesítmények építése és háttér szolgáltatások biztosítása	2007–2013
II.1.3.7.	Víziturisztikai létesítmények kiépítése	2007–2013
II.1.3.8.	Horgász programok kínálása, lovardák, lovastanyák építése	2007–2013
II.1.3.9.	Együttműködésen alapuló turisztikai programcsomagok kialakítása és lebonyolítása	2007–2013
II.1.3.10.	Differenciált, széles skálájú szállás- és vendéglátóhely kínálat megvalósítása	2007–2013
II.1.3.11.	Közös térségi turisztikai kiadványok és a tájékoztatás minőségének fokozása	2007–2013
II.1.3.12.	Településkép vonzóvá tétele	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• A hagyományokhoz és adottságokhoz igazodó kínálatbővítés, • Népelességmegtartó és identitástudat növelő program kialakítás, • Helyi munkaerőt foglalkoztató vállalkozások létrejötte, • Családi és gyermekudultetés elősegítése, • Komplex turisztikai termékek kialakításához való hozzájárulása, • Településkép javítását szolgáló és egyediséget jelentő fejlesztés, • Helyi lakosság életkörülményeit is pozitívan befolyásoló beruházás, • Természetmegőrzés, • Együttműködési szándék, • Illeszkedés a megyei, regionális és országos fejlesztési koncepciókhoz, programokhoz., • A természeti-tájszerkezeti adottságokhoz igazodó szálláshelyek fejlesztése.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Új turisztikai programok száma (db), • Új turisztikai bázisok, bemutatóhelyek, centrumok száma (db), • Rendezvények száma (db), • Térségbe látogatók száma (fő), • Táborozásban résztvevő gyerekek száma (fő), • Kiépült kerékpárút hossza (km), • Marketing termékek száma (pl), • Szállásférőhelyek száma (db), • Szolgáltató egységek száma (db), • Tájékoztató táblák, kiadványok száma (db), • Parkosított, kivilágított egységek száma, területe (db, ha), • Kampányok, akciók száma (db), • Koordinált programok, programcsomagok száma(db).
Eredmény mutatók	• A kistérségbe látogatók száma nő, • Új épített értékekkel gazdagodik a térség, • Turisztikai vonzerő, sokszínűség alakul ki, • A térségi hagyományt folytatók köre bővül, • Tájékoztató javul, • Vendégforgalom növekedése (%), • Vendégéjszakák számának növekedése (%), • A kistérség marketing arculatának kialakulása, • A marketing és tanácsadó vállalkozások számának növekedése, • A települések idegenforgalmi vonzereje nő, • A kistérségi tudat erősödése.
Hatásmutatók	• Alternatív jövedelemszerzési lehetőség alakul ki, • Az idegenforgalomból származó bevételek nőnek, • A kistérség ismertsége nő, • A foglalkoztatás bővül, • Alternatív jövedelemszerzési lehetőség alakul ki, • Az életszínvonal emelkedik, • A térségi hagyományok felélednek.

Közreműködő szervezetek	• Miniszterelnöki Hivatal, • Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, • Magyar Turizmus Rt, • Regionális Idegenforgalmi Bizottság, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Települési önkormányzatok.
--------------------------------	--

Kedvezményezettek köre	• Idegenforgalmi, turisztikai vállalkozások, • Civil szervezetek, • Települési Önkormányzatok, • Vállalkozók, szolgáltatók, • Helyi önkormányzati társulások, • Helyi kistérségi, megyei, regionális fejlesztési szervezetek, • Lakosság.
Célcsoport	• Lakosság, • Vendégek.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
II.1.3.1.	Kulturális rendezvények szervezése	Kistelek, Balástya, Ópusztaszer, Baks, Csengele, Pusztaszer
II.1.3.2.	Alkotóházak, kiállítótermek létesítése, templomromok és régészeti ásatások turisztikai bemutatása	Kistelek, Balástya, Ópusztaszer, Baks, Csengele
II.1.3.3.	Kisteleki gyógy és termálfürdő, élménycentrum kialakítása, termálfűtés fejlesztések	Kistelek
II.1.3.4.	Ifjúsági turizmus fejlesztése (Erdei iskolák, táborok szervezése, erdei túrapályák, sport- és szabadidőközpontok kialakítása)	Kistelek, Balástya, Ópusztaszer, Baks, Csengele, Pusztaszer
II.1.3.5.	A falusi turizmus programkínálatának bővítése	Balástya, Ópusztaszer, Baks, Csengele, Pusztaszer
II.1.3.6.	Kerékpáros létesítmények építése és háttér szolgáltatások biztosítása	Kistelek-Balástya, Kistelek-Ópusztaszer között
II.1.3.7.	Víziturisztikai létesítmények kiépítése	Baks
II.1.3.8.	Horgász programok kínálása, lovardák, lovastanyák építése	Kistelek, Balástya, Ópusztaszer, Baks, Csengele, Pusztaszer
II.1.3.9.	Együttműködésen alapuló turisztikai programcsomagok kialakítása és lebonyolítása	Kistelek Ópusztaszer
II.1.3.10	Differenciált, széles skálájú szállás- és vendéglátóhely kínálat megvalósítása	Kistelek, Balástya, Ópusztaszer, Baks, Csengele, Pusztaszer
II.1.3.11	Közös térségi turisztikai kiadványok és a tájékoztatás minőségének fokozása	Kistelek, Balástya, Ópusztaszer, Baks, Csengele, Pusztaszer
II.1.3.12	Településkép vonzóvá tétele	Kistelek, Balástya, Ópusztaszer, Baks, Csengele, Pusztaszer

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
II.1.3.1.	Kulturális rendezvények szervezése	1260
II.1.3.2.	Alkotóházak, kiállítótermek létesítése , templomromok és régészeti ásatások turisztikai bemutatása	2100
II.1.3.3.	Kisteleki gyógy és termálfürdő, élménycentrum kialakítása, termálfűtés fejlesztések	4000

II.1.3.4.	Ifjúsági turizmus fejlesztése (Erdei iskolák, táborok szervezése, erdei túrapályák, sport- és szabadidőközpontok kialakítása)	840
II.1.3.5.	A falusi turizmus programkínálatának bővítése	840
II.1.3.6.	Kerékpáros létesítmények építése és háttér szolgáltatások biztosítása	120
II.1.3.7.	Vízituristicai létesítmények kiépítése	100
II.1.3.8.	Horgász programok kínálása, lovardák, lovastanyák építése	150
II.1.3.9.	Együttműködésen alapuló turisztikai programcsomagok kialakítása és lebonyolítása	400
II.1.3.10	Differenciált, széles skálájú szállás- és vendéglátóhely kínálat megvalósítása	5600
II.1.3.11	Közös térségi turisztikai kiadványok és a tájékoztatás minőségének fokozása	500
II.1.3.12	Településkép vonzóvá tétele	240
Összesen		16150

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Regionális Fejlesztési Alap, • Önkormányzati források, • Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium célleírányzatai, • Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok, • saját erő, • hitel.
---------------------------------	--------------------	--

Sorszám, megnevezés	II.1.4. Mikro-, kis- és középvállalkozások fejlesztése
Általános célok	• A vállalkozási aktivitás növelése, • A mikro-, kis- és középvállalkozások versenyképességének növelése, • A térség gazdasági diverzifikációja, • Foglalkoztatási helyzet javítása.
Szükségességének indoklása	A kreatív kistérségben az országos és a vidéki átlaghoz viszonyítva is kevés vállalkozás működik, ami elsősorban agrár- és falusias jellegéből adódik. A térségközpontban, Kisteleken működik a vállalkozások majdnem fele (47 %). A kistérség vállalkozásainak jelentős része azonban kényszervállalkozás, hiszen a gazdasági szerkezetváltás következtében sokan alkalmazottból vállalkozóvá váltak. Az agrárdominanciát mutatja a mezőgazdaságban működő vállalkozások országos átlagot többszörösen meghaladó aránya (22 %). A Kisteleki kistérségben nincs 250 főnél több személyt foglalkoztató vállalkozás, valamennyi vállalkozás KKV. A foglalkoztatottak számát tekintve a vállalkozások döntő többsége mikrovállalkozás (34 %). A külföldi befektetői érdeklődés csekély. Mindezek alapján a kistérség gazdasági fejlődése a helyi KKV-k versenyképességétől függ. A gazdasági fejlődéshez, a foglalkoztatás növeléséhez így a KKV-k helyzetbe hozása, piaci versenyképességük javítása szükséges. Ezt elérni a technológiai korszerűsítésre, termékfejlesztésre irányuló fejlesztések támogatásával, a piac értékesítési lehetőségeinek megteremtésével, vállalkozásfejlesztési szolgáltatásokkal, az ipari és logisztikai infrastruktúra kiépítésével lehetséges. Kapcsolódó intézkedések: II.1.2.)

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
II.1.4.1.	Ipari park kialakítása, fejlesztése	2007-2013
II.1.4.2.	Helyi termékpiacon, árusítóhelyek kialakítása, értékesítés logisztikai feltételeinek javítása (Agrár-logisztikai központ, Dísznövény Árverési Csarnok, Vásártér)	2007-2013
II.1.4.3.	Vállalkozások technológiai korszerűsítése, termékfejlesztés	2007-2013
II.1.4.4.	Alternatív jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, hagyományos kézmű- és kisipari tevékenységek fejlesztése	2007-2013
II.1.4.5.	Minőségi termékek piacra jutásának támogatása: marketing, minőségbiztosítási rendszerek bevezetése	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• a szolgáltatással elért vállalkozások száma, térségi jelleg, • innovativitás, • vállalkozások jövedelmére és versenyképességére gyakorolt hatás, • foglalkoztatásra gyakorolt hatás, új munkahelyek, • helyi piac bővítésére gyakorolt hatás.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Végrehajtott technológiai és termékfejlesztések, új termékek és tevékenységek száma (db), • Bevezetett minőségbiztosítási rendszerek, tanúsítványok, védjegyek szabványok száma (db), • Kialakított termékpiacok és árusító helyek száma (db), • Ipari parkban működő vállalkozások száma (db).
Eredmény mutatók	• Mikro-, kis- és középvállalkozások száma (db), • KKV szektorban foglalkoztatottak száma (fő).
Hatásmutatók	• Vállalkozói aktivitás javul (db/ezer fő), • A helyben történő foglalkoztatás bővül (%), • A KKV-k nettó árbevételének növekedése (%).
Közreműködő szervezetek	• Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Önkormányzatok, • Progress Vállalkozásfejlesztési Alapítvány.
Kedvezményezettek köre	• Mikro-, kis- és középvállalkozások, • A logisztikai-kereskedelmi létesítmények működésében érdekelt mezőgazdasági termelők, vállalkozások, • Települési önkormányzatok, • Kistérségi szervezet.
Célcsoport	• Mikro-, kis- és középvállalkozások, ipari vállalkozások, • Az ipari vállalkozásokban alkalmazásban állók, • KKV-knál alkalmazásban állók, A logisztikai-kereskedelmi létesítmények működésében érdekelt mezőgazdasági termelők, vállalkozások.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
II.1.4.1.	Ipari park kialakítása, fejlesztése	Kistelek
II.1.4.2.	Helyi termékpiacok, árusítóhelyek kialakítása, értékesítés logisztikai feltételeinek javítása (Agrár-logisztikai központ, Dísznövény Árverési Csarnok, Vásártér)	Kistelek, Ópusztaszer
II.1.4.3.	Vállalkozások technológiai korszerűsítése, termékfejlesztés	Kistérség minden települése
II.1.4.4.	Alternatív jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, hagyományos kézmű- és kisipari tevékenységek fejlesztése	Kistérség minden települése
II.1.4.5.	Minőségi termékek piacra jutásának támogatása: marketing, minőségbiztosítási rendszerek bevezetése	Kistérség minden települése

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
II.1.4.1.	Ipari park kialakítása, fejlesztése	300
II.1.4.2.	Helyi termékpiacok, árusítóhelyek kialakítása, értékesítés logisztikai feltételeinek javítása (Agrár-logisztikai központ, Dísznövény Árverési Csarnok, Vásártér)	600
II.1.4.3.	Vállalkozások technológiai korszerűsítése, termékfejlesztés	800
II.1.4.4.	Alternatív jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, hagyományos kézmű- és kisipari tevékenységek fejlesztése	180
II.1.4.5.	Minőségi termékek piacra jutásának támogatása: marketing, minőségbiztosítási rendszerek bevezetése	300
Összesen		2 180

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA); releváns támogatási terület: „1. K+F, innováció és vállalkozás” illetve „Vidéki körzetek és halászatától függő területek gazdasági diverzifikációja” • Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA); releváns támogatási terület: 3. tengely: A vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság diverzifikálása, 52. cikk • Önkormányzati források, • Vállalkozói tőke.
---------------------------------	--------------------	--

III. Prioritás: Élhető és működő környezet kialakítása

III.1. Specifikus cél: Természeti és építészeti értékek megőrzése és fenntartható használata

Sorszám, megnevezés	III.1.1. A természeti erőforrások környezettudatos hasznosítása
<i>Általános célok</i>	• Talajvédelmet és vízvisszatartást elősegítő tájhasználat kialakítása, • A talajok fizikai pusztulását és kémiai terhelését csökkentő szántóföldi növénytermesztési és állattartási eljárások elterjesztése, • Vízürszerek rehabilitációja, élővízzé alakítása, • Termálvizek környezetkímélő hasznosítása.
<i>Szükségességének indoklása</i>	A természeti erőforrások környezettudatos használata akkor valósul meg, ha azok hosszú távon ki tudják elégíteni a társadalom gazdasági és egyéb szükségleteit. Különösen fontos a természeti erőforrások gazdaságilag nem, vagy csak nehezen mérhető funkcióinak fenntartása. Ilyen lehet például egy élőhely magas biodiverzitás értékének megőrzése. A környezettudatos hasznosítás magában foglalja az erőforrás fejlesztését is úgy, hogy a fejlesztés során figyelembe veszi annak multifunkcionális voltát. Például az erdő nemcsak faanyagtermelés céljait szolgálja, hanem fontos élőhely, sőt a kistáji vízvisszatartás, vízkörforgás újra egyre nagyobb jelentőségű eleme is lehet. A környezettudatosság tehát egyfajta biztosíték a fenntarthatóság megvalósításához. A Kisteleki kistérségben a természeti erőforrások közül különösen fontos a termőtalaj és a vízkészletek fenntartható használata. Ennek megvalósulását segítheti elő egy, a táji adottságokhoz igazodó földhasználat, illetve az egyes földhasználatok esetében környezetkímélő eljárások alkalmazása. (Kapcsolódó intézkedések: II.1.1) A kistérség nagy részét kedvezőtlen tápanyag- és vízgazdálkodású homoktalajok teszik ki. A vízkészletek, valamint a talajok termőképességének megőrzése érdekében a jelenlegi szántóterületek jelentős részén földhasználat-váltásra van szükség. Ez elsősorban erdősítést és gyepezítést jelent, illetve szóba jöhet még vizes élőhelyek kialakítása is. Az erdőterületek létesítésének a talajok megfogásán kívül a vízháztartás szélsőségeinek mérséklésében is fontos szerepe van¹² (a III.2.1. kapcsolódó intézkedésben, a vízpótlásban

¹² Természetesen a vízvisszatartásban való részvétel mást jelent a Homokhátság mélyedéseiben, és mást az ártéri területeken. A túllegettetéssel megbontott homokháti gyepek helyén megindult futóhomok megkötésében eredetileg rendszeresített ültetvénytelepítés (erdő, szőlő, gyümölcs) helyett - a talajvíznívó süllyedése miatt – inkább talajvédő funkciójú gyepek kialakítása és óvatos legeltetése lehet megoldás.

	való előrehaladás esetén). A megmaradó szántóföldeken az extenzívebb hasznosításra kell törekedni. Mivel a térségben komoly problémát jelent a szél által okozott talajpusztulás, ezért az extenzív művelés során előnyben kell részesíteni a defláció elleni védekezésben javasolt technológiákat (talajtakarás, szélirányra merőleges talajművelés stb.), valamint a szél pusztítását mérséklő tájszerkezeti elemek (mezővédő erdősávok) létesítéséről is gondoskodni kell. A talajok kémiai szennyezésének csökkentéséhez az extenzívebb művelés mellett az állattartó telepek trágyakezelési eljárásainak fejlesztése is szükséges. A szakszerű szerves trágyázás a talajok fizikai tulajdonságainak javításában is fontos szerepet játszik. A Kisteleki kistérségben a termálvizek hasznosításának már jelenleg is fontos szerepe van. A környezettudatos használathoz azonban meg kell oldani a már használt termálvizek elhelyezését, végső felhasználását.
--	---

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
III.1.1.1.	Szántóterületek extenzifikációja és szélerózió elleni védelme	2007–2013
III.1.1.2.	Mezővédő erdősávok kialakítása	2007-2013
III.1.1.3.	Szántóterületek erdősítése	2007-2013
III.1.1.4.	Füves mezsgyék létesítése, szántók gyepesítése	2007-2013
III.1.1.5.	Állattartó telepek trágyakezelésének és trágyahasznosításának környezetbarát fejlesztése	2007-2013
III.1.1.6.	Termálvizek használat utáni környezetkímélő elhelyezése, visszasajtolása	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Az extenzív szántóföldi technológiákra történő áttérésnél a szélerózió elleni védelmet is be kell építeni, • Az erdőtelepítés során az őshonos fafajokat előnyben kell részesíteni, • Új gyepek létesítésénél a fajgazdag telepítésre kell törekedni.
Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Külterjes, a szélerózió elleni védelmet biztosító agrotechnika elterjedése (ha), • Újonnan telepített erdő (ha), • Telepített mezővédő erdősávok hossza (km), • Telepített füves mezsgyék hossza (km), • Fajgazdag gyepké alakított szántók területe (ha), • Környezetkímélő trágyakezelést megvalósító üzemek száma (db), • Tápanyag utánpótlásra felhasznált szerves trágya mennyisége (t vagy t/ha), • Környezetkímélő módon elhelyezett (visszasajtott) használt termálvíz (m³).
Eredmény mutatók	• A talajok kémiai szennyezésének csökkenése, • A talajvizek nitrát tartalmának csökkenése,

	• A biotóphálózat sűrűsége (m²/ha), • Új élőhelyek kialakulása.
Hatásmutatók	• Deflációs károk csökkenése, • A porszennyezés csökkenése, • A talaj kémiai szennyezésének csökkenése, • A biológiai és a táji sokféleség (diverzitás) növekedése, • Kedvezőbb mezőgazdasági energiamérleg, • A vízháztartási szélsőségek csökkenése.

Közreműködő szervezetek		• Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatósága, • Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, • Csongrád Megyei Földművelésügyi Hivatal és Falugazdász hálózat, • Állami Erdészeti Szolgálat Kecskeméti Igazgatósága, • Települési önkormányzatok és azok társulásai.
Kedvezményezettek köre		• Települési önkormányzat, • Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, • Nemzeti Park.
Célcsoport		• Települési önkormányzat, • Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, • Lakosság.
Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
III.1.1.1.	Szántóterületek extenzifikációja és szélrózsió elleni védelme	Kistérség teljes területe
III.1.1.2.	Mezővédő erdősávok kialakítása	Kistérség teljes területe
III.1.1.3.	Szántóterületek erdősítése	Kistérség teljes területe, különösképpen Balástya, Csengele, Kistelek és Pusztaszer
III.1.1.4.	Füves mezsgyék létesítése, szántók gyepesítése	Kistérség teljes területe, különösképpen Balástya, Csengele, Kistelek és Pusztaszer
III.1.1.5.	Állattartó telepek trágyakezelésének és trágyahasznosításának környezetbarát fejlesztése	Kistérség teljes területe
III.1.1.6.	Termálvizek használat utáni környezetkímélő elhelyezése, visszasajtolása	Kistelek, Ópusztaszer

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
III.1.1.1.	Szántóterületek extenzifikációja és szélrózsió elleni védelme	400
III.1.1.2.	Mezővédő erdősávok, fás cserjés sövények kialakítása	500
III.1.1.3.	Szántóterületek erdősítése	3000
III.1.1.4.	Füves mezsgyék létesítése, szántók gyepesítése	300

III.1.1.5.	Állattartó telepek trágyakezelésének és trágyahasznosításának környezetbarát fejlesztése	30
III.1.1.6.	Termálvizek használat utáni környezetkímélő elhelyezése, visszasajtolása	500
Összesen		4730

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA), • Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA), • Nemzeti kiegészítő források, • Önkormányzati forrás, • Vállalkozói tőke.
---------------------------------	--------------------	---

Sorszám, megnevezés	III.1.2. Az épített környezet és a táj harmóniájának megőrzése, fejlesztése
Általános célok	• Élhető, értékekben gazdag települések kialakítása • Társadalom, település és táj kapcsolatának biztosítása • Épített környezet értékek megőrzése • Zöldfelületi rendszer fejlesztése • A helyi identitástudat erősítése
Szükségességének indoklása	Egy kistérség életében fontos szerepet játszik a lakosság és választott vezetőik építészeti örökséghez, épített környezethez, tájhoz, természeti értékekhez, valamint a település és táj kapcsolatához fűződő viszonya. A helyi társadalom identitásának erősítésében döntő a környék építészeti hagyományainak, épített értékeinek, a hagyományos településszerkezeteinek és utcaképeinek, valamint természeti értékeinek megőrzése, és bemutatása, illetve mindezek mellett a gazdaság fenntarthatóságának is feltétele a társadalom tájhoz illeszkedésének fejlesztése. A kistérség legtöbb településén megtalálhatók azok az épített (szobrok, fészületek, épületek, temetők stb.) értékek, tájalkotó elemek, amelyek koruknál, elhelyezkedésüknél, kialakításuknál stb. fogva meghatározóak, értéket képviselnek. Az épített örökség fennmaradásához nélkülözhetetlen számuk, állapotuk felmérése, helyreállításuk és amennyiben szükséges védelem alá helyezésük. A kistérségben az épített környezet állapotának javítása, élhető, értékekben gazdag települések kialakítása érdekében fontos feladat a közösségi terek megfelelő szintű kialakítása, fejlesztése és fenntartása. Ennek keretében javasolt a településközpontok és egyéb meghatározó helyek (játszóterek, sportpályák, közparkok, piacterek, vásárcsarnokok stb.) rendezése, fejlesztése. A települési zöldfelületek megfelelő kialakításával, fenntartásával az épített környezet állapota, a településkép is javítható. A jól kiépített, működő zöldfelületi rendszer nem csak a beépített területek zöldfelületeit foglalja magába, hanem a külterületi erdőket, mezőket, vizeket, fasorokat stb. is, így teremtve kapcsolatot a település és a környező táj között. A táj és település közötti kapcsolat biztosításában fontos szerep jut a települési szegélyterületeknek. E területek beépítettsége, épületállománya, növényzete, látványa mind meghatározó a település és táj viszonyában. Az épített értékek megőrzése, bemutatása, esetleg új, közösségi funkciókkal való ellátása nemcsak az ide látogatók szempontjából hasznos, hanem az itt élőkben is erősítheti a kötődést a szűkebb szülőföld hagyományai és még meglévő értékei iránt, és ezáltal újra felismert, immár megbecsült erőforrást kapcsol be a közösség társadalmi, gazdasági életébe. (Kapcsolódó intézkedés: II.1.3.)

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
III.1.2.1.	Helyi (települési, kistérségi) épített értékek (településszerkezet, településkép, épületek, építmények), illetve táji-, természeti értékek felmérése, megőrzése és bemutató, tájékoztató rendszer kialakítása (információs táblák, honlapok, kiadványok, rendezvények)	2007–2013
III.1.2.2.	Komplex településközpont fejlesztés, településkép javítás, a zöldfelületi rendszer fejlesztése külterületeken is	2007–2013
III.1.2.3.	Történelmi, építészeti és közösségi értékeket hordozó településrészek, épületek felújítása, új funkciókkal történő hasznosítása, közösségi terek fejlesztése (faluház, tájház, teleház stb.)	2007–2013
III.1.2.4.	Települési kapuk, fogadóterek, pihenőhelyek megfelelő kialakítása, a település és táj kapcsolatának biztosítása (fásítás, települési szegélyterületek rendezése, vízfolyások rendezése)	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Hagyományos településképhez, településszerkezethez illeszkedő fejlesztés, • Községi funkciójú épületek előnyt élveznek, • Oktatási, ismeretterjesztési célú fejlesztések, • Bemutathatóság.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Településrendezési tervek száma (db), • Települési arculatfejlesztési tervek száma (db), • Zöldfelület-fejlesztési programok, tervek száma (db), • Tájékoztató táblák száma (db), • Tájékoztató kiadványok száma (db), • Felmért épített értékek száma (db), • Felújított épületek száma (db), • Újonnan létrehozott közösségi épületek száma (db), • Telepített fák, cserjék száma (db), • Zöldfelületek állapota, nagysága (ha), • Utcabútorok száma (db).
Eredmény mutatók	• Helyi védettségéről szóló rendeletek száma (db), • Örökségvédelmi hatástanulmányok száma (db), • Községi épületek látogatószáma (fő), • Települések zöldfelületi ellátottsága (ha).
Hatásmutatók	• Épített értékek fennmaradása, megújulása, • Településkép javul, • Zöldfelületi ellátottság javul, • Települési életminőség javul, • Település és táj közötti harmónia erősödik, • Identitástudat nő.

Közreműködő szervezetek	• Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, • Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Belügyminisztérium, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Országos Lakás és Építésügyi Hivatal.
Kedvezményezettek köre	• Települések önkormányzatai, és azok társulásai, • Közintézmények, • Közhasznú társaságok, • Civil szervezetek, • Egyházak és egyházi jogi személyek, • Vállalkozások, • Magányszemélyek.
Célcsoport	• Lakosság, • Térségbe látogató turisták.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
III.1.2.1.	Helyi (települési, kistérségi) épített értékek (településszerkezet, településkép, épületek, építmények), illetve táji-, természeti értékek felmérése, megőrzése és bemutató, tájékoztató rendszer kialakítása (információs táblák, honlapok, kiadványok, rendezvények)	Kistérség minden települése
III.1.2.2.	Komplex településközpont fejlesztés, településkép javítás, a zöldfelületi rendszer fejlesztése külterületeken is	Kistérség minden települése
III.1.2.3.	Történelmi, építészeti és közösségi értékeket hordozó településrészek, épületek felújítása, új funkciókkal történő hasznosítása, közösségi terek fejlesztése (faluház, tájház, teleház stb.)	Kistérség minden települése
III.1.2.4.	Települési kapuk, fogadóterek, pihenőhelyek megfelelő kialakítása, a település és táj kapcsolatának biztosítása (fásítás, települési szegélyterületek rendezése, vízfolyások rendezése)	Kistérség minden települése

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
III.1.2.1.	Helyi (települési, kistérségi) épített értékek (településszerkezet, településkép, épületek, építmények), illetve táji-, természeti értékek felmérése, megőrzése és bemutató, tájékoztató rendszer kialakítása (információs táblák, honlapok, kiadványok, rendezvények)	110
III.1.2.2.	Komplex településközpont fejlesztés, településkép javítás, a	230

	zöldfelületi rendszer fejlesztése külterületeken is	
III.1.2.3.	Történelmi, építészeti és közösségi értékeket hordozó településrészek, épületek felújítása, új funkciókkal történő hasznosítása, közösségi terek fejlesztése (faluház, tájház, teleház stb.)	300
III.1.2.4.	Települési kapuk, fogadóterek, pihenőhelyek megfelelő kialakítása, a település és táj kapcsolatának biztosítása (fásítás, települési szegélyterületek rendezése, vízfolyások rendezése)	60
Összesen		700

Források (2007–2013)	megnevezése	• ERFA, • EMVA, • Költségvetés célirányos támogatásai, • Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok, • Önkormányzatok forrásai, • Vállalkozói tőke, • Lakossági hozzájárulás.
---------------------------------	--------------------	--

III.2. Specifikus cél: Műszaki infrastruktúra fejlesztése

Sorszám, megnevezés	III.2.1. A területi vízháztartás javítása, az árvízvédelem fejlesztése
<i>Általános célok</i>	• A Tisza árvízvédelmi rendszerének fejlesztése, fenntartása, ár- és belvízi biztonság növelése, • A terület szélsőséges vízháztartásának kiegyenlítése, • Jobb feltételek megteremtése a gazdálkodás és ökológiai rendszer számára, • Az EU Víz Keret Irányelv előírásainak érvényesülése.
<i>Szükségességének indoklása</i>	A kistérségben egyaránt találhatók árvíz- és belvízveszélyes, illetve vízhiányos, aszályra hajlamos területek is. Az árvízvédelmi művek kiépítése nyomán a települések és a mezőgazdálkodók a hajdani ártér területét is intenzív használatba vették, de a megnövekedett árvízszintek és a szélsőségesebbé vált vízjárás következtében a veszélyeztetettség folyamatosan nő. A probléma kezelése érdekében komplex program kidolgozására került sor, amely az árvízi biztonság megteremtését is szolgálja. Az új Vásárhelyi terv a hazai árvízvédelmi fejlesztésekbe illeszkedve, két területre koncentrálna tervezni javítani a Tisza mentén az árvízi biztonságot: egyrészt a nagyvízi meder (a hullámtér) vízzárló képességének javításával, másrészt árvízi tározók építésével a mentett ártéren. A kistérség a programban a hullámtéri beavatkozások kapcsán érintett¹³. Az EU Víz Keret Irányelv direktíváinak figyelembe vételével javasolt vízrendszer rehabilitáció, a vízkészletekkel való ésszerű gazdálkodás javíthatja a természeti, gazdasági és közvetve a társadalmi állapotokat is. A tavaszi időszak bőséges, és megfelelő minőségű vizeinek visszatartása kiegyensúlyozottabbá teszi a kistáj vízkörforgását, biztosíthatja a vegetációs időszak vízigényét.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
III.2.1.1.	Elsőrendű árvízvédelmi védvonal fejlesztése, Vásárhelyi terv megvalósulása	2007-2013
III.2.1.2.	Belterületi vízrendezés	2007–2013
III.2.1.3	Területi vízpótló-vízszabályozó rendszer működtetése, fenntartása	2007–2013
III.2.1.4	Termásvíz bázis védelmét biztosító komplex fejlesztések	2007–2013

¹³ Az ezévi Alsó-tiszai árvízi helyzet indokoltá tette a Szegedi tározó előrehozott tervezését is. Ennek bekerülési költségeit ez az adatlap még nem tartalmazza.

Projekt kiválasztási kritériumok	• A VTT árvízi beavatkozásokkal érintett öblözetek prioritást élveznek, • A projekt biztosítja a vízjárás kiegyensúlyozottságát, • A projekt az EU Víz Keret Irányelv célkitűzéseire csatlakozik, • Termálvízkinccs környezettudatos hasznosítása.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Vízpótlást szolgáló vízrendszer tervek száma (db), • Visszatartott víz mennyisége (m³), • Belvízelvezető csatornák hossza, • Kiépített árvízvédelmi védvonal hossza, • Komplex termál program megvalósítása.
Eredmény mutatók	• A visszatartott víz mennyisége nő (m³), • Vízpótló vízrendszerrel ellátott területek nagysága nő (ha), • Árvízszint csökkenése (cm), • Belterületi belvízkárok csökkenése (Ft), • Külterületi víz- és aszálykárok csökkenése, • Termálvízre alapozott, környezettudatos beruházások.
Hatásmutatók	• Tudatos, adottságokhoz alkalmazkodó vízgazdálkodás, • Javul a vízháztartás, a csapadékhányból eredő mezőgazdasági vízhiány pótlódik, • Csökken a mezőgazdaság szélsőségekkel szembeni kiszolgáltatottsága, • Csökken az árvízveszély és a belterületi belvízveszély, • Bel- és külterületek talajvizeinek, felszíni vízfolyásainak állapota javul.

Közreműködő szervezetek	• Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Kistelek Környéki Települések Területfejlesztési Társulása, • Települési önkormányzatok.
Kedvezményezettek köre	• Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság, • Alsó- Tisza-vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóságok, • Települési önkormányzatok, • Helyi, kistérségi, fejlesztési szervezetek, • Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, gazdasági szervezetek.
Célcsoport	• Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, gazdasági szervezetek, • Lakosság.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
III.2.1.1	Elsőrendű árvízvédelmi védvonal fejlesztése, Vásárhelyi terv megvalósulása	Hullámtér
III.2.1.2	Belterületi vízrendezés	Kisteleki kistérség települései
III.2.1.3	Területi vízpótló-vízszabályozó rendszer működtetése, fenntartása	Kisteleki kistérség
III.2.1.4	Termálvíz bázis védelmét biztosító komplex fejlesztések	Kisteleki kistérség

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
III.2.1.1.	Elsőrendű árvízvédelmi védvonal fejlesztése, hullámtéri beavatkozások	1300
III.2.1.2.	Belterületi vízrendezés	300
III.2.1.3	Területi vízpótló-vízszabályozó rendszer működtetése, fenntartása,	150
III.2.1.4	Termálvíz bázis védelmét biztosító komplex fejlesztések	200
Összesen		1950

Források megnevezése (2007–2013)	• Kohéziós Alap, • Európai Regionális Fejlesztési Alap, • Központi költségvetés (KvVM) céltámogatás, • Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok, • Önkormányzati források.
---	---

Sorszám, megnevezés	III.2.2. A közmű infrastruktúra fejlesztése
Általános célok	• Életkörülmények javítása, • Környezetszennyezések csökkentése, • A víztestek jó ökológiai állapotba hozása.
Szükségességének indoklása	A kistérségben az ivóvízhálózatba bekötött lakások aránya 66%-os, az ivóvizet a települések saját vízműből nyerik, a külterületi objektumok, gazdaságok, tanyák ivóvízzel való ellátása egyedi kútról történik. A víz minőségével elsősorban a magas ammónium és vas tartalom miatt van probléma. Az ivóvízminőség-javító beruházást legkésőbb 2009 dec. 25-ig el kell végezni, amelyet a Dél-Alföldi regionális ivóvízminőség-javító program keretében kívánnak megoldani. A kistérségben rosszul megoldott a szennyvízkezelés, a lakások mindössze 15 %-ban van a közcsatornahálózatra kapcsolva. A hat település közül csak Balástya, Kistelek és Ópusztaszer településeken van közcsatorna-hálózat, amely mindenhol bővítésre szorul, a rákötési arány rendkívül alacsony. A szennyvízkezelést 2010. december 31-ig kell megoldani a 15 000 lakosegyenérték feletti terhelésű Kisteleken, 2015 december 15-ig pedig a 2000-10 000 lakosegyenérték közötti terhelésű Bakson, Balástyán, Csengelén és Ópusztaszeren. A fejlesztések megvalósításakor célszerű figyelemmel lenni a mélyárterek esetleges infrastruktúrájának kiváltására annak érdekében, hogy az ártér betölthesse funkcióit a későbbiekben.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
III.2.2.1.	Ivóvízhálózat fejlesztése, ivóvízminőség javító beruházások	2007–2013
III.2.2.2.	Szennyvízkezelés megoldása, meglévő rendszerek bővítése	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Környezetterhelés csökkentés hatékonysága
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Ivóvízminőség javító beruházások (db), • Közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások száma (db), • Közcsatornahálózat hossza (km), • Szennyvíztisztító kapacitás (m³).
Eredmény mutatók	• Ivóvíz arzén, amónium-ion tartalmának csökkenése (mg/l), • Tisztított szennyvíz mennyisége (m³), • Biológiai tisztított szennyvízmennyiség (m³), • Csatornába, illetve a szennyvízhálózatba bekötött lakások aránya nő a lakásállományon belül (%),

	Felszíni vizekbe kerülő N és P tartalom csökken (µg/l).
Hatásmutatók	- Bel- és külterületek talajvizeinek, felszíni vízfolyásainak csökkenő elszennyeződése, - Időszakos, szennyezett pangóvíz keletkezésének visszaszorulása, - Víztestek ökológiai állapotának javulása, - Közegészségügyi mutatók javulása.

Közreműködő szervezetek	- Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, - Dél-Alföld Regionális Fejlesztési Tanács, - Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, - Kisteleki Kistérség Többcélú Társulása.
Kedvezményezettek köre	- Települési önkormányzatok, és azok társulásai, - Közhasznú társaságok.
Célcsoport	Lakosság

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
III.2.2.1.	Ivóvízhálózat fejlesztése, ivóvízminőség javító beruházások	Balástya, Csengele, Kistelek, Pusztaszer, Ópusztaszer (2009)
III.2.2.2.	Szennyvízkezelés megoldása, meglévő rendszerek bővítése	Kistelek (2010) Baks, Balástya, Csengele és Ópusztaszer. (2015)

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
III.2.2.1.	Ivóvízhálózat fejlesztése, ivóvízminőség javító beruházások	– ¹⁴
III.2.2.2.	Szennyvízkezelés megoldása, meglévő rendszerek bővítése	4 000
Összesen		4 000

Források (2007–2013)	megnevezése	Európai Regionális Fejlesztési Alap, Önkormányzati források, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium célelőirányzatai, Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok, Lakossági hozzájárulás.
---------------------------------	--------------------	--

¹⁴ A Dél-alföldi Ivóvízminőségjavító Program keretében

Sorszám, megnevezés	III.2.3. A közlekedési kapcsolatok minőségi fejlesztése
Általános célok	• A szomszédos települések közötti kapcsolat javítása által az együttműködés segítése, • A kapcsolatok gazdagodásával a munkahelyek elérésének javulása, • Az országos utak minőségének javításával, valamint az önkormányzati és a mezőgazdasági utak burkolásával a településkép és az életminőség javítása, • A kerékpáros turizmus fellendítése az Euro-Velo és egyéb kerékpárutak kiépítésével.
Szükségességének indoklása	A műszaki infrastruktúra hálózatok kiépítése, fejlesztése egy térség gazdasági fejlődésének alapvető feltétele. Az infrastrukturális kapcsolatok javításával a külső és belső periférikus helyzet, és így a nagy fejlettségbeli különbség csökkenthető. A közúti közlekedés vezető szerepű a személy- és a teherforgalom lebonyolításában, így az úthálózatok kiépítettsége mellett az utak minősége kiemelkedő jelentőségű. A közlekedés fejlesztésének feladata a hiányzó közlekedési hálózati elemek és közlekedési létesítmények megvalósítása, valamint a meglévő hálózati elemek állapotának javítása. Ezek megvalósulása esetén, javulnak a gazdasági létesítmények betelepülésének, a települések egymás közötti együttműködésének és a helyi lakosság munkába, iskolába járásának, családi, társadalmi kapcsolattartásának feltételei. A Tisza menti kistérségek esetében lényeges kérdés a folyón keresztül történő közlekedés, melyre csak félmegoldás a kompközlekedés, az igazán hatékony megoldás a híd (jelen esetben a Mindszent - Baks híd), mely alapvetően a munkába járás lehetőségét és a szomszédos kistérségek közötti kapcsolatokat, együttműködést bővíti. Jelenleg főleg jelentős gépjármű forgalmú főutak belterületi szakaszai mentén találhatók önálló, kiépített kerékpáros nyomvonalak, amelyek belterületi forgalmi igényt elégítenek ki és a kerékpárosok biztonságát szolgálják. (Kapcsolódó intézkedés: II.1.3.) A földutak burkolása mind tanyamegközelítési, mind gazdasági, mind környezetvédelmi, településképi okokból fontos fejlesztési törekvés. A fejlesztések megvalósításakor célszerű figyelemmel lenni a mélyárterek esetleges infrastruktúrájának kiváltására annak érdekében, hogy az ártér betölthesse funkcióit a későbbiekben.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
III.2.3.1	Országos mellékutak építése	2007-2013
III.2.3.2	Országos mellékutak felújítása	2007-2013

III.2.3.3	Kerékpárútépítés	2007-2013
III.2.3.4	Belterületi és külterületi önkormányzati és mezőgazdasági utak burkolása	2007-2013
III.2.3.5	Belterületi és külterületi önkormányzati és mezőgazdasági utak felújítása	2007-2013
III.2.3.6	Mindszent-Baks híd tervezése	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• A 1107/2003. Kormányhatározat 4. pontja értelmében a VTT-vel érintett pályázatra jogosultak pályázatait prioritást élveznek, • A projekt illeszkedik az országos közlekedési és területfejlesztési koncepcióhoz, • A projekt hozzájárulásának mértéke a térség gazdasági és turisztikai felemelkedéséhez, • A projekt illeszkedik a külső hálózatokhoz, • A projekt elősegíti a belső együttműködések kialakulását, • A projekt megvalósítása helyi munkaerőt vesz igénybe, • A természetes állapot és a környezet legkisebb mértékű zavarása és szennyezése.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Az újonnan megépített mellékutak hossza (km), • A felújított mellékutak hossza (km), • Az újonnan megépített kerékpárutak hossza (km), • Lebukolt belterületi önkormányzati és mezőgazdasági utak hossza (km), • Felújított belterületi önkormányzati és mezőgazdasági utak hossza (km), • Híd terv (db).
Eredmény mutatók	• A települések egymás közötti kapcsolatának javulása, • A periférikus helyzetben lévő települések kapcsolatainak gazdagodása, • Az utak minőségének javulása, • Munkába járás lehetőségeinek gazdagodása.
Hatásmutatók	• A településeken az életminőség javulása

Közreműködő szervezetek	• Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, • Útgazdálkodási és Koordinációs Igazgatóság, • Megyei önkormányzatok, • Települési önkormányzatok, • Regionális Területfejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács • Csongrád Megyei Közlekedési Felügyelet, • Magyar Közút Kht. Csongrád Megyei Igazgatósága, • Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal.
Kedvezményezettek köre	• Magyar Közút Kht. Csongrád Megyei Igazgatósága, • Megyei és települési önkormányzatok, • Gazdasági társaságok, vállalkozások.

Célcsoport	- Lakosság, - Gazdasági társulások.
-------------------	--

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
III.2.3.1	Országos mellékutak építése	Pusztaszer – Ópusztaszer, Balástya – Ópusztaszer,
III.2.3.2	Országos mellékutak felújítása	A kistérség minden települése.
III.2.3.3	Kerékpárútépítés	Baks – Csanytelek, Kistelek – Balástya, Kistelek – Ópusztaszer,
III.2.3.4	Belterületi és külterületi önkormányzati és mezőgazdasági utak burkolása	A kistérség minden települése.
III.2.3.5	Belterületi és külterületi önkormányzati és mezőgazdasági utak felújítása	A kistérség minden települése.
III.2.3.6	Mindszent-Baks híd tervezése	Baks

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
III.2.3.1	Országos mellékutak építése	9200
III.2.3.2	Országos mellékutak felújítása	1272
III.2.3.3	Kerékpárútépítés	496
III.2.3.4	Belterületi és külterületi önkormányzati és mezőgazdasági utak burkolása	2800
III.2.3.5	Belterületi és külterületi önkormányzati és mezőgazdasági utak felújítása	300
III.2.3.6	Mindszent-Baks híd tervezése	50
Összesen		14018

Források (2007–2013)	megnevezése	- GKM-Útfenntartás és fejlesztés előirányzat, - Európai Regionális Fejlesztési Alap - Európai Kohéziós Alap, - Önkormányzati források, - Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok.
---------------------------------	--------------------	---

V. Mellékletek

V.1. Interjúalanyok

<i>Polgármester</i>	<i>Települési önkormányzat</i>
Nagy Sándor	Kistelek
Balogh Lajosné	Baks
Újvári László	Balástya
Sánta Ferenc	Csengele
Makra József	Ópusztaszer
Kertész László	Pusztaszer

<i>Név</i>	<i>Beosztás/Foglalkozás</i>
Kácsor Péter	kistérségi megbízott, munkaszervezet-vezető, Kistelek
Szakáll Sándor	hivatalvezető-helyettes, FVM Csongrád Megyei FM Hivatala, Szeged
Dr. Nyári Károly	irodavezető, Nemzeti Földalapkezelő Szervezet területi kirendeltsége, Szeged
Kozák Péter Herczeg Árpád	osztályvezető, csoportvezető, Alsó-Tisza-vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság, Szeged
Nagy Zsolt	osztályvezető, Állami Erdészeti Szolgálat - Kecskeméti Igazgatósága, Szegedi Erdőfelügyeleti osztály
Kákonyi Árpád	Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság, Kecskemét
Horváth István	vezető falugazdász, Kistelek
Zánthó Kálmánné	vezető, Munkaügyi Kirendeltség, Kistelek
Piacsekné Kurucsai Erzsébet	Gondozási Központ és Családsegítő Szolgálat, Kistelek
Otné Gera Anna	igazgató, Árpád fejedelem gimnázium
Tóthné Tóth Anna	Teleház-Tourinform, Kistelek

V.2. Táblázatos mellékletek

1. A lakónépesség változása 1997 és 2003 között
2. A szakrendelések típusai és a gyógykezelési esetek száma 2004-ben
3. A települések ár- és belvíz veszélyeztetettségi besorolása
4. Belvízvédelem
5. Termálvíz hasznosítás
6. A művelési ágak megoszlása
7. A szántóföldi növények vetésszerkezete (2005)
8. Ivóvízminőség
9. Rendezvények
10. Vonzerőleltár
11. Szállásférőhelyek
12. Vendégforgalom

1. táblázat: A lakónépesség változása 1997 és 2003 között

TELEPÜLÉSNÉV	LAKÓNÉPESSÉG AZ ÉV VÉGÉN						
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Baks	2299	2322	2332	2347	2336	2294	2289
Balástya	3613	3623	3574	3671	3633	3624	3544
Csengele	1986	1966	1922	2064	2043	2049	2027
Kistelek	7724	7670	7600	7621	7573	7607	7596
Ópusztaszer	2077	2073	2105	2286	2303	2326	2338
Pusztaszer	1733	1723	1679	1641	1674	1693	1665
Kistérség összesen	19432	19377	19212	19630	19562	19593	19459

Forrás: KSH TSTAR 1997-2003

2. táblázat: Szakrendelések típusai és a gyógykezelési esetek száma 2004-ben

Szakrendelés	Összes gyógykezelési esetek száma
Belgyógyászat	6148
Sebészet	2490
Traumatológia	770
Nőgyógyászat	2331
Fül-orr-gégész	1420
Szemészet	1501
Bőrgyógyászat	826
Ideggyógyászat	748
Urológia	577
Onkológia	505
Reumatológia	2287
Pszichiátria	1547
Tüdőgyógyászat	1282
Röntgen	1912
Ultrahang	2030
Fizioterápia	3091
Gyógytorna	1311
Laboratórium (vizsgálati esetek)	133950

Forrás: Kisteleki Szakorvosi Rendelőintézet jelentése 2004.

3. táblázat: A települések ár-és belvíz veszélyeztetettségi besorolása

Település	Megye	Jellemző minősítés
Baks	Csongrád	C

A - erősen veszélyeztetett, B - közepesen veszélyeztetett, C - enyhén veszélyeztetett

Forrás: Melléklet a 18/2003. (XII. 9.) KvVM-BM együttes rendelethez

4. táblázat: Belvízvédelem

A belvízvédelmi szakasz			
száma	neve	központja	Érintett települések
11.01.	Algyő-Tápé-Gyála-Körös-éri	Szeged	Kistelek
11.02.	Dong-éri	Szeged	Baks, Csengele, Ópusztaszer, Pusztaszer

Forrás: 10/1997. (VII.17.) KHVM rendelet; 2. melléklet

5. táblázat: Termálvízhasznosítás

Település	Kút neve	Kataszteri szám	Hasznosítás	Építés éve	Talpmélység (m)	Kifolyóvíz hőmérséklet (°C)	Hévíztermelés (Év/ Mm ³)
Baks	Nemes-Nagy János	5-72	mezőgazdasági	1969	2196	70	
Csengele	Pálmonostora-3. Kft. 1	5-235	mezőgazdasági	1986	2096	77	200 / 1989
Csengele	Aranyhomok MgTsz. (Kömpöc-1)	5-245	mezőgazdasági	1987	3260	74	
Csengele	Aranyhomok Tsz	5-248		1987	1578	77	
Csengele	Aranyhomok MgTsz.	5-248	mezőgazdasági	1984	2941	75	
Ópusztaszer	Makra József vállalkozó	5-231	mezőgazdasági	1991	2092,1	70,1	293 / 1993

Forrás: VITUKI: Vízkészlet gazdálkodási atlasz

Az itt közölt adatokon felül Kistelek 2002-ben fűrt termálkútja az alapja a városi termálprogramnak, amely komplex (energiagazdálkodási, fürdő és mezőgazdasági) hasznosítást célzott meg

6. táblázat: A művelési ágak megoszlása

Település	Művelés ág (ha)											
	Szántó	Kert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep	Mezőgazdasági terület	Erdő	Nádas	Halas-tó	Termőterület	Kivett	Összes terület
Baks	3962,4				792	4754,4	629,6	72,4		5456,4	735,1	6191,5
Balástya	5929,5	5	304,2	172,4	2514,7	8925,9	741,5	79,3	3,4	9750	1249,5	10999,6
Csengele	3329,6	16	120,1	48,9	1105,8	4621,4	846	6,9		5473,7	601	6674,6
Kistelek	3305,7	16,2	156,5	257	1018	4754	1116	21,6		5891	1027,8	6919
Ópusztaszer	2771,2		7	37,5	1140	3956	1295,3	24,1		5275,3	675	5950,2
Pusztaszer	2486,3		7,6	147	1320,2	3963,6	417,6	11,4		4392,1	501,3	4893,4

Forrás: FVM, Fm-hivatal, Szeged, 2005.

7. táblázat: A szántóföldi növények vetésszerkezete (2005)

Növény	Vetésterület (ha)
Tavaszi árpa	350
Borsó	16
Zab	600
Burgonya	955
Napraforgó (olajipari)	150
Kukorica (takarmány)	1280
Silókukorica	50
Zöldségfélék	1450
Őszi árpa	880
Őszi búza	775
Rozs	2220
Triticale	1880

Forrás: FVM, Fm-hivatal, Szeged, 2005

8. táblázat: Ivóvízminőség

Település	Vízszennyezők előfordulása									Ivóvízminőség javítási feladat
	Bór (>1,0 mg/l)	Fluorid (>1,5 mg/l)	Arzén (>0,05 mg/l)	Arzén (0,05- 0,03 mg/l)	Arzén (0,03- 0,01 mg/l)	Ammónium (>0,5 mg/l)	Vas (>0,2 mg/l)	Mangán (>0,05 mg/l)	KOIps index (>5,0 mg/l)	
Balástya						+				2009 dec.25-ig
Csengele						+	+			2009. dec.25-ig
Kistelek						+	+			2009. dec.25-ig
Pusztaszer						+	+			2009. dec.25-ig
Ópusztaszer					+	+				2009. dec.25-ig

Forrás: 201/2001. (X. 25.) Korm. rendelet az ivóvíz minőségi követelményeiről és az ellenőrzés rendjéről

9. táblázat: Kistérségi rendezvények

Település	Kulturális hagyományok, rendezvények, összejövetelek
Baks	Szent György napi bográcsfőző verseny, Baksi falunapok és búcsú, Sörfesztivál, Borfesztivál, Szent András napi distnótoros
Balástya	Majális, Szent Antal napi búcsú, Balástyai Zöldség és Virágkiállítás
Cengele	Csengelei Falunapok, Nőnap Bál, Sport Napok
Kistelek	Kisteleki Napok, Nyári Fesztivál, Kisteleki Aratóünnep és Búcsú, Sajtízfesztivál és Mezőgazdasági Kiállítás, Majális
Ópusztaszer	Vince nap, Gergely-járás, Húsvét, Búzaszentelés, Pünkösöd, Szent Istvánnap, Fogathajtó-verseny, Hunniális, Pusztaszeri Évad
Pusztaszer	Falunap

Forrás: Csongrád megye idegenforgalmi koncepciója 2004., A Kisteleki kistérség turisztikai koncepciója 2001., www.csongrad-megye.hu; www.kistelek.hu; www.opusztaszer.hu; www.pusztaszer.hu; www.baks.hu; www.balastya.hu; www.vendegvaro.hu; www.falutur.hu; www.itthon.hu

10. táblázat: Vonzerőleltár

Vonzerők	Strandfürdő, uszoda	Műemlék, kastély, kúria	Népi építészeti emlék, skanzen, népművészeti termék	Múzeum, tájház, kiállítás, régészeti emlék	Védett természeti érték, arborétum, állatkert	Rendezvény	Mozi, színház, műv. ház	Horgászati lehetőség	Lovaglási lehetőség	Vadászati lehetőség	Szálloda, panzió	Falusi vendéglátás, turistaház	Kemping	Étterem, cukrászda
Baks				+	+	+	+		+	+	+	+		+
Balástya		+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Csengele			+	+		+		+		+				+
Kistelek	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+
Ópusztaszer		+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+
Pusztaszer		+	+	+	+	+				+	+			+

Forrás: Csongrád megye idegenforgalmi koncepciója 2004., A Kisteleki kistérség turisztikai koncepciója 2001., www.Csongrad-megye.hu; www.kistelek.hu; www.opusztaszer.hu; www.pusztaszer.hu; www.baks.hu; www.balastya.hu; www.vendegvaro.hu; www.falutur.hu; www.itthon.hu

11. táblázat: Szállásférőhelyek

Szállás- férőhelyek	Panziók szállásférőhelyei ek száma		Turistaszállások szállásférőhelyei ek száma		Kempingek szállásférőhelyei ek száma		Nyaralóházak szállásférőhelyei ek száma		Fizetővendéglátás szállásférőhelyei ek száma		Szállodák szállásférőhelyei ek száma		Összes kereskedelmi szálláshely szállásférőhelyei ek száma		Falusi szállásadás szállásférőhelyei ek száma		Magán fizetővendéglátás szállásférőhelyei ek száma		Összes magánszállás férőhelyeinek száma		Összes szállásférőhely száma		Vendéglátóhelyek száma		Ebből éttermek és cukrászdák száma	
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Baks	49	84	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	49	84	0	0	0	0	0	0	49	84	6	8	6	7
Balástya	76	6	0	0	300	0	0	0	0	0	0	70	376	76	14	12	0	0	14	12	390	88	9	8	8	5
Csengele	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	3	3	2
Kistelek	0	0	32	76	36	51	0	0	0	0	0	0	68	127	0	0	0	0	0	68	127	36	43	33	25	
Ópusztaszer	0	0	0	0	250	300	0	0	0	40	0	0	250	340	0	18	0	0	0	18	250	358	11	11	10	8
Pusztaszer	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	12	0	0	0	12	0	12	10	4	1	4	1
Összesen	125	100	32	76	586	351	0	0	0	40	0	70	743	637	26	30	0	0	26	30	769	667	70	74	64	48

Forrás: KSH-TSTAR

12. táblázat: Vendégforgalom

Vendég- forgalom	Vendégek száma összesen a kereskedelmi szálláshelyeken /Szervezett fizetővendéglátás nélkül/		Külföldi vendégek száma a kereskedelmi szálláshelyeken /Szervezett fizetővendéglátás nélkül/		Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken /Szervezett fizetővendéglátás nélkül/		Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken/Szervezett fizetővendéglátás nélkül/		Vendégek száma a magánszállásadásban (fizető-falusi)		Külföldi vendégek száma a magánszállásadásban		Vendégéjszakák száma a magánszállásadásban		Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma a magánszállásadásban		Vendégek száma összesen		Vendégéjszakák száma összesen		1 vendégre jutó vendégéjszakák száma	
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998,0	2003
Baks	280	301	47	0	714	448	131	0	0	0	0	0	0	0	280	301	714	448	2,6	1,5		
Balástya	3870	3685	1642	2874	7132	4297	2736	3116	41	17	20	8	142	98	51	54	3911	3702	7274	4395	1,9	1,2
Csengele	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0,0	
Kistelek	1312	1972	40	774	1500	2519	86	1025	0	0	0	0	0	0	0	0	1312	1972	1500	2519	1,1	1,3
Ópusztaszer	818	1245	66	143	874	1565	122	143	0	59	0	5	0	156	0	5	818	1304	874	1721	1,1	1,3
Pusztaszer	0	200	0	0	0	444	0	16	26	0	4	0	202	0	84	0	26	200	202	444	7,8	2,2
Összesen	6280	7 403	1795	3791	10220	9 273	3075	4 300	67	76	24	13	344	254	135	59	6347	7479	10564	9527	1,7	1,3

Forrás: KSH-TSTAR

V.3. Térképi mellékletek

1. Elhelyezkedés
2. Agrárkörnyezeti területalkalmasság
3. Területhasználat
4. Domborzati adottságok
5. Talajtérkép
6. Szántóföldi alkalmasság
7. Védett természeti területek; Ökológiai hálózat
8. Vízgazdálkodás
9. Árvízi öblözetek
10. Intenzív mezőgazdaságra jellemző tájhasználat
11. Természeti rendszerekhez igazodó tájhasználat
12. Közlekedés

V.4. Felhasznált irodalom

Kistelek környéki települések területfejlesztési társulása ökológiai szemléletű kistérségi programja, 2001. NOS szeged kft. – Dél-alföldi Média kft.

Kistelek Város Térségi Szemléletű Városfejlesztési Konceptiója, 2004.

Kisteleki kistérség agrárstruktúra és vidékfejlesztési programja, 2004. Kistelek Környéki Települések Területfejlesztési Társulása

Nemzeti turizmusfejlesztési stratégia 2005-2013 (2005)

Magyar Turizmus Rt. Marketing Terve (2005)

Csongrád megye idegenforgalmi koncepciója 2004

Garami László – Garami Lászlóné: Zöld utakon – Védett természeti értékeink útikalauza, Mezőgazda Kiadó, 1997., Budapest

Dr. Marosi Sándor – Dr. Somogyi Sándor /szerk./: Magyarország kistájainak katasztere, MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, 1990., Budapest

Tardy János /szerk./: Magyarországi települések védett természeti értékei, Mezőgazda Kiadó, 1996., Budapest

[www. Csongrad-megye.hu](http://www.Csongrad-megye.hu)

www.vendegvaro.hu

www.falutur.hu

www.itthon.hu

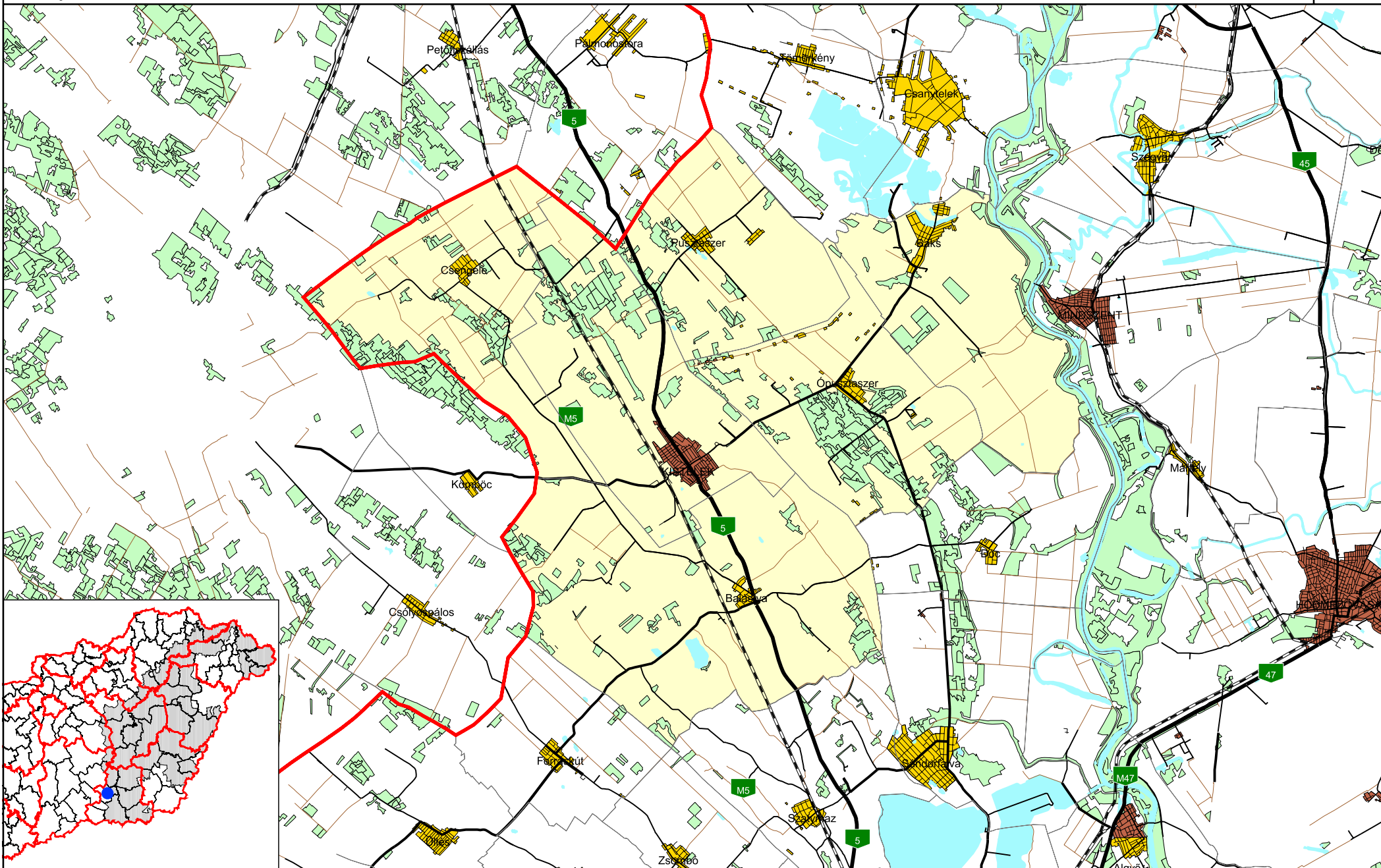
www.knp.hu

www.vendegvaro.hu

Kisteleki kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási koncepciója

Elhelyezkedés

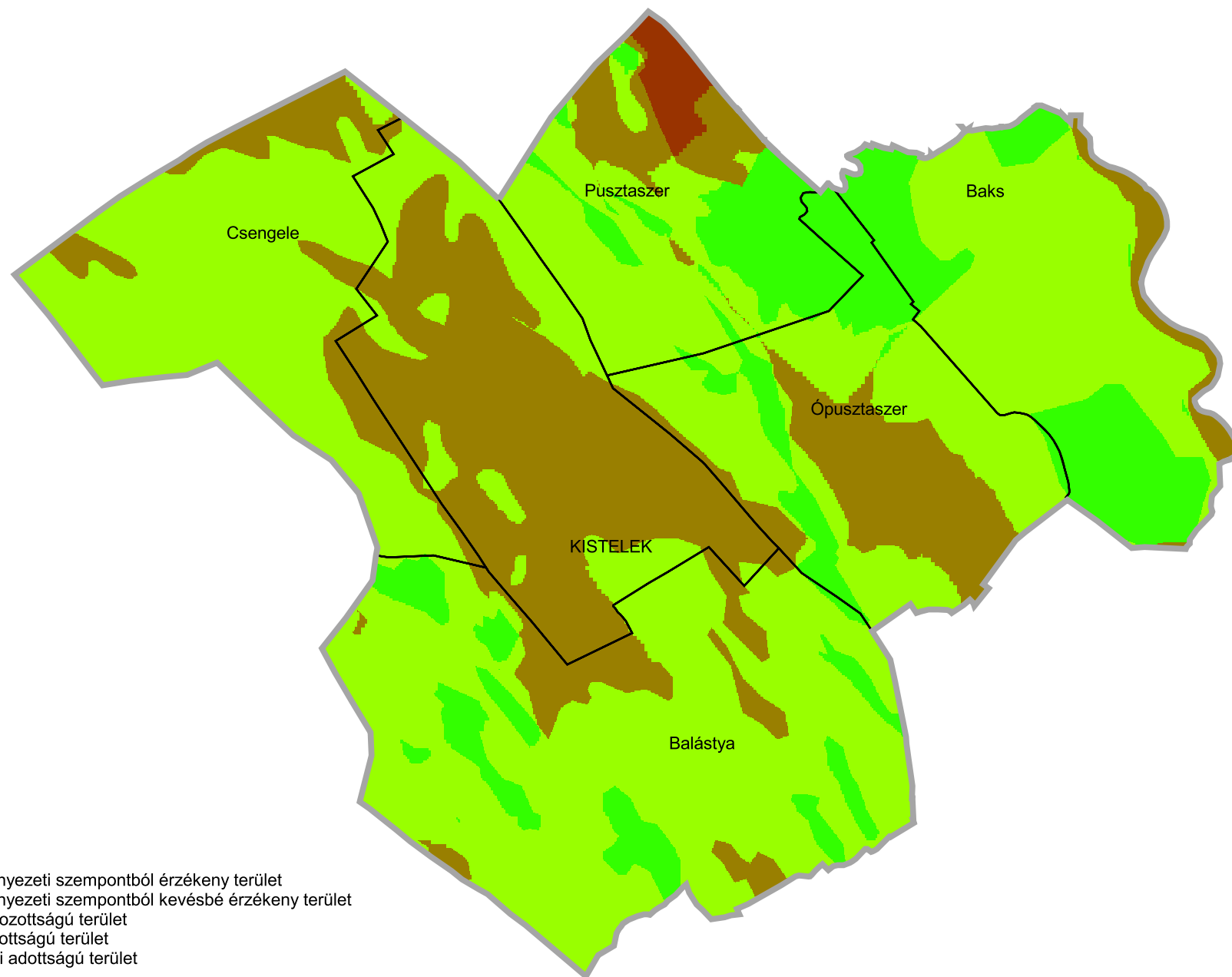
1.

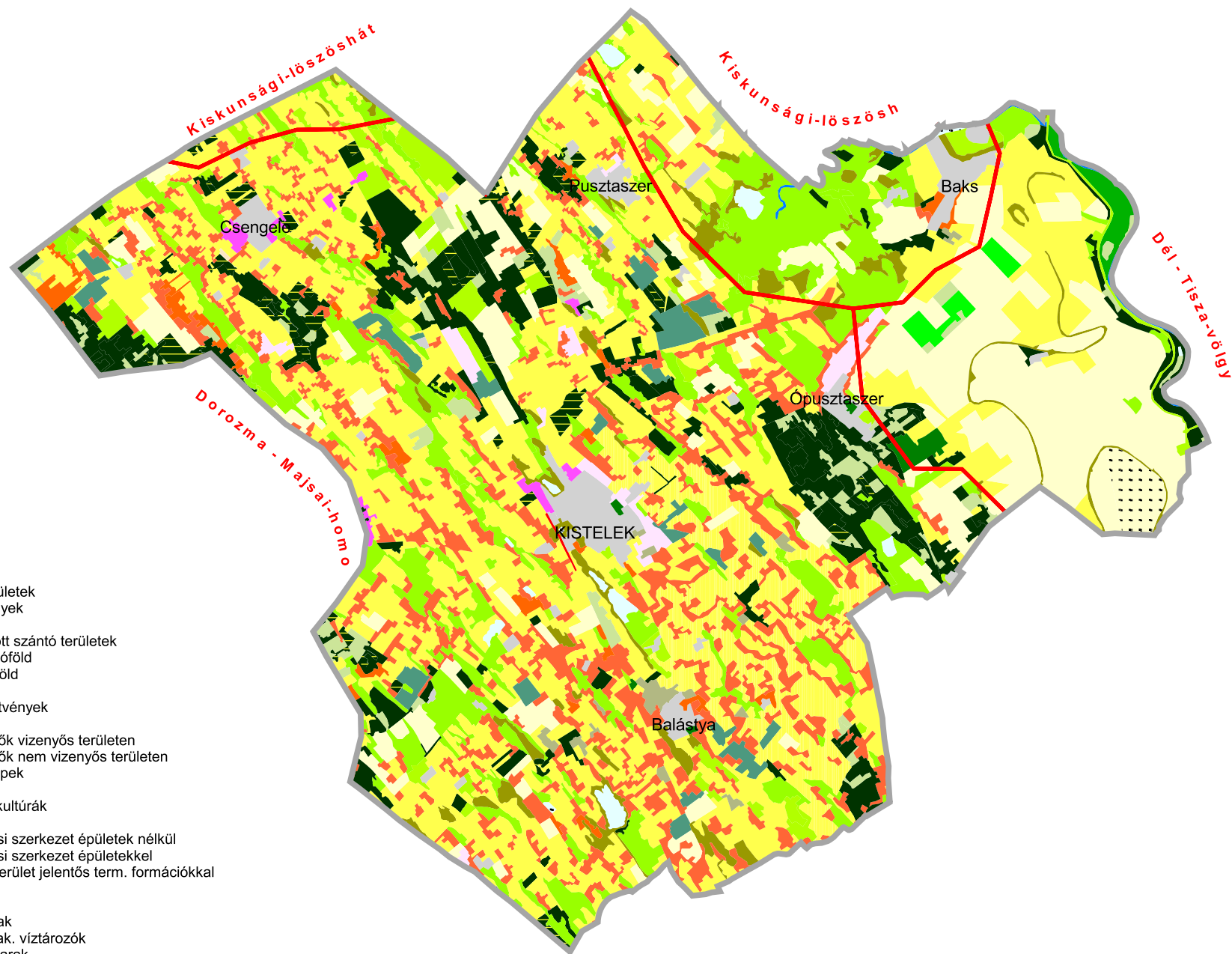
FORRÁS: DTA 50, FÖMI, VÁTI Kht

KÉSZÜLT: a VÁTI Kht. Térségi Tervezési Irodáján 2005.-ben

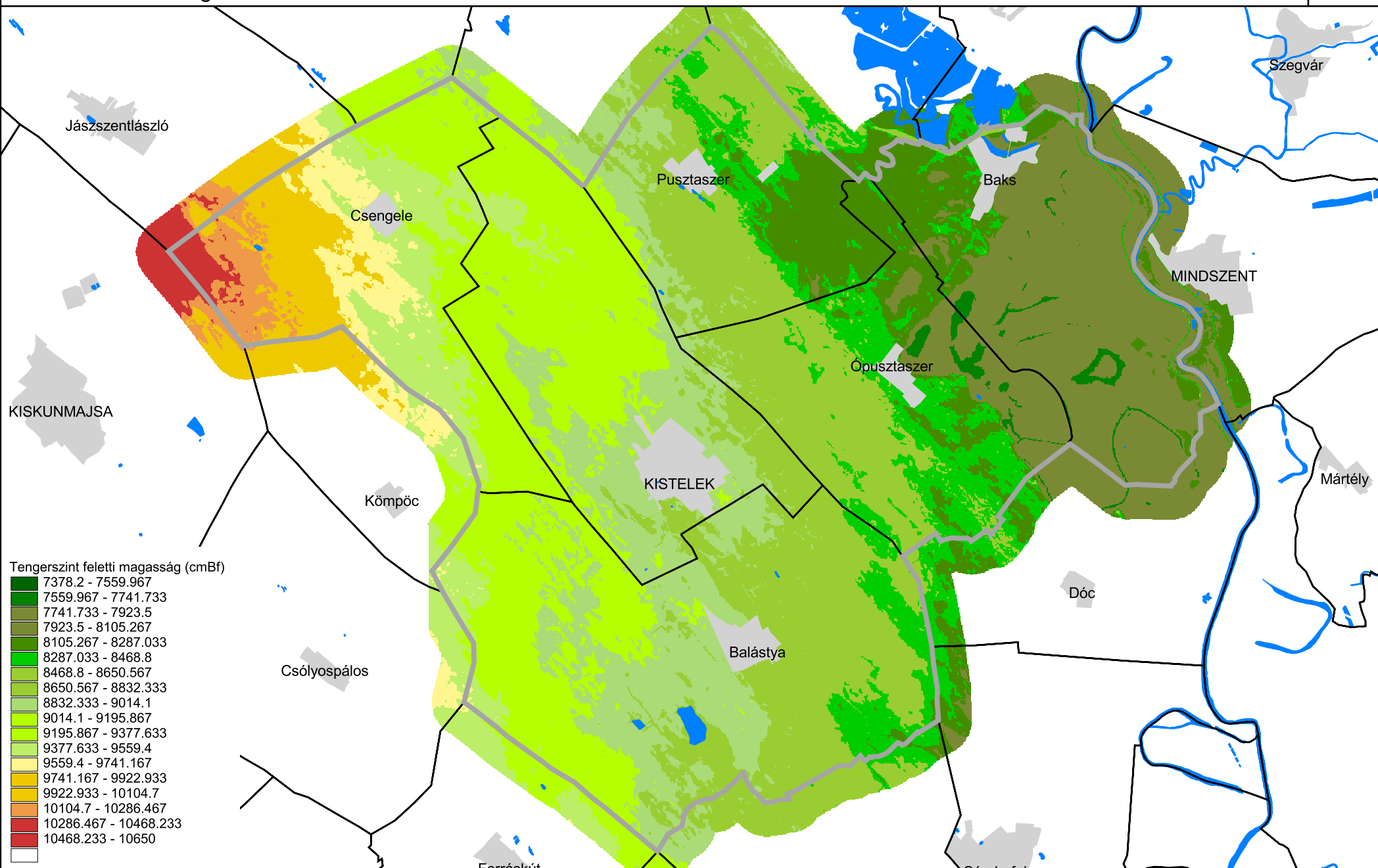
M = 1:200 000

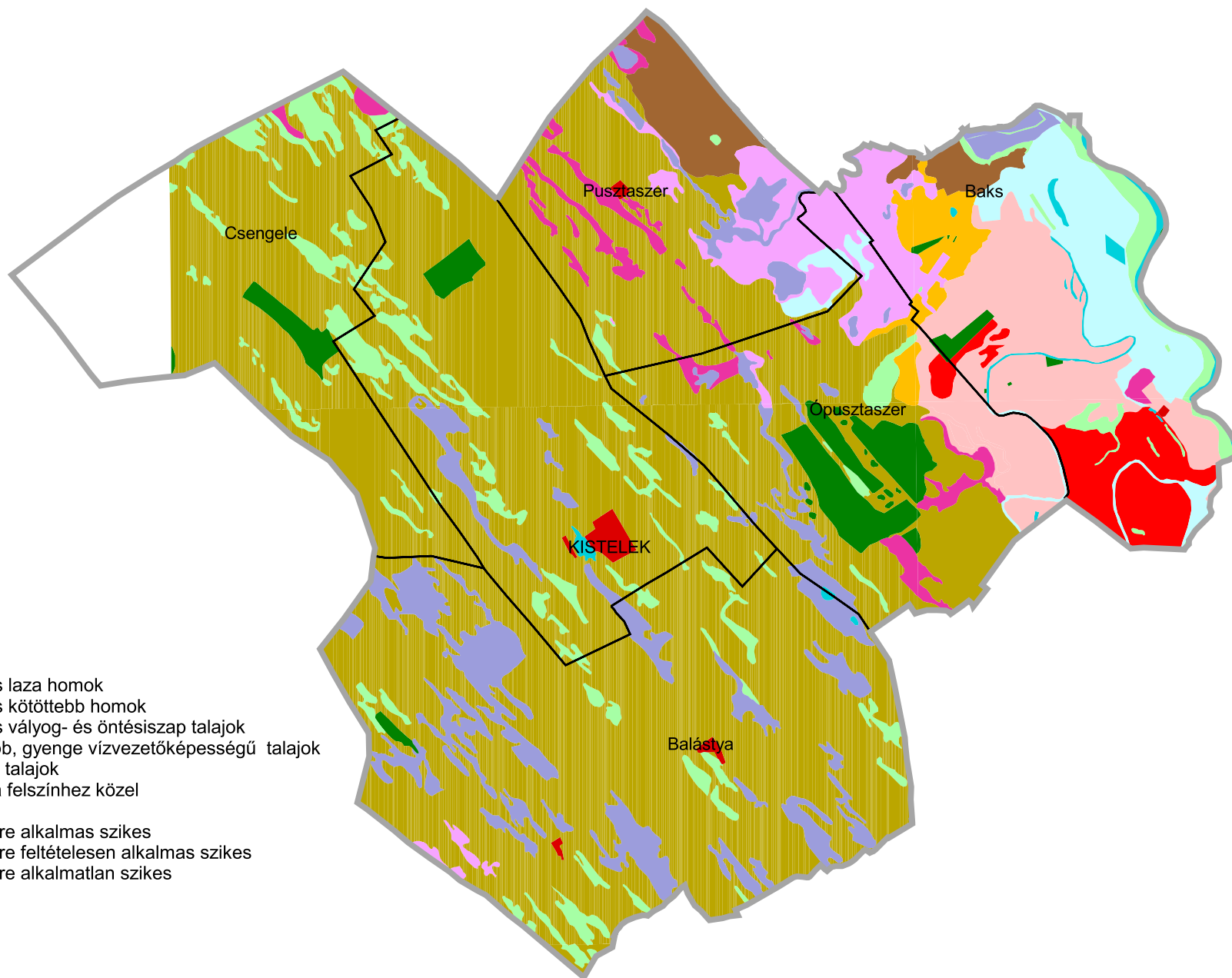
- Természeti - környezeti szempontból érzékeny terület
- Természeti - környezeti szempontból kevésbé érzékeny terület
- Kettős meghatározottságú terület
- Jó termőhelyi adottságú terület
- Kiváló termőhelyi adottságú terület

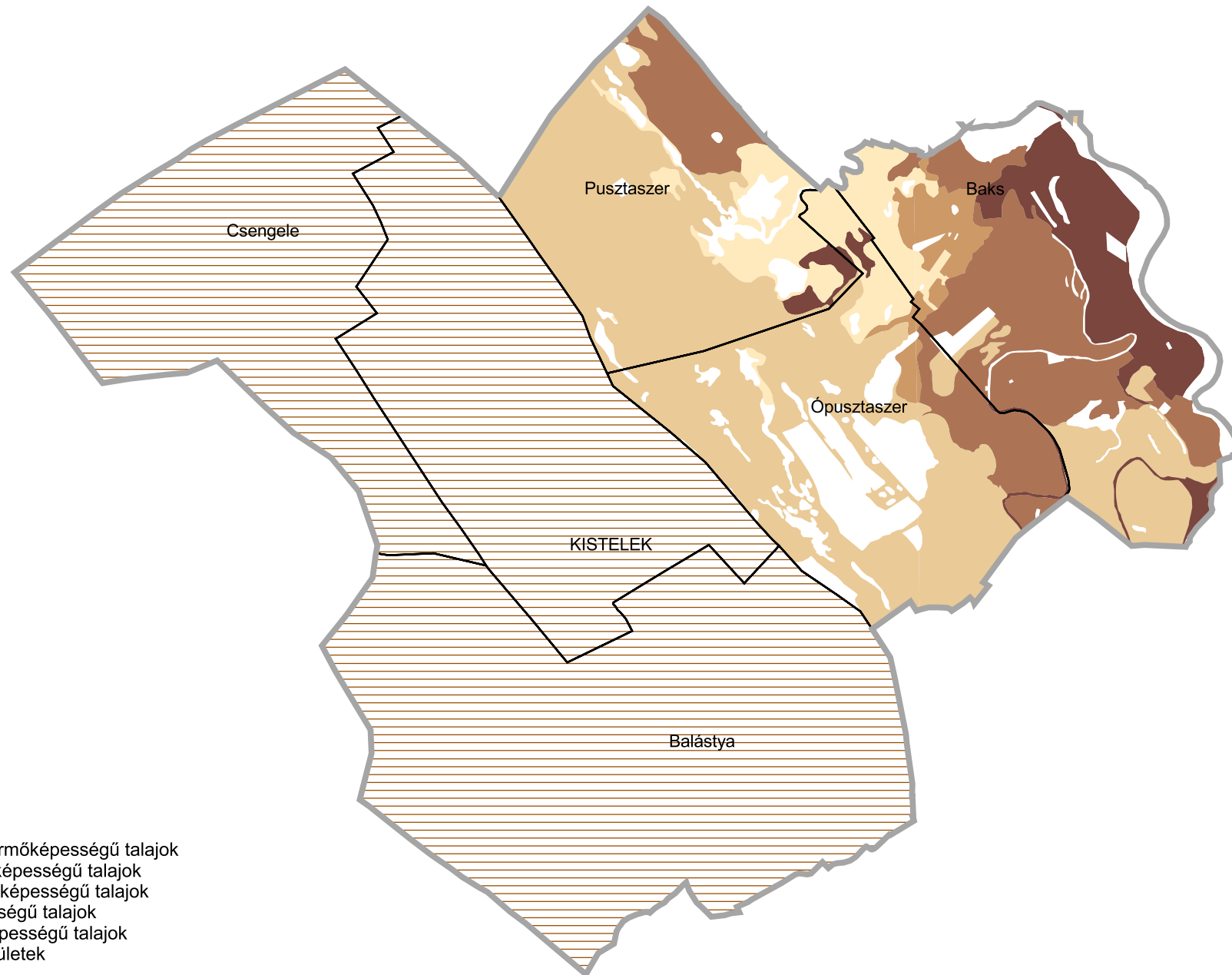
Domborzati adottságok

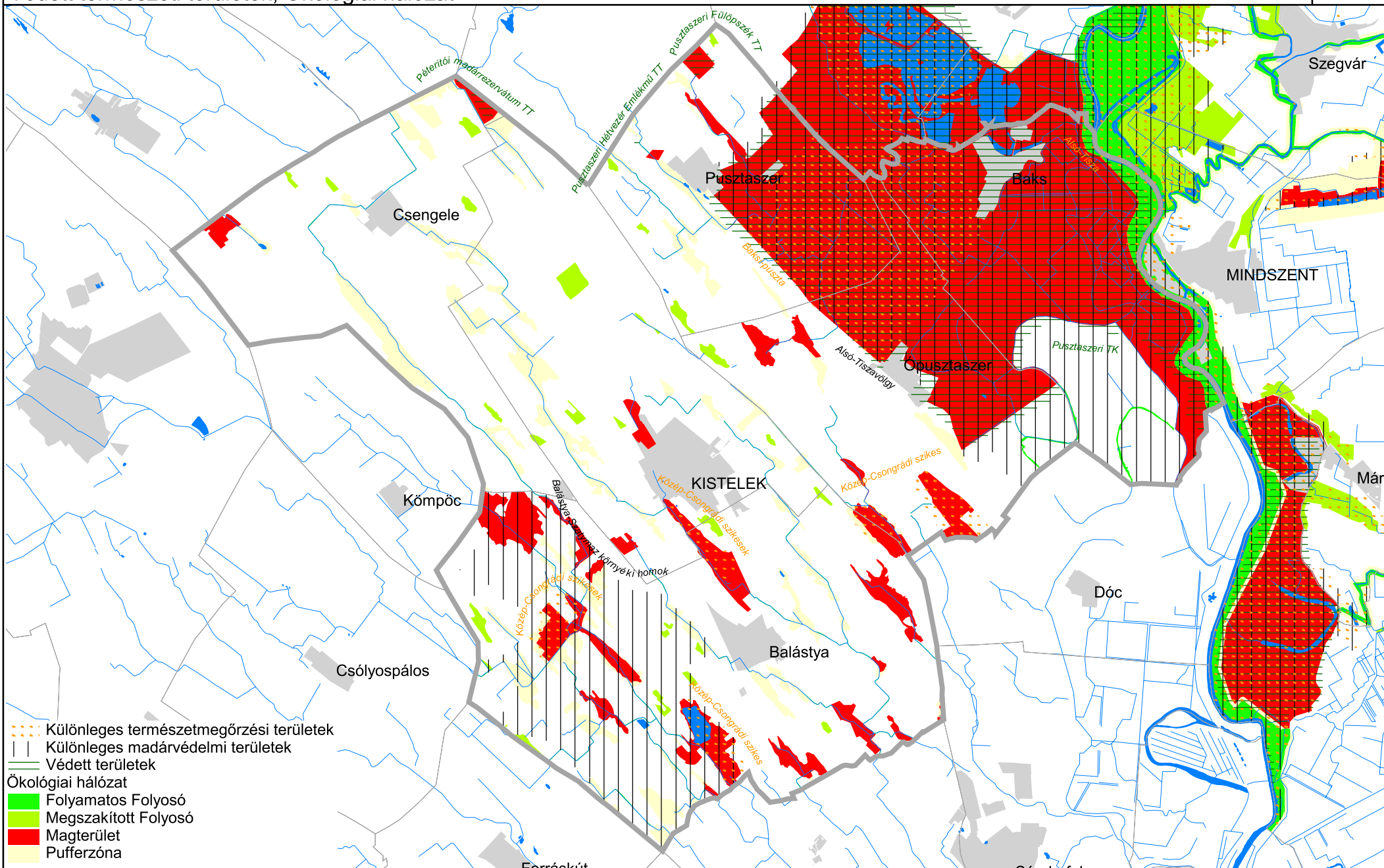
Talajtérkép

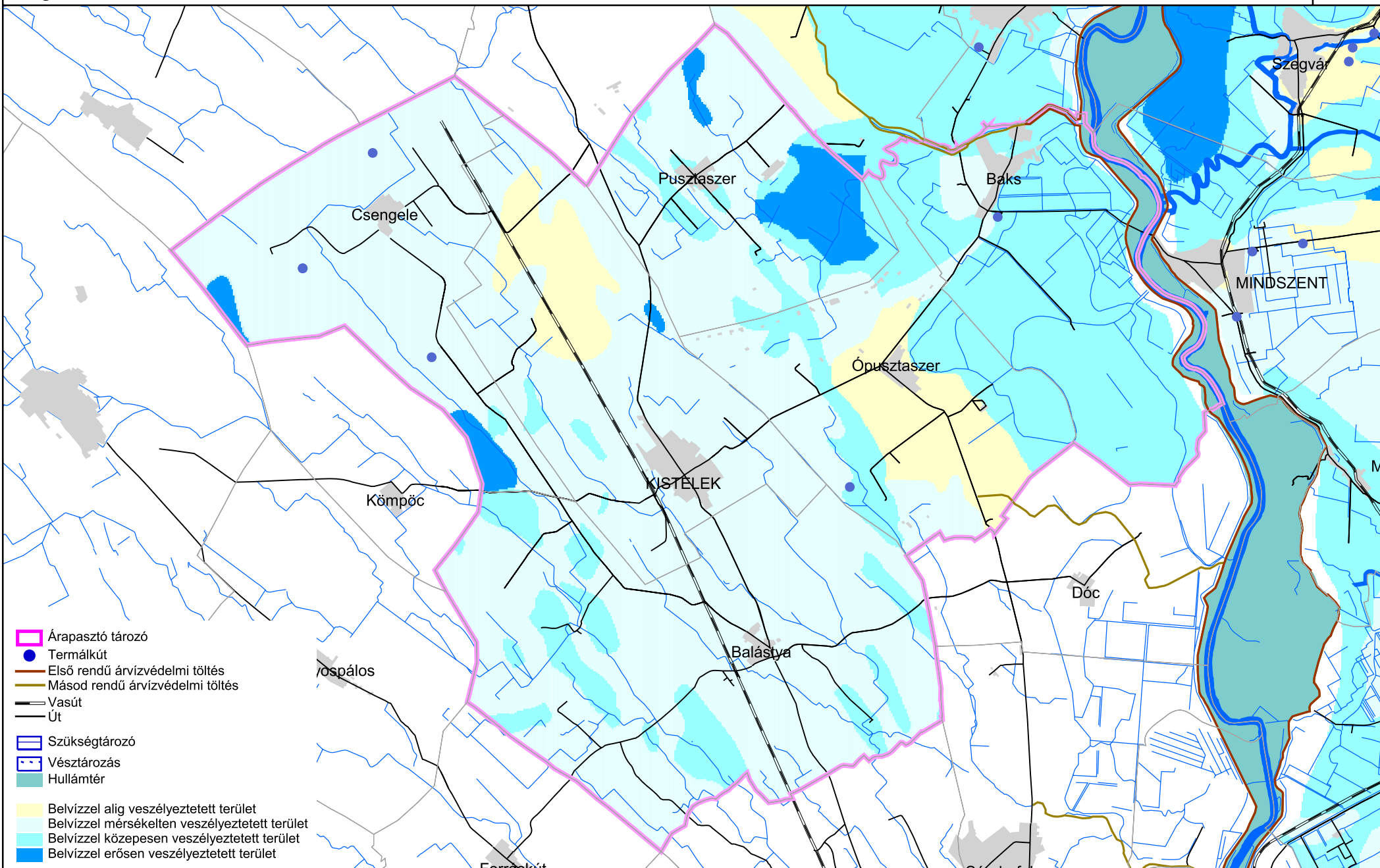

- savanyú, laza homok
- savanyú, kötöttebb homok
- semleges és gyengén lúgos laza homok
- semleges és gyengén lúgos kötöttebb homok
- semleges és gyengén lúgos vályog- és öntésszap talajok
- savanyú, vályognál kötöttebb, gyenge vízvezetőképességű talajok
- savanyú, igen erősen kötött talajok
- gyökérfejlődést gátló szint a felszínhez közel
- tőzeg- és kotustalajok
- mezőgazdasági termesztésre alkalmas szikes
- mezőgazdasági termesztésre feltételeesen alkalmas szikes
- mezőgazdasági termesztésre alkalmatlan szikes
- köves, sziklás felszín
- vizenyős területek
- erdők
- tavak, nádasok, folyóvizek
- települések

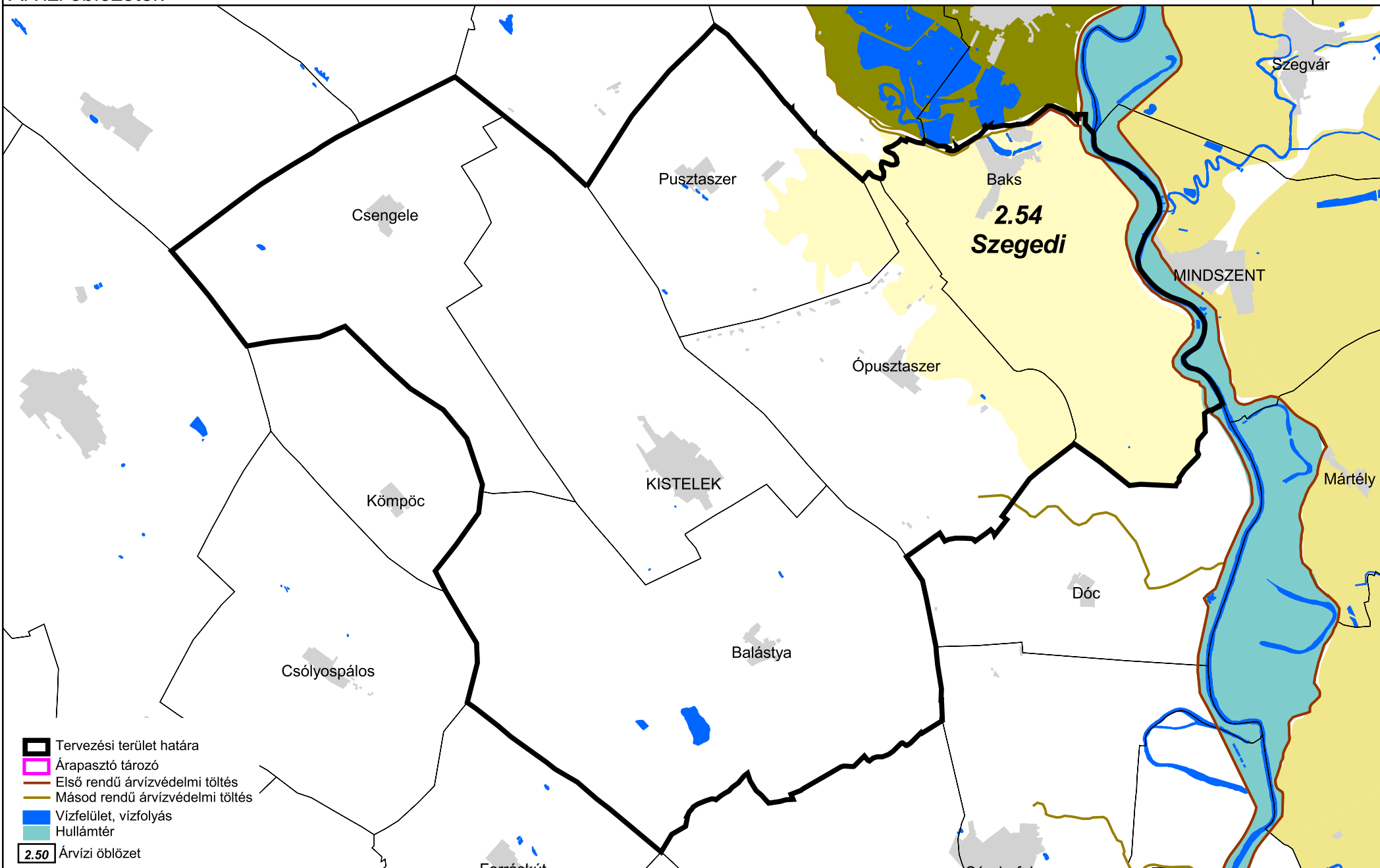

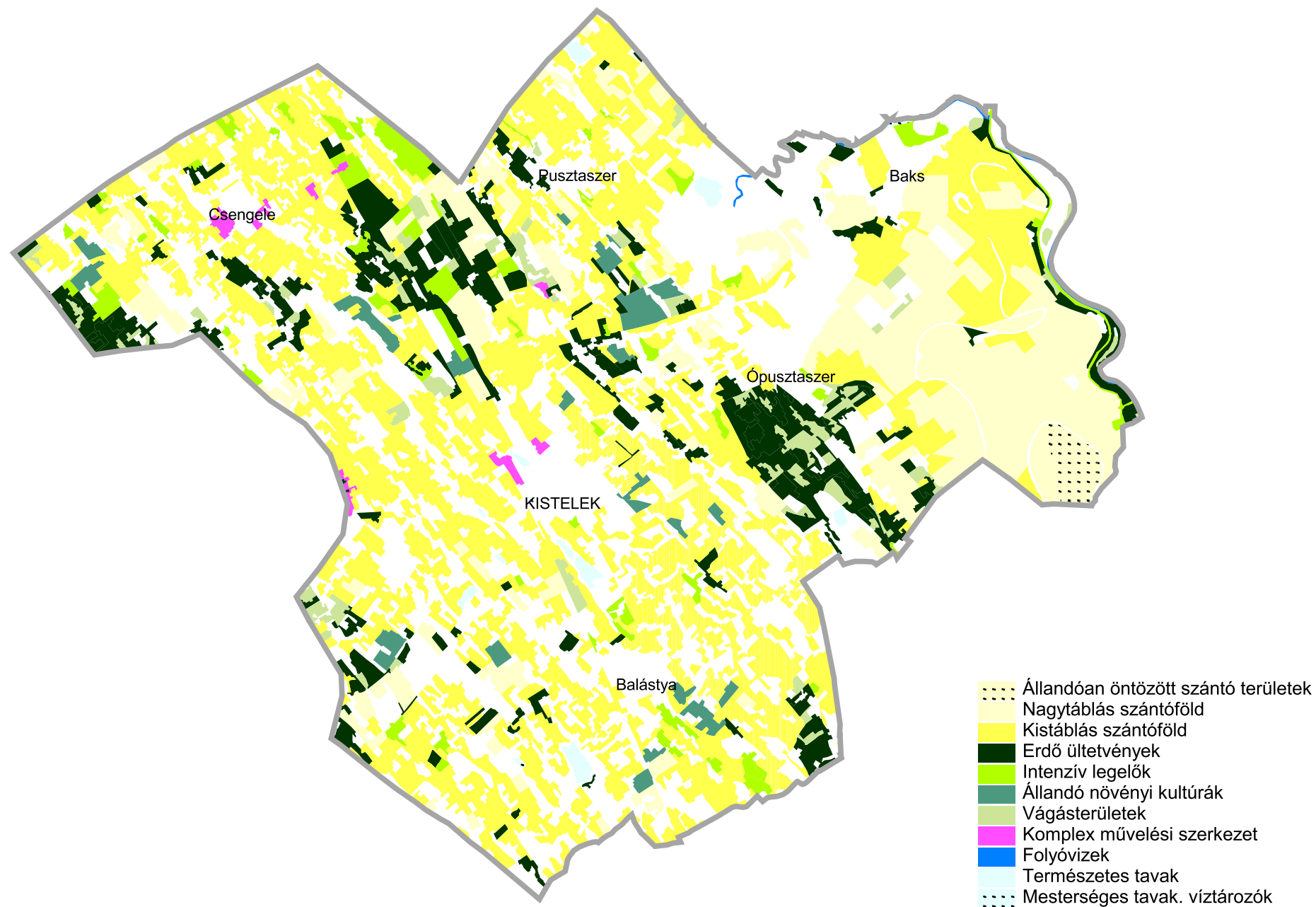
- Igen gyenge termőképességű talajok
- Gyenge termőképességű talajok
- Közepes termőképességű talajok
- Jó termőképességű talajok
- Kiváló termőképességű talajok
- Nem szántóterületek
- Nincs adat

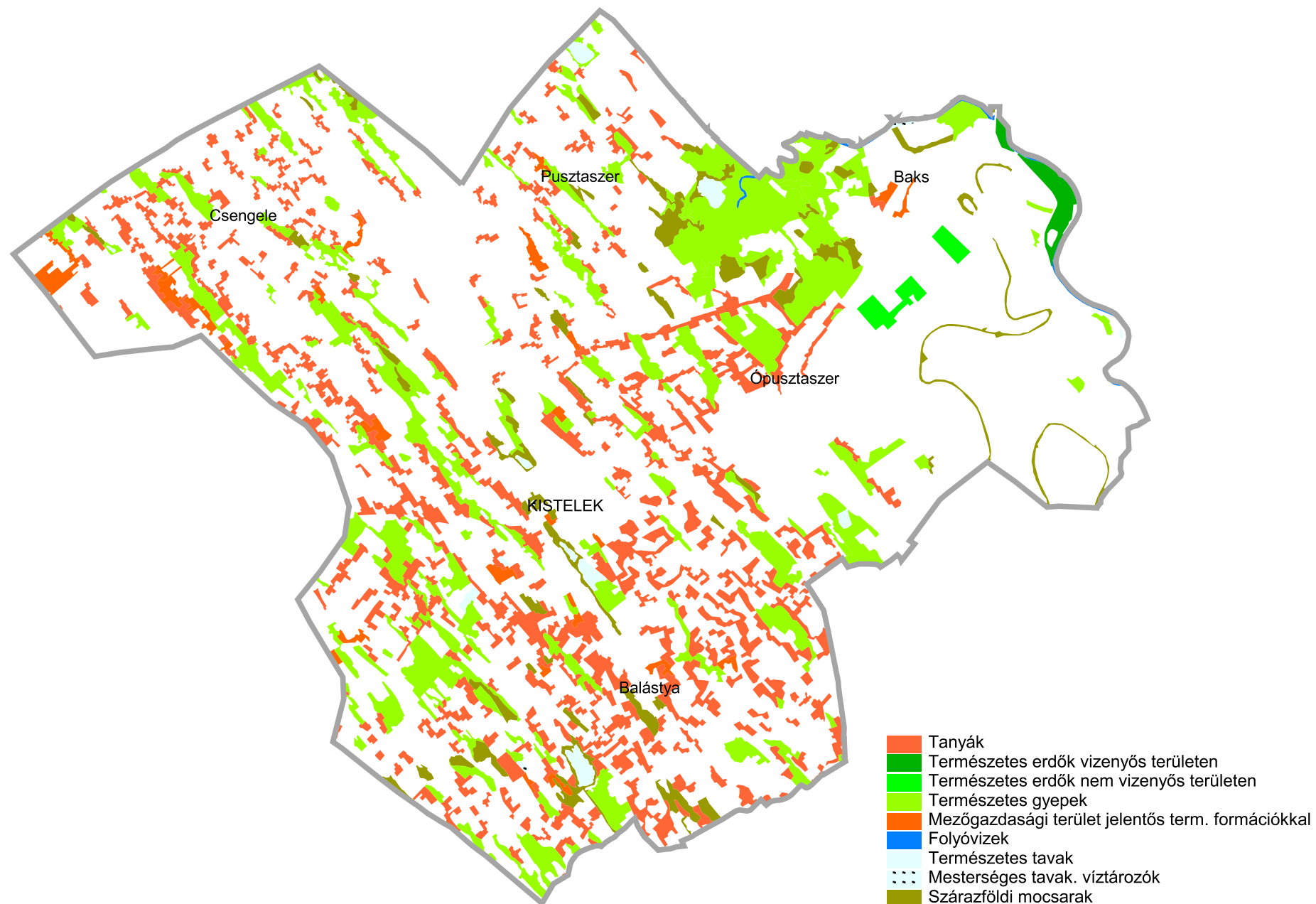

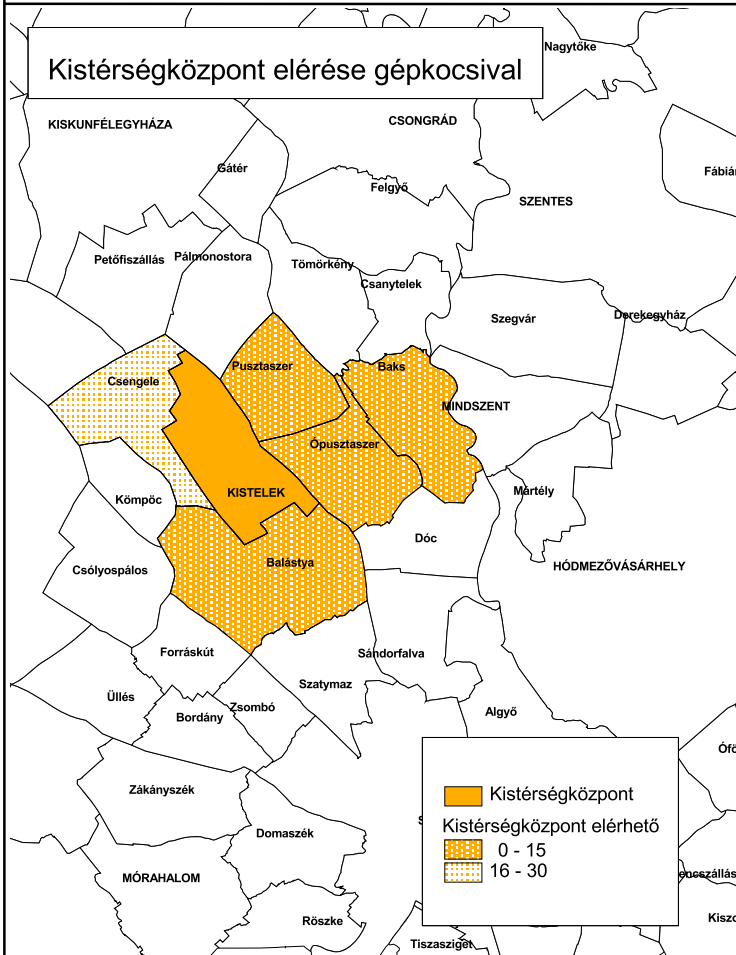
Árvízi öblözetek

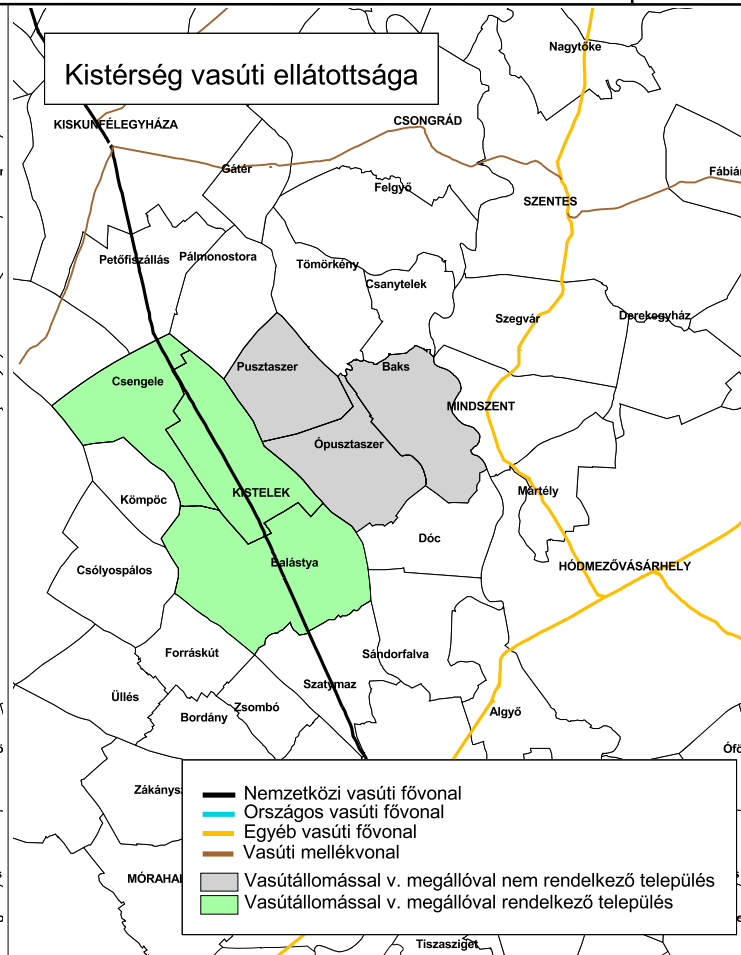

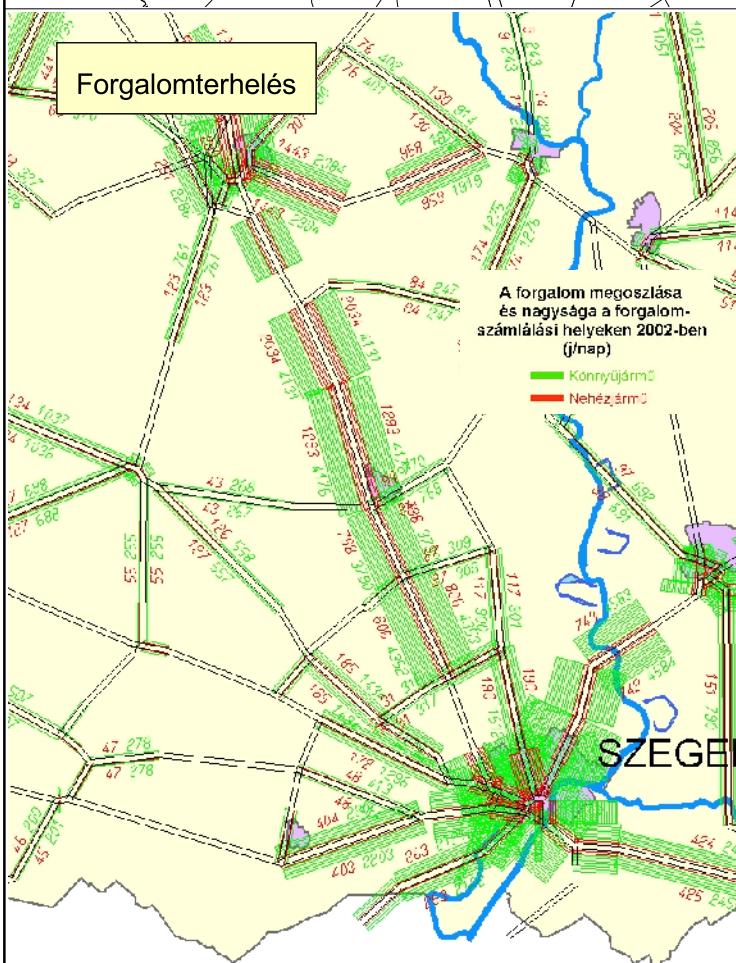
Kistérségközpont elérése gépkocsival

Kistérség vasúti ellátottsága

Forgalomterhelés

Gépkocsiellátottság

